

Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

Valtioneuvoston julkaisuarkisto Valto

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

Valtioneuvoston verkkokirjakauppa

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Valtioneuvosto

© 2021 tekijät ja ulkoministeriö

ISBN pdf: 978-952-123-xxx-xxx

ISSN pdf: xxx-xxxx

ISBN painettu: 978-952-xxx-123-xxx

ISSN painettu: xxx-xxxx

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2021

Paino: PunaMusta Oy, 2021

Painotuotteet
4041-0619

Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko

Valtioneuvoston julkaisu 2021:XX

Julkaisija Valtioneuvosto

Yhteisötekijä Ulkoministeriö

Kieli suomi

Sivumäärä

95

Tiivistelmä

Selonteossa linjataan valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoimintaa kansainvälisesti, Euroopan unionissa sekä kansallisesti. Suomi puolustaa ihmisoikeuksien yleismaailmallisuutta ja oikeudellista sitovuutta sekä edistää perus- ja ihmisoikeuksien, demokratian ja oikeusvaltioperiaatteen toteutumista. Selonteko kuvaa ja linjaa toimia, joilla julkinen valta turvaa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista Suomessa.

Selonteko tähdentää yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja osallistumisoikeuksien vahvistamista. Kansainvälisesti Suomi painottaa naisten, alkuperäiskansojen, vammaisten henkilöiden sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia ja eurooppalaisessa toiminnassa lisäksi romanien oikeuksia.

Selonteko kuvaa ja linjaa Suomen toimintaa oikeusvaltioperiaatteen vahvistamiseksi Euroopan unionissa, tukea kansainväliselle oikeusvaltiokehitykselle sekä oikeusvaltioperiaatteen toteutumista Suomessa. Selonteko korostaa ihmisoikeuspuolustajien toiminnan sekä yritystoiminnan ihmisoikeusveloitteiden merkitystä.

Selonteossa käsitellään perus- ja ihmisoikeustoimintaa kahdella merkitystään lisäävällä ja kehittyvällä alueella: kestävässä kehityksessä sekä digitalisaatiossa ja tiedonvälityksessä.

Selonteko tähdentää viranomaisten perus- ja ihmisoikeusosaamisen sekä laillisuusvalvojen toiminnan merkitystä ja voimavarojen turvaamista perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseksi.

Asiasanat

ihmisoikeuspolitiikka, oikeusvaltio, kestävä kehitys, digitalisaatio, yhdenvertaisuus

ISBN PDF

xxx

ISSN PDF

2490-0966

ISBN painettu

xxx

ISSN painettu

2490-0613

Hankenumero

UM004:00/2020

Julkaisun osoite

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-xxx-xxx-x>

Statsrådets människorättspolitiska redogörelse

Statsrådets publikationer 2021:XX

Utgivare Statsrådet

Utarbetad av Utrikesministeriet

Språk finska

Sidantal

95

Referat

I redogörelsen fastställs riktlinjer för statsrådets verksamhet för grundläggande och mänskliga rättigheter internationellt, inom Europeiska unionen och nationellt. Finland försvarar de mänskliga rättigheternas universalitet och juridiskt bindande karaktär samt främjar tillgodoseendet av de grundläggande och mänskliga rättigheterna, demokratin och rättsstatsprincipen. Redogörelsen beskriver och drar upp riktlinjer för åtgärder som det allmänna ska vidta för att säkerställa att de grundläggande och mänskliga rättigheterna tillgodoses i Finland.

Redogörelsen framhåller stärkandet av jämlikhet, jämställdhet och rätten att delta. Internationellt betonar Finland kvinnornas, urfolkens och de sexuella minoriteternas och könsminoriteternas rättigheter och rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. I den europeiska verksamheten betonar Finland i tillägg romernas rättigheter.

Redogörelsen beskriver och drar upp riktlinjer för Finlands verksamhet för att stärka rättsstatsprincipen i Europeiska unionen, för att stödja den internationella rättsstatsutvecklingen och för att genomföra rättsstatsprincipen i Finland. Redogörelsen betonar betydelsen av människorättsförsvarens verksamhet och människorättsförpliktelseerna i företagsverksamheten.

I redogörelsen behandlas verksamheten för grundläggande och mänskliga rättigheter inom två områden som utvecklas och vars betydelse ökar: hållbar utveckling samt digitalisering och informationsförmedling.

Redogörelsen betonar betydelsen av myndigheternas kunskaper om de grundläggande och mänskliga rättigheterna och om laglighetsövervakarnas verksamhet, och tryggheten av resurser för att tillgodose de grundläggande och mänskliga rättigheterna.

Nyckelord

människorättspolitik, rättsstaten, hållbar utveckling, digitalisering, jämlikhet

ISBN PDF

xxx

ISSN PDF

2490-0966

ISBN tryckt

xxx

ISSN tryckt

2490-0613

Projektnummer

UM004:00/2020

URN-adress

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-xxx-xxx-x>

Government Report on Human Rights Policy

Publications of the Finnish Government 2021:XX**Publisher** Finnish Government**Group author** Ministry for Foreign Affairs of Finland**Language** Finnish**Pages**

95

Abstract

The report outlines the Government's policy on fundamental and human rights in international, European Union and national contexts. Finland defends the universal and legally binding nature of human rights and promotes fundamental and human rights, democracy and the rule of law. The report describes and presents actions that the public authorities use to safeguard the fulfilment of fundamental and human rights in Finland.

It stresses the importance of strengthening non-discrimination, equality and participatory rights. In global forums, Finland emphasises also the rights of women, indigenous peoples, persons with disabilities and sexual and gender minorities and, in European forums, the rights of the Roma.

The report describes and presents the actions taken by Finland to strengthen the rule of law in the European Union and to support the rule of law globally as well as the implementation of the rule of law in Finland. The report emphasises the importance of the work conducted by human rights defenders and of human rights responsibilities in business.

Fundamental and human rights are discussed in two fields of interest in which the significance is increasing and developing: sustainable development, and digitalisation and communications.

The report emphasises the importance of the authorities' knowledge of fundamental and human rights and the activities of overseers of legality as well as the need to safeguard the availability of resources to ensure that fundamental and human rights are fulfilled.

Keywords Human rights policy, rule of law, sustainable development, digitalisation, non-discrimination**ISBN PDF** xxx**ISSN PDF** 2490-0966**ISBN printed** xxx**ISSN printed** 2490-0613**Project number** UM004:00/2020**URN address** <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-xxx-xxx-x>

Sisältö

1	Toimintaa linjaava selonteko	8
2	Suomen toiminnan lähtökohdat	10
2.1	Ihmisoikeudet kaikille, ilman syrjintää	10
2.2	Suomen ihmisoikeusperustainen ulko- ja turvallisuuspolitiikka	12
3	Toimintaympäristö: perus- ja ihmisoikeudet muuttuvassa maailmassa	14
3.1	Autoritaarisuuden uusi nousu	15
3.2	Ihmisoikeusvelvoitteiden kyseenalaistaminen on näkyvämpää	16
3.3	Lisääntyvä toiminta ihmisoikeuksien ja demokratian puolesta	17
4	Tavoitteena ihmisoikeuksien täytäntöönpano ja vahvistuva oikeusvaltiokehitys	18
4.1	Vahvan valvontajärjestelmän tarve	19
4.2	Aloitteellisuus kansainvälisissä ja alueellisissa järjestöissä	21
	Yhdistyneet kansakunnat	22
	YK:n ihmisoikeusneuvosto	24
	Euroopan neuvosto	25
	Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö	26
	Pohjoismainen yhteistyö	27
4.3	Ihmisoikeudet EU:n yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan olennaisena osana	28
4.4	Toiminta kansainvälisten rikosten rankaisemattomuutta vastaan	29
4.5	Oikeusvaltioperiaatteen noudattaminen ja vahvistaminen	31
	Oikeusvaltion tila Suomessa	32
	Oikeusvaltioperiaatteen noudattaminen EU:ssa	33
	Oikeusvaltiotuki Suomen kehityspolitiikassa	35
4.6	Yhdenvertaisuuden ja oikeusvaltion puolustaminen koronapandemian hallinnassa	37
4.7	Kansalaisyhteiskunnan merkitys – tuki ihmisoikeuspuolustajien toiminnalle	38
4.8	Yritysten ihmisoikeusvastuun merkitys	41
5	Yhdenvertaisuuden, sukupuolten tasa-arvon ja osallistumisoikeuksien vahvistaminen toiminnan painopisteenä	44
5.1	Syrjivien rakenteiden purkaminen	45
5.2	Osallisuuden ja yhdenvertaisten osallistumisoikeuksien vahvistaminen	47
5.3	Sukupuolten tasa-arvon edistäminen.....	50
	Laaja kansainvälinen tuki sukupuolten tasa-arvolle ja oikeuksille	51
	Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjuminen	53

5.4	Kansainvälinen toiminta haavoittuvimpien väestöryhmien puolesta	55
	Alkuperäiskansojen oikeudet	55
	Vammaisten henkilöiden oikeudet	57
	Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet	59
	Romanien oikeudet	61
6	Perus- ja ihmisoikeudet erottamattomana osana kestävää kehitystä	63
6.1	Perus- ja ihmisoikeuksien ja kestäväen kehityksen tiivistävä yhteys	63
6.2	Perus- ja ihmisoikeudet osana kestäväen kehityksen politiikkaa	65
6.3	Ilmastonmuutoksen hillintä ja luonnon monimuotoisuuden puolustaminen	66
	Oikeudellinen sitovuus ja ympäristödemokratia	69
6.4	Sosiaalinen turvallisuus ja oikeudenmukaisuus osana kestävää kehitystä	70
	Ihmisoikeusperustainen kehityspolitiikka osana kestävää kehitystä	72
6.5	Vastuullinen pakolaispolitiikka ja muuttoliikkeen hallinta	74
7	Perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen digitalisaatiossa ja tiedonvälityksessä	76
7.1	Sananvapauden turvaaminen	77
7.2	Oikeus tietoon perus- ja ihmisoikeuskysymyksenä	78
	Disinformaation torjuminen	79
7.3	Perus- ja ihmisoikeusnäkökulma digitalisaatioon	80
	Perus- ja ihmisoikeudet tekoälyn kehittämisessä ja käytössä	83
7.4	Saavutettavuus ja yhdenvertaisuus digitaalisessa ympäristössä	86
7.5	Yhdenvertainen ja turvallinen verkkoympäristö	87
	Tietosuojan merkityksen kasvu	88
	Vihapuheen ja verkkohäirinnän torjuminen	88
8	Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoiminnan seuranta ja kehittäminen	91
8.1	Perus- ja ihmisoikeuksien kansallinen valvonta	93
8.2	Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen edistäminen	94
8.3	Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkoston rooli	94
8.4	Selonteon tunnetuksi tekeminen ja toimeenpanon seuranta	95

1 Toimintaa linjaava selonteko

Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko on Suomen ihmisoikeuspolitiikkaa sekä hallituksen perus- ja ihmisoikeustoimintaa pitkäjänteisesti linjaava asiakirja.

Suomi edistää kansainvälisten ja eurooppalaisten ihmisoikeussopimusten määräysten täytäntöönpanoa ja tukee kansainvälistä sääntöperustaista järjestelmää. Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka on ihmisoikeusperustaista. Suomen kansainvälisessä ihmisoikeustoiminnassa korostetaan yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa sekä haavoittuvimpien väestöryhmien oikeuksia. Suomen perustuslain mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Kansallisessa toimeenpanossa Ihmisoikeuspoliittinen selonteko painottaa yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa, syrjimättömyyttä sekä oikeusvaltion huoltamista. Suomi korostaa perus- ja ihmisoikeuksien merkitystä ja täytäntöönpanoa läpileikkaavasti Euroopan unionin toiminnassa.

Selonteon tilannekuvassa kuvataan muutoksia, jotka ovat viime vuosina vaikuttaneet ja tulevat 2020-luvulla vaikuttamaan merkittävästi perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. Selonteon neljännessä kappaleessa linjataan Suomen perustavia tavoitteita ja keskeisimpiä toimintatapoja kansainvälisissä järjestöissä, EU:ssa ja kansallisesti perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseksi sekä oikeusvaltiokehityksen vahvistamiseksi. Omassa kappaleessaan linjataan toimintaa yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi, jota painotetaan läpileikkaavasti Suomen kansainvälisessä ihmisoikeustoiminnassa ja joka on keskeinen osa perus- ja ihmisoikeustoimintaamme kansallisella ja EU tasolla. Sen jälkeen linjataan perus- ja ihmisoikeustoiminnan kehittämistä kahdella kehittyvällä alueella: kestävässä kehityksessä sekä digitalisaatiossa ja tiedonvälityksessä.

Selonteossa käsitellään rinnakkain ja toisiinsa liittyen kansainvälisiä ihmisoikeuskysymyksiä sekä EU-tason ja kansallisen tason perus- ja ihmisoikeuspolitiikkaa. Suomen kansalliset perus- ja ihmisoikeushaasteet poikkeavat teemoiltaan ja laajuudeltaan usein maailmanlaajuisista haasteista. Selonteossa nämä erot otetaan huomioon painottamalla erilaisin tavoin kansallista, EU-tason sekä kansainvälistä toimintaa. Ihmisoikeuspoliittisessa selonteossa käsitellään laajasti etenkin kansainvälistä toimintaympäristöä ja toimintaa.

Selonteossa on joitakin esimerkkejä meneillään olevista perus- ja ihmisoikeuksia edistävästä hankkeista. Niiden kautta pyritään kuvaamaan toiminnan laajuutta ja monipuolisuutta.

Ihmisoikeuspoliittinen selonteko perustuu hallitusohjelmaan ja on kiinteässä yhteydessä valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmaan. Selonteko ei käsittele tyhjentävästi kansallisia perusoikeuskysymyksiä ja -toimintaa. Se viittaa muiden valtioneuvoston selontekojen ja politiikkaohjelmien kirjauksiin sekä täydentää valtioneuvoston toimintalinjauksia perus- ja ihmisoikeuslähtöisesti.

Ihmisoikeuspoliittisen selonteon valmistelussa toteutettiin kesällä 2020 lausuntokierros, johon saatiin yhteensä 111 lausuntoa, minkä lisäksi saatiin lukuisia muita sisältöehdotuksia. Lausuntojen lukumäärä ja niihin sisältyvät teemat ovat lisääntyneet aiempiin selontekoihin verrattuna.

Selonteon sisältöön ovat myös vaikuttaneet avoimet teemapohjaiset keskustelutilaisuudet kesällä 2020 ja laajapohjainen kuulemistilaisuus syyskuussa 2020. Valmistelussa on hyödynnetty viime vuosina tehtyjä tutkimuksia ja selvityksiä Suomen perus- ja ihmisoikeuspolitiikasta.

Kansainvälisten ihmisoikeusasiain neuvottelukunnalla, ylimmillä laillisuusvalvojilla sekä erityisillä valvontaviranomaisilla ja ihmisoikeuskeskuksella on ollut mahdollisuus kommentoida selontekoluonnoksen sisältöä.

Tasavallan presidentti ja valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen ministerivaliokunta ovat käsitelleet selonteon valmistelua ja asiasta on keskusteltu oikeusvaltion kehittämisen ja sisäisen turvallisuuden ministerityöryhmässä. Selonteon valmistelua on käsitelty ja edistetty ministeriöiden edustajista koostuvassa valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkostossa. Valmistelu on ollut ministeriöiden välisen työnjaon mukaisesti ulkoministeriön vastuulla.

2 Suomen toiminnan lähtökohdat

2.1 Ihmisoikeudet kaikille, ilman syrjintää

Suomen ihmisoikeuspolitiikka perustuu ihmisarvon sekä ihmisoikeuksien yleismaailmallisuuden kunnioittamiselle. Torjumme pyrkimykset heikentää ihmisoikeuksien yleismaailmallisuutta ja toimimme siten, että valtioiden sisällä tapahtuviin ihmisoikeusloukkauksiin voidaan puuttua johdonmukaisesti.

Suomen perustuslain mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Valtioneuvosto edistää järjestelmällistä ja kehittyvää perus- ja ihmisoikeuksien vaikutusten arviointia kaikessa viranomaistoiminnassa.

Euroopan unionin (EU) perustana ovat ihmisarvon kunnioittaminen, vapaus, kansanvalta, tasa-arvo, oikeusvaltio sekä ihmisoikeuksien kunnioittaminen, vähemmistöihin kuuluvien oikeudet mukaan luettuina.¹ EU:n yhteisistä arvoista tulee pitää unionissa tiukasti kiinni. Suomi edistää aktiivisesti perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista läpileikkaavasti EU:n alueella ja unionin toiminnassa.

Suomi edistää kansainvälisen oikeuden kunnioittamista ja pyrkii vahvistamaan siihen tukeutuvaa, kansainvälistä sääntöperustaista järjestelmää. Edistämme avointa ja rakentavaa keskustelua sekä yhteistyötä valtioiden välillä ja kansalaisyhteiskunnan kanssa. Kunnioitamme ja tuemme kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden² toimintaa kansainvälisten sitoumusten mukaisesti.

Suomen kansainvälisen ihmisoikeustoiminnan erityinen painopiste on puolustaa ja edistää yhdenvertaisuutta, syrjityimpien väestöryhmien oikeuksia sekä sukupuolten tasa-arvoa. Ihmisoikeuspoliittinen selonteko käsittelee yhdenvertaisuus- ja tasa-arvokysymyksiä myös kansallisessa ja EU-tason toiminnassa.

1 Sopimus Euroopan unionin toiminnasta

2 Suomessa Ihmisoikeuskeskus, Ihmisoikeusvaltuuskunta ja eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia muodostavat yhdessä kansallisen ihmisoikeusinstituution (NHRI). [Lue lisää ihmisoikeuskeskuksen verkkosivuilta \(https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/tietoa-meista/kansallinen-ihmisoikeusinstituut/\)](https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/tietoa-meista/kansallinen-ihmisoikeusinstituut/).

Tietolaatikko: Ihmisoikeudet

Ihmisoikeuksilla tarkoitetaan kansainvälisissä ja alueellisissa ihmisoikeussopimuksissa turvattuja yksilön, joissakin erillistapauksissa yksilöistä koostuvan väestöryhmän, oikeuksia, joita tarvitaan ihmisarvoiseen elämään. Valtiot ovat kansainvälisten ihmisoikeussopimusten kautta sitoutuneet kunnioittamaan, suojelemaan, edistämään ja panemaan täytäntöön näihin sopimuksiin sisältyvät ihmisoikeusveloitteet.

Tietolaatikko: Perusoikeudet

Perusoikeuksilla tarkoitetaan kansallisissa perustuslaeissa turvattuja yksilölle tai yksilöistä koostuville väestöryhmille kuuluvia perustavanlaatuisia ja kaikille yhdenvertaisesti kuuluvia oikeuksia. Suomen perustuslakiin sisältyy perusoikeusluettelo sekä velvoite julkiselle vallalle turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Myös Euroopan unionin oikeudessa turvataan yksilöille kuuluvia perusoikeuksia, jotka on vahvistettu Euroopan unionin perusoikeuskirjassa. Perusoikeuskirja täydentää jäsenmaiden kansallisia järjestelmiä.

Oikeusvaltioperiaate, demokratia sekä perus- ja ihmisoikeudet ovat kiinteässä keskinäisessä yhteydessä. Ne muodostavat yhdessä suomalaisen yhteiskunnan perustan. Suomi edistää laaja-alaisesti perus- ja ihmisoikeuksien, demokratian sekä oikeusvaltioperiaatteen yhdensuuntaista ja toisiaan vahvistavaa toteutumista kansallisesti, EU-tasolla sekä kansainvälisesti.

2.2 Suomen ihmisoikeusperustainen ulko- ja turvallisuuspolitiikka

Suomen perustuslain mukaan Suomi osallistuu kansainväliseen yhteistyöhön rauhan ja ihmisoikeuksien turvaamiseksi sekä yhteiskunnan kehittämiseksi. Hallitusohjelman mukaisesti Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka on ihmisoikeusperustaista. Se sisältää seuraavat periaatteet:

- Oikeudet: toiminta perustuu ihmisoikeussopimuksissa määriteltyihin ihmisoikeuksiin ja Suomi tukee kansainvälistä sääntöperustaista järjestelmää
- Osallistuminen: Suomen oma edustautuminen ja muille toimijoille antama tuki edistävät tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta
- Voimavarat: ihmisoikeusperustaisen politiikan toimeenpanolle varataan riittävät voimavarat
- Toimintaympäristö: toimivaltaiset viranomaiset ministeriöissä ja ulkomaanedustustot vastaavat aktiivisesta ja johdonmukaisesta ihmisoikeustoiminnasta ottaen huomioon oman toimintaympäristönsä haasteet ja mahdollisuudet.

Suomen toiminta nojaa kansainvälisen oikeuden, mukaan lukien kansainvälisen humanitaarisen oikeuden sekä ihmisoikeussopimusten määräysten ja periaatteiden kunnioittamiseen ja täytäntöönpanoon.

Tuemme kansainvälistä sääntöperustaista järjestelmää. Edistämme ihmisoikeuskysymysten käsittelyä Euroopan unionissa sekä Yhdistyneiden kansakuntien (YK), Euroopan neuvoston (EN) ja Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön (Etyj) toimielimissä. Tuemme kaikille kuuluvaa oikeutta tuntea omat, ihmisoikeussopimusten mukaiset oikeutensa sekä edistämme ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanovelvoitteiden tuntemusta.

Suomi toimii ensisijaisesti osana Euroopan unionin yhteistä ihmisoikeustoimintaa. Käymme keskustelua ihmisoikeuskysymyksistä tapaamisissamme kaikilla tasoilla ja kaikkien valtioiden kanssa. Kahdenvälisissä keskusteluissa Suomi hyödyntää muun muassa YK:n määräaikaistarkastelumenettelyä (UPR)³ ja kansainvälisten sopimusvalvontaelinten suosituksia.

Suomi tukee ja edistää YK:n sekä alueellisten hallitusten välisten järjestöjen mahdollisuutta puuttua johdonmukaisesti ihmisoikeusloukkauksiin. Painotamme EU:n

³ YK:n ihmisoikeusneuvoston yhteydessä tapahtuva yleismaailmallinen määräaikaistarkastelu (Universal Periodic Review, UPR), jota käsitellään tarkemmin selonteon osassa 4.1.

jäsenvaltiona ensisijaisesti EU:n yhteistä toimintaa ihmisoikeusloukkauksiin puuttumiseksi. Otamme kantaa ihmisoikeusloukkauksiin sekä -kehitykseen tapauskohtaisesti myös samanmielisten valtioiden ryhmissä, kansallisesti sekä suoralla yhteydenpidolla muihin valtioihin.

Ihmisoikeusnäkökulma on oleellinen osa toimintaamme kriisinhallinnassa, rauhanvälityksessä, asevalvonnassa ja muussa turvallisuuspolitiikassa. Suomen kehityspolitiikka on ihmisoikeusperustaista. Suomi edistää ihmisoikeuksien kunnioittamista yritysten toiminnassa sekä kauppapolitiikassa.

Viranomaiset Suomessa sekä Suomen ulkomaanedustustot kansainvälisissä järjestöissä ja ympäri maailman toteuttavat ihmisoikeusperustaista ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa aktiivisesti ja johdonmukaisesti ottaen huomioon toimintaympäristönsä haasteet ja mahdollisuudet.

Suomi painottaa ulko- ja turvallisuuspolitiikassaan eri väestöryhmien yhdenvertaisuutta sekä sukupuolten tasa-arvoa.

Suomi tukee kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksia ja ihmisoikeuspuolustajien toimintaa muun muassa ulkoministeriön kautta kanavoitavalla taloudellisella tuella kansainvälisille järjestöille sekä kansalaisjärjestöille.

Ihmisoikeusperustaisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan toimeenpanolle ja sitä tukevalle koulutukselle tulee varata riittävät voimavarat.

Suomen ihmisoikeusperustaisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan toimintatapoja linjataan laajasti tässä selonteossa. Ulko- ja turvallisuuspolitiikan ihmisoikeusvaikutuksia arvioidaan sekä valtionhallinnon sisäisesti että ulkopuolisilla asiantuntijoilla teetettävin selvityksin.

3 Toimintaympäristö: perus- ja ihmisoikeudet muuttuvassa maailmassa

Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ovat erottamaton osa toisen maailmansodan päättymisen ja YK:n perustamisen jälkeen kehittynyttä kansainvälistä sääntöperustaista järjestelmää sekä monenkeskistä yhteistyötä ja päätöksentekoa.

Nyt tähän järjestelmään kohdistuu sekä ulkoisia että sisäisiä muutospaineita, jotka osin luovat uusia mahdollisuuksia ja osin uhkaavat perus- ja ihmisoikeuksien täytäntöönpanoa. Kehityssuunta on tällä hetkellä kansainvälisen ihmisoikeuspolitiikan kannalta huolestuttava. On varauduttava niin toimintaympäristön kuin toimintatapojenkin nopeisiin muutoksiin.

Alueelliset ja valtioiden sisäiset aseelliset konfliktit ovat usein seurausta laajoista, järjestelmällisistä ja pitkäkestoisista ihmisoikeusloukkauksista ja ne johtavat johtavat vakavien ihmisoikeusloukkauksien laajenemiseen. Pyrkimys puuttua näihin loukkauksiin on vahvistunut, mutta on edelleen riittämätöntä.

Ilmastonmuutos ja luonnon monimuotoisuuden kato uhkaavat perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista ja niiden merkitys ihmisoikeuskysymyksenä on kasvanut.

Taloudellisella ja sosiaalisella eriarvoisuudella on vahva yhteys perus- ja ihmisoikeuksien puutteelliseen toteutumiseen. Erityisen heikossa taloudellisessa ja sosiaalisessa asemassa ovat useimmat heistä, joihin kohdistuu samanaikaista ja toisiaan vahvistavaa syrjintää useasta eri syystä. Taloudellisen kehityksen erot ja epävarmuus heikentävät erityisesti haavoittuvimmassa asemassa olevien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Työvoiman alitai ylitarjonta sekä kansallisten ja kansainvälisten varallisuuserojen kasvu lisäävät myös muuttoliikettä ja mahdollistavat esimerkiksi ihmiskauppaa.

Uuden teknologian⁴ ja digitaalisten palvelujen sekä tiedonvälityksen laajeneminen ja nopeutuminen luovat edellytyksiä perus- ja ihmisoikeuksien valvonnalle ja täytäntöönpanolle sekä kansalaisyhteiskunnan toiminnalle. Toisaalta kehittyvän teknologian avulla on mahdollista loukata aiempaa laajemmin perus- ja ihmisoikeuksia, esimerkiksi yksityisyydensuojaa ja osallistumisoikeuksia.

3.1 Autoritaarisuuden uusi nousu

Useiden demokratian tilaa arvioivien kansainvälisten tutkimuslaitosten mukaan demokratian taso ja oikeusvaltioperiaatteen kunnioittaminen on heikentynyt viimeisen vuosikymmenen aikana kymmenissä valtioissa, myös eräissä EU:n jäsenvaltioissa. Autoritaarisuuden ja vallan keskittämisen määrässä, toteutustavoissa sekä demokratian rapauttamisen nopeudessa on huomattavia eroja eri maiden välillä. Sananvapauden ja kansalaistoiminnan rajoittaminen sekä vähemmistöjen oikeuksien polkeminen ovat olennainen osa autoritaarista vallankäyttöä. Autoritaariseen vallankäyttöön liittyy usein pyrkimys estää naisten sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien toteutumista. Myös koronapandemiaa on käytetty haitallisesti tekosyynä perus- ja ihmisoikeuksien rajoittamiseen.

Oikeusvaltiokehitykseen kohdistuu uudenlaista kyseenalaistamista. Suurin uhka oikeusvaltion murenemiseen on valtioissa, joiden demokratiaperinne on lyhyt ja joiden poliittinen johto kyseenalaistaa myös ihmisoikeuksien yleismaailmallisuutta. Oikeusvaltion mekanismeja ja vaalien luotettavuutta on kuitenkin kyseenalaistettu myös vahvojen demokraattisten perinteiden valtioissa. On syytä olettaa, että keskustelu oikeusvaltion tilasta, puolustamisesta ja kehittämisestä tulee jatkumaan niin kansainvälisesti, EU-tasolla kuin Suomessakin.

Ihmisoikeuspuolustajien ja muun kansalaisyhteiskunnan toimintaa estetään ja häiritään kymmenissä maissa. Lukuisat paikalliset ihmisoikeusjärjestöt ovat joutuneet siirtämään toimintaansa muualle tai lopettamaan sen kokonaan. Ihmisoikeuspuolustajien toiminnan tukeminen on yhä keskeisempi osa useiden valtioiden ihmisoikeuspolitiikkaa.

4 Erityisesti YK:n piirissä käytetään laajasti termiä uusi teknologia tai uudet ja nousevat teknologiat tai murrosteknologiat (new and emerging technologies). Tällöin, kuten myös tässä selonteossa, tarkoitetaan nimenomaan digitaalista teknologiaa. Digitalisaatiolla tai digitalisoitumisella tarkoitetaan laajemmin digitaalisen teknologian yleistymistä yhteiskuntien toiminnoissa.

3.2 Ihmisoikeusvelvoitteiden kyseenalaistaminen on näkyvämpää

Toiminta kansainvälisiä ihmisoikeusvelvoitteita vastaan on aiempaa näkyvämpää. Kiina, Venäjä ja joukko muita ihmisoikeuksien yleismaailmallisuutta kyseenalaistavia valtioita ovat lisänneet keskinäistä yhteistyötään muun muassa YK:n ihmisoikeuselimissä.

Kiina toimii YK:n ihmisoikeusfoorumeilla aiempaa näkyvämmiin ja pyrkii poliittisin ja taloudellisin keinoin vaikuttamaan erityisesti kehittyvien maiden kannanmuodostukseen. Kiina painottaa oikeutta kehitykseen ensisijaisena tavoitteena, jolle muut ihmisoikeudet olisivat alisteisia. Se pyrkii korvaamaan kansainvälisiin ihmisoikeusvelvoitteisiin perustuvaa toimintaa kansallisia sekä kulttuurisia arvoja ja eroja painottavalla lähestymistavallaan.

Oman ihmisoikeustilanteensa arviointiin Kiina suhtautuu hyvin torjuvasti. Suomi seuraa tarkoin Kiinan ihmisoikeustilanteen kehitystä ja nostaa perusteltuja epäkohtia esille kahdenvälisesti, osana EU:ta sekä tiiviissä yhteistyössä muiden yhteistyöhön valmiiden valtioiden kanssa.

Venäjän ihmisoikeustilanne on viime vuosina kehittynyt huolestuttavaan suuntaan, ja EU on asettanut sen vuoksi myös pakotteita. Hallitusten välisissä järjestöissä Venäjän toiminta on usein vastakkaista Suomen ja EU:n ihmisoikeuskantojen kanssa. Venäjä pyrkii häiritsemään kansainvälisten ja eurooppalaisten ihmisoikeuselinten toimintaa asettamalla ennakkoehtoja niiden toiminnalle sekä tuomalla niiden käsittelyyn kilpailevia esityksiä, jotka heikentäisivät ihmisoikeuksien toteutumista ja erityisesti kansainvälisen yhteisön mahdollisuuksia puuttua maatasolla tapahtuviin ihmisoikeusloukkauksiin.

Länsimaat ja EU ovat johdonmukaisesti tuominneet Venäjän tekemät kansainvälisen oikeuden loukkaukset, kuten Krimin ja Sevastopolin laittoman liittämisen Venäjään, tuen Itä-Ukrainan konfliktin jatkumiselle sekä kemiallisten aseiden käytön. Venäjä on entisestään kärjistänyt ihmisoikeuskeskustelua muun muassa Euroopan neuvostossa sekä Etyjin ihmisoikeuselimissä. Yksinvaltaisuuden vahvistuminen eräissä itäisen Euroopan sekä Keski-Aasian valtioissa ilmenee esimerkiksi Euroopan neuvoston piirissä hyväksytyjen ihmisoikeussopimusten määräysten loukkauksina sekä aiempaa kielteisempänä suhtautumisena Etyjin perusarvoihin ja osallistujavaltioiden velvoitteisiin.

3.3 Lisääntyvä toiminta ihmisoikeuksien ja demokratian puolesta

Euroopan unionin ja sen jäsenvaltioiden merkitys globaalina, ihmisoikeuksien yleismaailmallisuutta puolustavana ihmisoikeustoimijana on kasvanut. Unionissa hyväksytyt ohjelmat ja linjaukset luovat pohjan EU:n kansainväliselle johtajuudelle ihmisoikeuskysymyksissä. EU:n yhtenäisyyttä ja toiminnan kansainvälistä vaikuttavuutta heikentävät oikeusvaltiotilanteen horjumisen joissakin jäsenvaltioissa sekä yksittäisten jäsenvaltioiden haluttomuus puuttua kansainvälisesti valtioiden sisällä tapahtuviin ihmisoikeusloukkauksiin. Eräät jäsenmaat ovat myös haluttomia edistämään esimerkiksi naisten tai seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia.

Yhdysvaltojen suhtautuminen YK:n ja sen ihmisoikeusneuvoston toimintaan on vaihdellut. Nyt Yhdysvallat on presidentti Joe Bidenin johdolla palannut kansainväliseen yhteistyöhön. Sen toimintaan myös ihmisoikeusfoorumeilla vaikuttavat suurvaltasuhteisiin, erityisesti Kiinaan, liittyvät näkökohdat. Yhdysvallat korostaa ulkopoliitikkassaan ihmisoikeuksien lisäksi myös demokratiakysymyksiä ja -yhteistyötä, ja sen ihmisoikeuskannat ovat monissa kysymyksissä samansuuntaisia EU:n kanssa. Yhdysvaltojen paluu YK:n ihmisoikeusneuvostoon tulee vahvistamaan pyrkimyksiä ottaa neuvoston käsittelyyn maakohtaisia ihmisoikeuskysymyksiä. EU hakee Yhdysvaltojen uuden hallinnon kanssa kumppanuutta ihmisoikeuksiin liittyvissä kysymyksissä.

Ihmisoikeuksia ja demokratiaa puolustavien valtioiden keskinäinen poliittinen yhteistyö on tiivistynyt. Suomelle tärkeä pohjoismainen yhteistyö on aktiivista muun muassa sukupuolten tasa-arvon sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien edistämisessä. Useita valtioiden välisiä sekä monitoimijapohjaisia järjestöjä ja aloitteita on saatettu liikkeelle muun muassa demokratian sekä sanan- ja mediavapauden puolustamiseksi. Suomi on liittynyt mukaan useisiin tällaisiin samanmielisten maiden ryhmittymiin, mutta painottaa YK:n sekä alueellisten, valtioiden välisten sopimuspohjaisten järjestöjen toimintaa ensisijaisena vaihtoehtona.

Kansainvälisesti ja kansallisesti toimivien yritysten merkitys ja toiminta ihmisoikeuksien toteutumisessa on lisääntynyt. Valtioilta edellytetään tämän toiminnan entistä tehokkaampaa perus- ja ihmisoikeusvalvontaa sekä tukitoimia.

Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen liittyvä kansalaistoiminta on monipuolistunut. Protestointi hallintojen korruptoituneisuutta vastaan on lisääntynyt, maailmanlaajuiset ympäristö- ja ilmastoliikkeet nostavat esiin myös ihmisoikeuskysymyksiä, rasistisen ja seksistisen toimintakulttuurin vastustaminen on näkyvämpää ja huippu-urheilijat sekä nimekkäät taiteilijat ottavat kantaa ihmisoikeusloukkauksia vastaan.

4 Tavoitteena ihmisoikeuksien täytäntöönpano ja vahvistuva oikeusvaltiokehitys

Suomi edistää kansainvälisen oikeuden kunnioittamista sekä ihmisoikeussopimusten määräysten täytäntöönpanoa. Osallistumme aloitteellisesti EU:n, YK:n, Euroopan neuvoston sekä Etyjin ihmisoikeuselinten toimintaan. Edistämme perus- ja ihmisoikeuksien sekä oikeusvaltioperiaatteen toteutumista EU:n alueella, kansainvälisesti ja kansallisesti. Tuemme ihmisoikeuspuolustajien toimintaa ja edistämme yritysten vastuullista toimintaa ihmisoikeuksien toteutumiseksi.

Suomi on osapuolena keskeisimmissä YK:n sekä Euroopan neuvoston piirissä hyväksytyissä ihmisoikeussopimuksissa. Hallitus valmistelee esitystä kaikkien henkilöiden suojelemiseksi tahdonvastaiselta katoamiselta tehdyn kansainvälisen yleissopimuksen hyväksymiseksi ja saattamiseksi voimaan Suomen osalta.

Suomi tuomitsee kidutuksen kaikissa muodoissa ja kaikkialla. Emme hyväksy kuolemanrangaistusta ja tavoitteemme on kuolemanrangaistuksen maailmanlaajuinen täyskielto.

Sekä kansalais- ja poliittiset oikeudet (myöh. KP-oikeudet)⁵ että taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet (myöh. TSS-oikeudet)⁶ ovat oikeudellisesti velvoittavia ja täydentävät toisiaan.

⁵ KP-oikeuksia ovat muun muassa oikeus elämään, yksityis- ja perhe-elämän suoja, ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapaus, sananvapaus, yhdistymis- ja kokoontumisvapaus, liikkumisen vapaus, oikeus äänestää ja asettua ehdolle vaaleissa, oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, tasavertaisuus lain edessä sekä kidutuksen kieltä. KP-oikeuksia määritellään kattavammin Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa. [Yleissopimukseen voi tutustua Finlexissä \(https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760008/19760008_2\)](https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760008/19760008_2). KP-oikeuksia koskevia määräyksiä sisältyy lisäksi useisiin muihinkin kansainvälisiin ja alueellisiin ihmisoikeussopimuksiin.

⁶ TSS-oikeudet sisältävät muun muassa työhön ja työoloihin, terveyteen, asumiseen, ravinnonsaantiin, koulutukseen sekä kieleen ja kulttuuriin liittyviä oikeuksia. TSS-oikeuksia määritellään kattavammin Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa. [Yleissopimukseen voi tutustua Finlexissä \(https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsviite/1976/19760006?sopviite_id=19760006\)](https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsviite/1976/19760006?sopviite_id=19760006). TSS-oikeuksia koskevia määräyksiä sisältyy lisäksi useisiin muihinkin kansainvälisiin ja alueellisiin ihmisoikeussopimuksiin.

Suomi on saattanut lainsäädännössään voimaan YK:n TSS-oikeuksien yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan⁷, joka muun muassa mahdollistaa yksilövalitusten tekemisen YK:n TSS-komitealle. Suomi edistää muiden valtioiden liittymistä pöytäkirjaan. Uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan osalta Suomi on ainoana jäsenvaltiona hyväksynyt järjestökantelumahdollisuuden myös kansallisille kansalaisjärjestöille.

Suomen perustuslain perusoikeussäännöksiin sisältyy sekä KP- että TSS- oikeuksia. Suomi tuo esiin EU:n ja kansainvälisten järjestöjen kannanmuodostuksissa ja omissa puheenvuoroissaan sekä KP-oikeuksien että TSS-oikeuksien oikeudellista velvoittavuutta ja keskinäistä yhteyttä sekä kaikkien ihmisoikeuksien täytäntöönpanoa ihmisarvoisen elämän mahdollistamiseksi.

4.1 Vahvan valvontajärjestelmän tarve

Suomi tukee kattavaa ja toimintakykyistä kansainvälisten ja alueellisten ihmisoikeussopimusten⁸ täytäntöönpanon valvontajärjestelmää. YK:n piirissä hyväksytyjen ihmisoikeussopimusten sopimusvalvontaelimillä, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimella (EIT) sekä muilla Euroopan neuvoston sopimusvalvontaelimillä tulee olla riittävät toimintaedellytykset valvoa sopimusmääräysten täytäntöönpanoa niin Suomen kuin muidenkin valtioiden kohdalla. Suomi rohkaisee muita valtioita liittymään ihmisoikeussopimukseen ja panemaan täytäntöön niihin sisältyvät määräykset.

Sopimusveloitteiden täytäntöönpanon valvonta ja tulkinta vaikuttavat kansallisen lainsäädännön kehitykseen ja edistävät perus- ja ihmisoikeuksien kansallista toteutumista. Suomi pitää tärkeänä oikeudellisen vuoropuhelun edistämistä KP- ja TSS-oikeuksien kansainvälisten ja alueellisten valvontaelinten välillä niiden KP-oikeuksia sekä TSS-oikeuksia koskevien tulkintojen yhdenmukaistamiseksi.

Suomi on hyväksynyt kansainvälisten ja alueellisten sopimusvalvontaelinten laajan toimivallan käsitellä väitetyistä oikeudenloukkauksista tehtyjä valituksia. Sopimukseen sisältyviä yksilö- tai ryhmävalitusten mahdollisuuksia tehdään tunnetuksi sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Sopimusvalvontaelinten jäsenvaaleissa korostamme jäsenten asiantunteudesta, itsenäisyyttä ja riippumattomuutta.

⁷ Valinnainen pöytäkirja on luettavissa ulkoministeriön verkkosivuilla (https://um.fi/yk-n-voimassa-olevat-ihmisoikeussopimukset/-/asset_publisher/vcCt60yvIDdt/content/valinnainen-poytakirja-valitusmenettelysta-2008-?_com_liferay_asset_publisher_web_portlet_AssetPublisherPortlet_INSTANCE_vcCt60yvIDdt_assetEntryId=59280)

⁸ Lisätietoa ihmisoikeussopimuksista ja niihin sisältyvistä raportointivelvoitteista löytyy ulkoministeriön verkkosivuilla (<https://um.fi/ihmisoikeussopimukset-ja-raportit>).

Suomen perustuslain mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Ministeriöt tekevät säännönmukaista yhteistyötä Suomea koskevien ihmisoikeusvelvoitteiden ja niiden täytäntöönpanon valvontaan liittyvien ratkaisujen ja suositusten sekä EU:n perusoikeussäännösten täytäntöönpanoon liittyvissä asioissa.

Suomen kansainvälisiltä sopimusvalvontaelimiltä saamia suosituksia käsitellään valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkostossa.

Kansainvälisten ja alueellisten ihmisoikeussopimusten määräysten täytäntöönpanon valvonta tapahtuu ensisijaisesti määräaikaisraportoinnin kautta. Niiden käsittelyajat ovat pitkittyneet kohtuuttomasti. Koronapandemian rajoittamiseen liittyneet poikkeustoimet keskeyttivät YK:n sopimusvalvontaelinten työn lähes vuodeksi. Määräaikaisraportoinnin käsittelyruuhkan purkaminen tulee kestämaan vielä pitkään. Tilanne on vielä vaikeampi yksilövalitusten osalta, joiden käsittelyajat voivat venyä pahimmillaan kuuteen vuoteen.

EIT:n päätösten oikeudellinen vaikutus on laaja-alaista. Sen väliaikaismääräyksillä ja oikeuskäytännöllä on entistä enemmän yhtymäkohtia myös päivänpolttaviin poliittisiin kysymyksiin. Tuomioistuimien on siirtymässä valitustilannetta parantaneista uudistustoimenpiteistä kohti strategisempaa vaikuttavuutta tehostamalla sellaisten valitusten käsittelyä, joilla on merkittäviä yhteiskunnallisia tai oikeudellisia vaikutuksia. Suomi tukee vapaaehtoisrahoituksella EIT:n toimintaedellytysten vahvistamista.

Euroopan unionin tuomioistuin (EUT) antaa oikeudellisesti sitovia ratkaisuja unionin oikeuden tulkinnasta ja soveltamisesta. EUT on oikeuskäytännössään ottanut kantaa esimerkiksi oikeusvaltioperiaatteen toteutumiseen EU:n jäsenvaltioissa ja jäsenvaltiot ovat velvollisia noudattamaan EUT:n antamia ratkaisuja. Jos jäsenvaltio ei noudata tuomiota, voi sille aiheutua taloudellisia seuraamuksia. Euroopan komissiolla on oikeus saattaa jäsenvaltio EU-tuomioistuimeen, jos se epäilee jäsenvaltion rikkovan jäsenyysoikeuksiaan. Suomi osallistuu aktiivisesti EU-tuomioistuimen asioiden käsittelyyn pyrkien vaikuttamaan unionin oikeuden kehittämiseen ja edistämään tavoitteitaan.

Suomi pitää myönteisenä eri valvontaelinten välisen vuorovaikutuksen lisääntymistä. Esimerkiksi EU:n perusoikeuskirjaa tulkitseva EUT viittaa usein EIT:n oikeuskäytäntöön.

Kunakin YK:n jäsenvaltion ihmisoikeustilannetta arvioidaan YK:n ihmisoikeusneuvoston yhteydessä tapahtuvassa yleismaailmallisessa määräaikaistarkastelussa (Universal Periodic Review, UPR), jossa valtiot voivat esittää toisilleen kysymyksiä ja antaa suosituksia kansallisen ihmisoikeustilanteen kehittämiseksi. Yksikään YK:n jäsenvaltio ei ole jättänyt UPR-tarkastelun ulkopuolelle, mikä kertoo tarkastelun merkittävydestä.

Suomi on vahvasti sitoutunut UPR-tarkasteluun sekä suosituksia antavana valtiona että tarkastelun kohteena. Vuodesta 2021 alkaen Suomi pyrkii antamaan suosituksia lähtökohtaisesti kaikille valtioille näiden keskeisistä ihmisoikeusongelmista. Suomen antamat suositukset ovat tärkeä osa valtioiden kanssa käytävää ihmisoikeusvuoropuhelua, ja niitä hyödynnetään myös osana kahdenvälisiä suhteita, mukaan lukien kehitysyhteistyössä. Seuraamme pitkäjänteisesti antamiemme suositusten toimeenpanoa.

On myönteistä, että kansainvälisillä ja kansallisilla kansalaisjärjestöillä sekä kansallisilla ihmisoikeusinstituutioilla on merkittävä rooli UPR-tarkastelussa, mukaan lukien suositusten toimeenpanon seurannassa.

Tietolaatikko: Suomen antamia UPR-suosituksia

Lähtökohtaisesti Suomi pyrkii antamaan UPR-suosituksia kaikille valtioille. Suomi on esimerkiksi antanut Kiinalle suosituksen uiguurien oikeuksien kunnioittamisesta Xinjiangissa, Venäjälle kansalaisjärjestöjä koskevan lainsäädännön muuttamisesta vastaamaan kansainvälisiä ihmisoikeussäännöksiä sekä Yhdysvalloille kuolemanrangaistusten toimeenpanon pysäyttämistä ja heikoimmassa asemassa elävien henkilöiden terveyspalvelujen saatavuudesta.

Suomi oli kolmannen kerran UPR- tarkastelun kohteena vuonna 2017. Arvioinnissa korostuivat vihapuhe ja muukalaispelko sekä naisiin kohdistuvan väkivallan torjuminen. Suomi on hyväksynyt valtaosan saamistaan suosituksista ja edistää hyväksymiensä suositusten täytäntöönpanoa. Suomi antoi vapaaehtoisraportin saamiensa suositusten toimeenpanosta vuonna 2019 ja valmistautuu antamaan seuraavan kansallisen raporttinsa vuoden 2022 aikana. Suomen neljäs UPR-tarkastelu ajoittuu loppuvuoteen 2022.

4.2 Aloitteellisuus kansainvälisissä ja alueellisissa järjestöissä

Ihmisoikeuksien suojelua ja edistämistä varten on luotu useita hallitusten välisiä kansainvälisiä ja alueellisia järjestöjä ja niiden toimielimiä. Suomi osallistuu aloitteellisesti niiden toimintaan ja korostaa tehtyjen päätösten tehokasta täytäntöönpanoa ja seurantaa.

Olemme valmiita avoimeen ja rakentavaan keskusteluun ihmisoikeustilanteista sekä ihmisoikeuksien täytäntöönpanoa edistävään yhteistyöhön muiden valtioiden kanssa.

Hallitusten väliset järjestöt sekä muun muassa YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimisto ovat nimittäneet useita riippumattomia ihmisoikeusedustajia, raportoijia ja tutkintaryhmiä. Niille on turvattava riittävä toimivalta, toimintaedellytykset ja -resurssit. Suomi tukee taloudellisesti muun muassa YK:n äärimmäisen köyhyyden ja ihmisoikeuksien erityisraportoinnin sekä YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien erityisraportoinnin toimintaa.⁹ Tukea jatketaan painottaen erityisesti toimintaa eriarvoisuuden vähentämiseksi. Suomella on avoin kutsu erityisraportoijille tehdä maavierailuja Suomeen.

Kansalaisyhteiskunnalla on suuri merkitys hallitusten välisen järjestöjen toiminnan kehittämisessä. Suomi toimii hallitusten välisissä järjestöissä kansalaisjärjestöjen merkityksellisten osallistumis- ja kuulemismahdollisuuksien vahvistamiseksi. Valtioneuvosto nimittää Suomea edustaviin valtuuskuntiin kansalaisjärjestöjen edustajia ja tukee muun muassa taloudellisesti suomalaisen kansalaisyhteiskunnan osallistumista kansainvälisiin kokouksiin.

Yhdistyneet kansakunnat

Suomi painottaa rauhan, ihmisoikeuksien ja kehityksen keskinäistä yhteyttä sekä edistää ihmisoikeuksien ottamista huomioon johdonmukaisesti kaikessa Yhdistyneiden kansakuntien (YK) toiminnassa. Suomi on YK:n ihmisoikeusneuvoston jäsen vuosina 2022–2024.

YK:n ihmisoikeusneuvoston ja YK:n turvallisuusneuvoston välistä vuorovaikutusta tulee lisätä konfliktien ennaltaehkäisemiseksi. Suomi tukee YK:n pääsihteerin 'Call to action for Human Rights'-aloitteen¹⁰ (2020) toiminnallistamista painottaen naisten oikeuksia, kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksia sekä YK:n ihmisoikeustoiminnan rahoituksen merkittävää lisäämistä.

Suomi toimii YK:n ihmisoikeusfoorumeilla ja muussa YK-toiminnassa EU:n jäsenenä, kansallisesti, Pohjoismaiden ja Baltian maiden kanssa sekä muiden kumppanimaidemme kanssa.

⁹ Lisäksi Suomi on yhdessä muiden Pohjoismaiden kanssa osoittanut poliittista tukeaan laittomia teloituksia käsittelevän erityisraportoinnin toiminnalle YK:n yleiskokouksessa esitetävän päätöslauselman kautta.

¹⁰ The Highest Aspiration A Call to Action for Human Rights 2020.

Jatkamme Suomen prioriteettien mukaisesti vaikuttamista YK:n yleiskokouksen syksyisin kokoontuvassa kolmannessa komiteassa, joka vastaa ihmisoikeuksista sekä käsittelee temaattisia ja maakohtaisia tilanteita. Suomi vastaa yhdessä Ruotsin kanssa laittomien teloitusten vastaisen päätöslauselman esittämisestä komiteassa¹¹.

Suomi jatkaa YK:n yleiskokouksessa toimintaansa alkuperäiskansojen osallistumismahdollisuuksien edistämiseksi YK:ssa ja osallistuu aktiivisesti YK:n talous- ja sosiaalineuvoston (ECOSOC) alaiseen YK:n alkuperäiskansa-asioiden pysyvään foorumiin.

Jatkamme toimintaamme niin, että perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen on osa Agenda 2030:n tavoitteiden saavuttamista.

Edistämme YK:n turvallisuusneuvoston Naiset, rauha ja turvallisuus¹² sekä Nuoret, rauha ja turvallisuus¹³ -pätöslauselmien kansallista ja kansainvälistä toimeenpanoa. Ulkoministeriö on lisännyt merkittävästi rauhanvälityksen voimavaroja. Suomen rauhanvälitystyössä korostuvat ihmisoikeuslähtöisyys, inklusiivisuus ja sukupuolten välinen tasa-arvo. Edistämme rauhanprosesseissa konfliktien osapuolten sitoutumista ihmisoikeuksiin sekä oikeusvaltiokehitykseen ja vahvistamme erityisesti naisten roolia ja vaikuttavaa osallistumista. Suomi pyrkii lisäämään nuorten osallistumista konfliktien ennaltaehkäisyssä, ratkaisussa sekä konfliktienjälkeisissä tilanteissa ja huomioimaan haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden ja väestöryhmien tilanteet.

YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimiston (OHCHR) osuus YK:n budjetissa ei vastaa ihmisoikeustoiminnan merkitystä maailmanjärjestön tehtäväkuvassa ja rahoitus on liikaa vapaaehtoisuuden varassa. Suomi on viime vuosina lisännyt tuntuvasti taloudellista tukea YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimistolle. Vuonna 2021 tuemme OHCHR:n toimintaa yhteensä 8,61 miljoonalla eurolla. On tärkeää turvata Suomen asema suurimpien rahoittajien joukossa myös seuraavien vuosien aikana. Suomi tukee vahvasti YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimiston ja YK:n ihmisoikeusvaltuutetun riippumattomuutta.

11 EU:n sisällä sovitaan vastavuoroisesti jäsenvaltioiden valmisteluvastuista eri neuvotteluprosesseissa.

12 Naiset, rauha ja turvallisuus: Suomen kansallinen toimintaohjelma 2018-2021 on luettavissa valtioneuvoston verkkosivuilla (<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160745>).

13 Nuoret, rauha ja turvallisuus: Suomen kansallisen toimintaohjelman valmisteluun voi tutustua 2250finlandin verkkosivuilla (<https://www.2250finland.fi/kansallinen-prosessi/>).

YK:n ihmisoikeusneuvosto

Suomi on YK:n ihmisoikeusneuvoston jäsen vuosina 2022–2024. Jäsenyys ihmisoikeusneuvostossa tarjoaa Suomelle merkittävän toimintakanavan ihmisoikeuksien edistämiseen. Neuvoston jäsenenä Suomi voi yhä paremmin puolustaa ja vahvistaa kansainvälistä sääntöperustaista järjestelmää sekä monenkeskistä yhteistyötä ja päätöksentekoa. Tulokselliselle toiminnalle neuvoston jäsenenä varataan riittävät voimavarat.

Tietolaatikko: Suomen painopisteet YK:n ihmisoikeusneuvostossa

Ihmisoikeusneuvostossa Suomen toiminnan läpileikkaavina teemoina ovat naisten ja tyttöjen oikeudet, alkuperäiskansojen oikeudet, vammaisten henkilöiden oikeudet sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet. Merkitykseltään yhä tärkeämpiä teemoina ovat uudet teknologiat ja digitalisaatio sekä ilmastonmuutos ja ihmisoikeudet, joissa Suomi tarjoaa omaa osaamistaan ihmisoikeusneuvoston työhön. YK:n ihmisoikeusneuvosto on merkittävin valtioiden välinen ihmisoikeuselin, jonka jäsen Suomi on ollut vuosina 2006–2007.

Ihmisoikeusneuvoston tehtävänä on suojella ja edistää ihmisoikeuksia kaikkialla maailmassa. Se käsittelee sekä maatilanteita että temaattisia kysymyksiä. Tavanomaisesti ihmisoikeusneuvosto ilmaisee näkemyksensä hyväksymällä päätöslauselmia. Neuvoston vaikuttamistyössä myös puheenvuorot ja erinäisten maakokoonpanojen yhteislausumat ovat keskeisessä asemassa.

Säännönmukaisten kolmen istuntonsa ja työryhmätyöskentelynsä ulkopuolella ihmisoikeusneuvosto voi kiireellisissä tilanteissa kutsua myös koolle erityisistuntoja tai keskusteluja, kuten se on tehnyt esimerkiksi Afganistanin ja Myanmarin tilanteista sekä rasismista ja poliisiväkivallasta. Se voi asettaa maa- että teemakohtaisia riippumattomia erityisraportteja, joiden itsenäisyyttä Suomi tukee.

Suomi jatkaa johdonmukaista tukeaan sille, että YK:n ihmisoikeusneuvosto käsittelee maatilanteita ja puuttuu nykyistä tehokkaammin myös maatasolla tapahtuviin ihmisoikeusloukkauksiin. EU:n jäsenvaltioiden sekä muiden ihmisoikeuksien yleismaailmallisuutta puolustavien valtioiden tulee tehdä yhteistyötä ihmisoikeusloukkauksiin puuttumiseksi ja torjua pyrkimykset estää maatilanteiden käsittelyä.

Suomen tavoitteena on jatkaa YK:n ihmisoikeusneuvostossa laajaa tukea vuosittain saaneen naisten oikeuksia käsittelevän yhteispuhevuoron esittämistä Meksikon kanssa. Suomi on toiminut yhdessä Brasilian, Namibian ja Saksan kanssa riittävää asumistasoa koskevan päätöslauselman ydinryhmässä. Suomi on myös valmis jatkamaan toimintaansa EU:n taakanjakajana¹⁴ päätöslauselmaneuvotteluissa; aiemmin Suomi on muun muassa toiminut taakanjakajana Kambodzhan ihmisoikeustilanteessa. Lisäksi ulkoministeriöllä on valmius ottaa Suomen valmisteluvastuulle uusi tai korvaava aloite Suomelle keskeisestä teemasta. Harkinnassa otetaan huomioon aloitteiden tuoma lisäarvo ihmisoikeuksille sekä huolehditaan siitä, että ne eivät ole päällekkäisiä olemassa olevien aloitteiden kanssa tai kuormita YK-järjestelmää haitallisella tavalla.

Euroopan neuvosto

Euroopan neuvosto (EN) on maanosamme johtava hallitusten välinen ihmisoikeus-, demokratia- ja oikeusvaltiotoimija. Euroopan neuvoston toiminta nojaa järjestön piirissä hyväksytyihin valtiosopimuksiin ja niiden täytäntöönpanon valvontaan. Suomi on osapuolena 114:ssä Euroopan neuvoston sopimuksessa ja näiden lisäksi allekirjoittajana 14:ssä sopimuksessa.

Euroopan ihmisoikeussopimus, uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja sekä useat muut ihmisoikeussopimukset¹⁵ luovat vahvan perustan eurooppalaiselle ihmisoikeustyölle. Kaikkien neuvoston jäsenvaltioiden tulee kunnioittaa kansainvälistä oikeutta sekä hyväksymiensä ihmisoikeussopimusten velvoitteita. Suomi tukee Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen työtä ja seuraa sen tuomioiden täytäntöönpanoa, ottaa kantaa eri jäsenvaltioiden ihmisoikeustilanteisiin ja edistää kansalaisyhteiskunnan osallistumis- ja vaikutustapoja EN:n piirissä.

¹⁴ EU:n sisällä sovitaan vastavuoroisesti jäsenvaltioiden valmisteluvastuista eri neuvotteluprosesseissa.

¹⁵ Voimassa olevat keskeiset Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimukset ovat: Euroopan ihmisoikeussopimus (1950), eurooppalainen yleissopimus kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi (1987), alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja (1992), kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus (1995), uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja (1996), yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (2005), yleissopimus lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan (2007) sekä yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (2011) [Lisää tietoa Euroopan neuvoston voimassa olevista ihmisoikeussopimuksista löytyy ulkoministeriön verkkosivuilta \(https://um.fi/euroopan-neuvoston-voimassa-olevat-ihmisoikeussopimukset\)](https://um.fi/euroopan-neuvoston-voimassa-olevat-ihmisoikeussopimukset).

Nostamme Euroopan neuvostossa esiin aihealueita, jotka ovat ajankohtaisia ja joiden yhteiskunnallinen merkitys on kasvussa. Olemme aloitteellisia toimielinten ja toimintatapojen kehittämisessä. Suomi jatkaa toimintaa oikeusvaltiokehityksen, Euroopan ihmisoikeussopimusjärjestelmän pitkän aikavälin kehittämisen sekä nousevien teemojen, kuten tekoälyn käytön alueilla. Suomi osallistuu neuvotteluihin EU:n liittymisestä Euroopan ihmisoikeussopimukseen (EIS). Liittyminen vahvistaisi eurooppalaisen perus- ja ihmisoikeusjärjestelmän toimintaa sekä oikeusvaltiokehitystä.

Suomen aloitteesta perustettu Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutetun¹⁶ toimisto on vakiinnuttanut asemansa ihmisoikeuskysymysten käsittelyssä. Suomi korostaa sen tehtävää ihmisoikeuksien edistäjänä ja itsenäisenä jäsenvaltioiden sitoumusten valvojana. Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous (PACE), jonka jäsenenä on myös suomalaisia kansanedustajia, on merkittävä aloitteentekijä myös ihmisoikeus- ja oikeusvaltiokysymyksissä.

Jäsenmaksun lisäksi Suomi antaa vapaaehtoisrahoitusta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelle sekä vapaaehtoisrahoitusta ja asiantuntijatukea painottamilleen teemoille. Viime vuosina näitä teemoja ovat olleet erityisesti syrjimättömyyteen sekä sukupuolten tasa-arvoon liittyvät kysymykset, mukaan lukien naisiin kohdistuva väkivalta sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet. Suomi on EN:ssa merkittävä romanien osallistumisoikeuksien poliittinen ja taloudellinen tukija. Teemakohtainen tuki kohdennetaan jatkossakin yhdenvertaisuuskysymyksiin.

Suomi jatkaa tukeaan Euroopan neuvoston ihmisoikeusrahastolle (Human Rights Trust Fund)¹⁷, joka myöntää neuvoston jäsenvaltioille tukea toimiin, joilla ne kykyvät paneelamaan täytäntöön EIT:n päätöksiä. Vuosina 2021–2022 Suomi on rahaston puheenjohtajamaa.

Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö

Suomi painottaa demokratia- ja ihmisoikeuskysymyksiä toiminnassaan Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestössä (Etyj). Kaikkien Etyjin osallistujavaltioiden tulee sitoutua kansainvälisiin ihmisoikeusvelvoitteisiin sekä Etyjissä hyväksytyihin sitoumuksiin. Suomi

¹⁶ Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu on itsenäinen toimija, jonka päätehtävä on edistää tietoisuutta ihmisoikeuksista sekä ihmisoikeuksien kunnioittamista. Valtuutettu tekee vierailuja jäsenvaltioihin ja raportoi niiden ihmisoikeustilanteesta. Yksittäiset henkilöt eivät voi tehdä valitusta ihmisoikeusvaltuutetulle.

¹⁷ Lisätietoja Euroopan neuvoston ihmisoikeusrahastosta on saatavilla Euroopan neuvoston verkkosivuilla (<https://www.coe.int/en/web/programmes/human-rights-trust-fund>).

korostaa Etyjin itsenäisten instituutioiden, kuten Demokraattisten instituutioiden ja ihmisoikeuksien toimiston (ODIHR), mediavapausvaltuutetun ja vähemmistövaltuutetun riippumattomuutta sekä riittäviä voimavaroja. Korostamme myös, että osallistujavaltioissa toimivilla, hallituksista riippumattomilla kansalaisjärjestöillä tulee olla mahdollisuus osallistua ja esittää näkemyksiään Etyjissä.

Suomi vaikuttaa aktiivisesti ja rakentavasti maatason ihmisoikeusloukkauksia ja kehitystä koskevaan keskusteluun yhteen sovittaen toimia EU:n jäsenvaltioiden sekä Suomen kanssa samanlaisia näkemyksiä edustavien osallistujavaltioiden kanssa. Suomi tukee Moskovan mekanismin¹⁸ käyttöä ja on ollut yhtenä sen käynnistäjävaltioista tähänastisissa raportointiprosesseissa.

Suomi pitää Etyj- toiminnassaan esillä sukupuolten tasa-arvoa, romanien ja muiden vähemmistöjen oikeuksia sekä mediavapauden ja journalistien toimintaedellytysten turvaamista. Annettava vapaaehtoisrahoitus ja asiantuntijatuki tukevat näitä painopisteitä sekä ajankohtaisia aihealueita, kuten tekoälyn vaikutuksia ihmisoikeuksiin, demokratiaan ja oikeusvaltioon.

Suomalaisilla kansanedustajilla on ollut näkyvä rooli Etyjin parlamentaarisen yleiskokouksen toiminnassa, mikä on vahvistanut Suomen toiminnan näkyvyyttä ja vaikuttavuutta.

Pohjoismainen yhteistyö

Pohjoismaat ovat Suomelle hyvin läheisiä yhteistyökumppaneita. Pohjoismaat jakavat samanlaisia arvoja ja näkemyksiä ihmisoikeuksista, sukupuolten tasa-arvosta, demokratiasta, avoimuudesta ja hyvinvointivaltiosta. Näiden mukaisia tavoitteita edistääkseen Pohjoismaat muun muassa käyttävät yhteispuheenvuoroja YK:n sekä eurooppalaisten järjestöjen kokouksissa.

Suomi tekee monialaista pohjoismaista yhteistyötä Pohjoismaiden ministerineuvostossa ja Pohjoismaiden neuvostossa. Esimerkiksi pohjoismaista oikeusyhteistyötä tehdään muun muassa syrjinnän ehkäisyyn sekä perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvissä asioissa.

18 Moskovan mekanismi on Etyjin inhimillistä ulottuvuutta vahvistava työkalu, jonka avulla voidaan tutkia ihmisoikeusloukkauksia Etyjin osallistujavaltioissa. Sitä on käytetty muun muassa 2018 Venäjää kohtaan Tšetšenian seksuaalivähemmistöjen ihmisoikeustilanteen vuoksi; ja 2020 Valko-Venäjän presidentinvaaleihin liittyneiden ihmisoikeusloukkausten selvittämiseksi.

Pohjoismaisia yhteistyötapoja perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseksi käsitellään selonteon temaattisissa osissa.

4.3 Ihmisoikeudet EU:n yhteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan olennaisena osana

Suomen tavoitteena on uskottava ja vahva EU, joka osoittaa globaalia johtajuutta ihmisoikeuskysymyksissä. Kansainvälisen oikeuden kunnioittamisen sekä ihmisoikeuksien, demokratian ja oikeusvaltioperiaatteen edistämisen tulee olla kaiken EU:n ulkoisen toiminnan ytimessä. Hallituksen ihmisoikeusperustainen ulko- ja turvallisuuspolitiikka ohjaa Suomen kantoja liittyen myös EU:n ulkosuhdetoimintaan.

Kriisinhallintaoperaatioihin osallistumalla Suomi tukee ihmisoikeuksia, demokratiaa ja oikeusvaltiokehitystä, mukaan lukien naisten ja lasten oikeuksia ja seksuaalisen väkivallan ehkäisyä konflikteissa. Kansainvälisen yhteisön tulee tarvittaessa puuttua johdonmukaisesti ihmisoikeusloukkauksiin myös kansainvälisten kriisinhallintaoperaatioiden päättymisen sekä kehitysyhteistyöhankkeiden ja muiden yhteistyömuotojen katkeamisen tai keskeytymisen jälkeenkin, kuten esimerkiksi Afganistanin tilanne osoittaa.

EU:n jäsenvaltiot hyväksyvät yhteisiä linjauksia toimiessaan kansainvälisissä järjestöissä, kuten YK:n ihmisoikeuselimissä sekä Etyjissä. Euroopan unionissa Suomi lukeutuu aktiivisten, ihmisoikeusveloitteiden kunnioittamista ja tehokasta täytäntöönpanoa ajavien valtioiden joukkoon. Korostamme naisten sekä haavoittuvimmassa asemassa olevien väestöryhmien, kuten vammaisten henkilöiden oikeuksien huomioon ottamista. Tavoitteenamme on myös, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet, seksuaali- ja lisääntymisterveys ja -oikeudet (SRHR)¹⁹ sekä alkuperäiskansojen oikeudet otetaan huomioon riittävällä tavalla EU:n linjauksissa ja toiminnassa.

Suomi pitää ensiarvoisen tärkeänä EU:n yhtenäistä toimintaa maatilanteiden ja temaattisten kysymysten käsittelyssä. Mikäli yhteistä kantaa ei ole mahdollista saavuttaa, olemme aktiivisesti ja johdonmukaisesti mukana ihmisoikeusloukkauksiin kantaa ottavissa valtioiden ryhmittymissä ja vaikutamme myös kansallisin kannanotoin ja yhteydenotoin.

Yksittäiset EU:n jäsenvaltiot voivat liian helposti estää EU:n yhteisen puuttumisen YK:n jäsenvaltioiden sisällä tapahtuviin ihmisoikeusloukkauksiin sekä näitä loukkauksia koskevan EU:n kannanmuodostuksen kansainvälisissä järjestöissä. EU:n toiminta

¹⁹ Sexual and reproductive health and rights, SRHR

ihmisoikeuksien puolustajana ei saa olla altis unioniin kuulumattomien valtioiden vaikuttamispyrkimyksille.

Suomen ulkomaanedustustot osallistuvat aktiivisesti EU:n ihmisoikeustoimintaan ja käyvät vuoropuhelua asemamaidensa viranomaisten ja kansalaisjärjestöjen kanssa sekä tukevat ihmisoikeuspuolustajien toimintaa. Suomi tukee EU:n ihmisoikeusasioiden erityisedustajan²⁰ työtä ja tekee tiivistä yhteistyötä hänen kanssaan.

EU:n ulkosuhteita koskevaa ihmisoikeuspolitiikkaa ohjataan vuonna 2020 hyväksytyllä toimintaohjelmalla ihmisoikeuksista ja demokratiasta sekä useilla teemakohtaisilla ihmisoikeussuuntaviivoilla. Suomi korostaa tehtyjen päätösten yhteistä noudattamista ja aktiivista toimeenpanoa.

Vuoden 2020 lopulla EU perusti maailmanlaajuisen temaattisen pakotejärjestelmän, jonka puitteissa asetetaan pakotteita vakavista ihmisoikeusloukkauksista ja -rikkomuksista vastuussa olevia henkilöitä ja muita tahoja vastaan. Pakotetyypeinä voidaan käyttää varojen jäädyttämistä ja matkustusrajoitteita. Suomi tukee ihmisoikeuspakotejärjestelmän johdonmukaista toimeenpanoa oikeusvarmuusnäkökohdat huomioiden.

Ihmisoikeuskysymykset näkyvät aiempaa laajemmin EU:n toiminnassa. Suomi toimii ihmisoikeusnäkökulman vahvistamiseksi edelleen EU:n toiminnan kaikilla sektoreilla.

4.4 Toiminta kansainvälisten rikosten rankaisemattomuutta vastaan

Suomi edistää kansainvälisen oikeuden velvoitteiden kunnioittamista ja täytäntöönpanoa. Kaikkein vakavimmat kansainväliset rikokset tulee tutkia, asettaa rikoksista epäillyt oikeuden eteen sekä huolehtia rikosten uhrien oikeuksien toteutumisesta. Jatkamme työskentelyä rankaisemattomuuden vähentämiseksi kaikkein vakavimmista kansainvälisistä rikoksista, joita ovat Kansainvälisen rikostuomioistuimenkin (International Criminal Court) toimivaltaan kuuluvat joukkotuhonta, rikokset ihmisyyttä vastaan, sotarikokset ja

²⁰ Erityisedustajan tehtävänä on lisätä EU:n ihmisoikeuspolitiikan vaikuttavuutta ja näkyvyyttä. Lue lisää Eurooppa-neuvoston verkkosivuilta (<https://www.consilium.europa.eu/fi/press/press-releases/2019/02/28/human-rights-eu-appoints-a-new-special-representative/>).

hyökkäysrikos. Suomi tukee myös suojeluvastuun²¹ tehokasta toimeenpanoa kaikkein vakavimpien kansainvälisten rikosten ennaltaehkäisemiseksi ja osallistuu maailmanlaajuisen suojeluvastuuverkoston toimintaan.

Suomi tukee ICC:n²² lisäksi myös erityistuomioistuinten ja niiden jäännöstoiminnoista huolehtivien mekanismien toimintaa. ICC:n uhrirahaston²³ pitkäaikaisena tukijana edistämme rikosten uhrien aseman parantamista; tuki ICC:n uhrirahastolle on suunnattu erityisesti seksuaalisen ja sukupuoleen perustuvan väkivallan uhreille.

Kansallisilla oikeusjärjestelmillä on ensisijainen vastuu rikosten käsittelemiseksi. Suomi edistää rikosoikeudellisen vastuun toteutumista tukemalla perustajajäsenenä Justice Rapid Response -yhteistyömekanismia, joka tarjoaa valtioille ja kansainvälisille järjestöille kouluttamia asiantuntijoita tueksi vakavimpien kansainvälisten rikosten ja ihmisoikeusloukkausten tutkinnassa. Rankaisemattomuuden vähentäminen ja uhrien oikeuksien edistäminen ovat mukana myös Suomen tuessa kehittyvien maiden oikeusvaltiokehitykselle.

Tietolaatikko: Sotarikosten selvittäminen Syyriassa

Syyrian vastuuvollisuusmekanismi (IIM) kerää, yhdenmukaistaa, säilyttää ja analysoi todistusaineistoa kaikkein vakavimmista rikoksista ja yhdistää niitä kokonaisuuksiksi, joilla voidaan edistää ja nopeuttaa oikeudenmukaista rikosoikeudellista käsittelyä toimivaltaisissa tuomioistuimissa. Mekanismi jakaa harkintansa perusteella aineistoa toimivaltaisille tahoille, jotka kunnioittavat ihmisoikeuksia. Aineistoa ei voida jakaa tahoille, joilla on käytössä kuolemanrangaistus tai jotka voisivat käsitellä syytteitä ilman syytetyn läsnäoloa. Suomi on ollut Alankomaiden ja Saksan rinnalla vuonna 2016 perustetun mekanismin alkuvaiheen suurin rahoittaja; mekanismin ydinrahoitus sisältyy nykyisin YK:n budjettiin, jota mm. Suomen vapaaehtoisrahoitus täydentää.

21 Suojeluvastuulla (Responsibility to Protect) tarkoitetaan kullekin valtiolle erikseen ja kansainväliselle yhteisölle yhteisesti kuuluvaa vastuuta joukkomittaisten julmuusrikosten (joukkotuhonta, sotarikokset, rikokset ihmisyyttä vastaan, etninen puhdistus) ehkäisemisestä, torjumisesta ja niihin puuttumisesta. Suomi pyrkii YK:ssa suojeluvastuun käsitteen vakiinnuttamiseen, sen laajan hyväksyttävyyden vahvistamiseen ja tehokkaan toimeenpanon turvaamiseen. Suomi tukee pyrkimyksiä rajoittaa veto-oikeuden käyttöä silloin, kun kyseessä on joukkomittaisten julmuusrikosten estäminen tai torjuminen.

22 Kansainvälisen rikostuomioistuimen toimintaan voi tutustua ICC:n verkkosivuilla (<https://www.icc-cpi.int/>).

23 Lue lisää kansainvälisen rikostuomioistuimen uhrirahastosta ICC:n verkkosivuilta (<https://www.icc-cpi.int/tfv>).

Rikosoikeudellisen vastuun ohella totuus- ja sovintokomissioilla voidaan saada selvyyttä vakaviin ja laajamittaisiin ihmisoikeusloukkauksiin, edistää kansallista sovintoa sekä ehkäistä uusia konflikteja. Mikäli tapahtumista on kulunut pitkä aika, eri tieteenaloilla tehtävällä tutkimuksella voidaan koota tietoa ja tunnistaa jälkikäteen laajamittaisia ja erityisiin väestöryhmiin kohdistuneita ihmisoikeusloukkauksia, sekä tarkastella niiden oikeudellista luonnetta.

4.5 Oikeusvaltioperiaatteen noudattaminen ja vahvistaminen

Valtioneuvoston toimintaa oikeusvaltiokysymyksissä käsitellään useissa valtioneuvoston päätöksissä ja linjauksissa. Oikeusvaltiokehitys on olennainen osa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista, demokratian vahvistumista sekä keskeinen kestävä kehityksen tavoite.

Edistämme oikeusvaltioperiaatteen toteutumista kaikessa toiminnassa kansallisesti, Euroopan unionissa sekä ulko- ja kehityspolitiikassa YK:ssa ja alueellisissa järjestöissä. Esimerkiksi Euroopan neuvostossa Suomi tukee perustuslakikysymysten asiantuntijaelimen Venetsian toimikunnan toimintaedellytyksiä sekä korruptionvastaisen toimielimen (GRECO) toimintaa. On myönteistä, että YK:n piirissä muun muassa YK:n kehitysjärjestö (UNDP) on lisännyt toimintaansa oikeusvaltiokehityksen tukemiseksi. Suomi tukee oikeusvaltiokehityksen riittävää huomioon ottamista kansainvälisessä kriisinhallintatoiminnassa.

Tietolaatikko: Oikeusvaltioperiaate

Oikeusvaltiolla tarkoitetaan valtiota, joka on organisoitu oikeussäännöin ja jossa sekä valtioelinten ja viranomaisten että kansalaisten on toimittava oikeussääntöjen mukaisesti (lainalaisuusperiaate) ja näiden toiminta on riippumattomien ja puolueettomien tuomioistuinten valvonnassa. Julkinen valta ei voi mielivaltaisesti puuttua yksilöiden omaan vapauspiiriin (suojattu yksityisautonomia) ja se kunnioittaa demokratiaa sekä turvaa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen. Oikeusvaltiolle on ominaista, että yksilön oikeuksista ja velvollisuuksista voidaan määrätä vain sellaisen elimen päätöksin, jonka asettamiseen yksilö itse voi välittömästi tai välillisesti vaikuttaa.

Näkemykset oikeusvaltioperiaatteen täsmällisestä sisällöstä vaihtelevat eri valtioissa johdun muun muassa niiden valtiosäännöistä. Oikeusvaltion sisällön tulee kuitenkin aina olla kansainvälisen ihmisoikeusnormiston mukaista. Suomessa ja Suomen kansainvälisessä toiminnassa oikeusvaltioperiaatteen sisältö perustuu Suomen perustuslakiin ja kansalliseen lainsäädäntöön sekä Euroopan unionin perussopimukseen ja muuhun unionin lainsäädäntöön, mitkä ovat YK:n ja Euroopan neuvoston piirissä hyväksytyjen ihmisoikeussopimusten mukaisia.

Oikeusvaltion tila Suomessa

Suomalainen demokratia nojaa oikeusvaltioon, jossa perustuslaki turvaa yksilöiden ja tiettyjen väestöryhmien perustavanlaatuiset oikeudet. Oikeusvaltio, demokratia sekä perus- ja ihmisoikeudet liittyvät erottamattomasti yhteen. Kansainvälisissä vertailuissa Suomi lukeutuu oikeusvaltiokehityksen kärkimaiden joukkoon. Esimerkiksi World Justice Projectin vuoden 2020 Rule of Law indeksissä²⁴ Suomi jakaa kärkipaikan Norjan ja Tanskan kanssa.

Suomella on vahvuuksia, jotka suojaavat Suomen oikeusvaltiota siihen mahdollisesti kohdistuvilta horjuttamispyrkimyksiltä. Näitä ovat erityisesti perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen sekä yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon korkea taso sekä muun muassa kaikille lapsille ja nuorille tarjolla oleva laadukas koulutus, hallinnon julkisuusperiaate sekä korkea luottamus demokraattisiin instituutioihin sekä viranomaistoimintaan.

Oikeusvaltion toimivuuteen kohdistuu kuitenkin paineita myös Suomessa. Vähemmistöihin kuuluvat henkilöt kokevat, että heihin kohdistuvat asenteet ovat koventuneet. Julkisia tehtäviä hoitavien ja niihin ehdolla olevien kokema vihapuhe ja maalittaminen ovat lisääntyneet. Oikeudenkäyntien pitkä kesto ja niihin liittyvä kustannusriski voivat vaikeuttaa oikeuksiin pääsyä.

Turvallinen oikeusvaltio edellyttää perus- ja ihmisoikeuksien ja oikeusturvan yhdenvertaista toteutumista sekä hyvien väestösuhteiden, osallisuuden ja osallistumisoikeuksien vahvistamista. Oikeusvaltion tulee toimia tehokkaasti, jotta eriarvoisuutta ja yhteiskunnallista syrjäytymistä sekä turvattomuuden tunteen kasvua voidaan torjua.²⁵

²⁴ World Justice Projectin vuoden 2020 Rule of Law indeksi on luettavissa World Justice Projectin verkkosivuilla (<https://worldjusticeproject.org/our-work/research-and-data/wjp-rule-law-index-2020>).

²⁵ Hallitusohjelma listaa, että merkittäviä puutteita on edelleen esimerkiksi lähisuhdeväkivallan uhrien, vanhusten, vammaisten, sukupuolivähemmistöjen, etnisten vähemmistöjen sekä turvapaikanhakijoiden asemassa.

Kansainvälisen keskustelun lisäksi kansallinen keskustelu oikeusvaltion tilasta ja sen kehittämisestä on tärkeää. Valtioneuvosto puolustaa ja vahvistaa oikeusvaltion elinvoimaisuutta sekä sitoutuu vahvistamaan lainvalmistelijoiden osaamista perus- ja ihmisoikeuksista ja arvioimaan säädösehdotusten olennaiset perus- ja ihmisoikeusvaikutukset. Perus- ja ihmisoikeuksien tuntemusta eri viranomaisissa tulee lisätä, erityisesti taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien täytäntöönpanossa.

Oikeusvaltioperiaatteen noudattaminen EU:ssa

Euroopan unionin toiminta perustuu demokratian, oikeusvaltioperiaatteen ja perusoikeuksien kunnioittamiseen ja toimeenpanoon.²⁶ Niihin liittyvät velvoitteet on kirjattu Euroopan unionin perussopimukseen sekä Euroopan unionin perusoikeuskirjaan. Perusarvojen taustalla ovat eurooppalaiset valtiosääntöperinteet sekä kiinnittyminen kansainväliin ihmisoikeusvelvoitteisiin. Suomi edistää perus- ja ihmisoikeuksien, demokratian ja oikeusvaltioperiaatteen toteutumista kokonaisvaltaisesti ja painottaen ennaltaehkäiseviä toimia. Keskeistä on myös vahvistaa oikeusvaltiokulttuurin perustaa.

EU:n komissio on ottanut käyttöön vuosittaisen oikeusvaltioperiaatetta koskevan tarkastelukierroksen, jonka yhteydessä laaditaan kaikki unionin jäsenvaltiot kattava oikeusvaltiovuosikertomus kutakin jäsenvaltioita kuullen.²⁷ Komissiolla on myös käytössään toimintakehys oikeusvaltioperiaatteen turvaamiseksi. On tärkeää, että komissio käyttää välineitään, kuten rikkomusmenettelyä, aktiivisesti. Myös EU:n rahoitusinstrumenteilla edistetään EU:n yhteisten arvojen toteutumista.

EU:n neuvostossa on käyty vuosittain vuoropuhelua oikeusvaltioperiaatteen edistämiseksi ja turvaamiseksi EU:n perussopimusten mukaisesti. Neuvosto tarkastelee oikeusvaltiotilannetta myös jäsenvaltioittain. Vakavimpia unionin arvojen rikkomista koskevia tilanteita varten on käytettävissä Euroopan unionista tehdyn sopimuksen (SEU) 7 artiklan mukainen

²⁶ ”Unionin perustana olevat arvot ovat ihmisarvon kunnioittaminen, vapaus, kansanvalta, tasa-arvo, oikeusvaltio ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen, vähemmistöihin kuuluvien oikeudet mukaan luettuina. Nämä ovat jäsenvaltioille yhteisiä arvoja yhteiskunnassa, jolle on ominaista moniarvoisuus, syrjimättömyys, suvaitsevaisuus, oikeudenmukaisuus, yhteisvastuu sekä naisten ja miesten tasa-arvo.” Euroopan unionista tehty sopimus, 2 artikla. [Euroopan unionista tehtyyn sopimukseen voi tutustua EUR-lexissä \(https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=LEGISSUM:4301855\).](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=LEGISSUM:4301855)

²⁷ Vuonna 2020 komissio esitti arvion ja yhteenvedon jäsenvaltioiden oikeusvaltiotilanteesta sekä kehityksestä EU:n tasolla. Vuoden 2021 kertomuksessa kiinnitetään huomiota erityisesti edellisen kertomuksen jälkeen tapahtuneeseen kehitykseen sekä jäsenvaltioiden Covid-19-toimiin.

menettely²⁸, joka on selontekoa annettaessa vireillä Puolaa ja Unkaria koskien. Vuonna 2020 voimaan tulleen ehdollisuusmekanismin avulla EU voi keskeyttää, vähentää tai rajoittaa EU:n rahoitusta suhteessa oikeusvaltiotilanteeseen, vakavuuteen ja laajuuteen. Vuotuisessa EU:n oikeusalan tulostaulussa arvioidaan kansallisten oikeuslaitosten riippumattomuutta.

EU-tuomioistuimen menettely on tehokas keino puuttua oikeusvaltiotilanteeseen, jossa poliittisten keinojen käyttö on rajallista. Oikeudellisten välineiden käyttäminen poliittisten keinojen rinnalla on osoittautunut käytännössä toimivaksi yhdistelmäksi. Suomi on osallistunut väliintulijana useisiin aiheeseen liittyviin EU-tuomioistuimen tapauksiin puolustaen oikeusvaltioperiaatteen noudattamisen tehokasta valvontaa EU:ssa ja rikkomusten tuomitsemista.

EU:n liittyminen Euroopan ihmisoikeussopimukseen (EIS) vahvistaisi EU:n sitoutumista oikeusvaltiokehitykseen. Yksilöillä olisi valitusoikeus Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen myös EU:n toimielinten toimista. Hallitus osallistuu EU:n liittymistä koskeviin sopimusneuvotteluihin sekä EU:n kannanmuodostukseen.

On tärkeää, että liittymissopimusluonnoksesta saavutetaan yhteisymmärrys, joka on EU:n perussopimusten mukainen ja joka ei puutu EIS-järjestelmän rakenteisiin. Suomen EU-puheenjohtajakaudella vuonna 2019 EU:n neuvosto uudisti sitoutumisensa liittymiseen ja antoi komissiolle uudistetut neuvotteluohjeet.

EU:n perusoikeuskirjan täytäntöönpanoa on tehostettava sekä EU-tasolla että kansallisesti. EU:n komissio on vuodesta 2010 alkaen laatinut perusoikeuskirjan täytäntöönpanoa koskevan vuosiraportin ja laatii vuodesta 2021 alkaen vuosittain kertomuksen siitä, miten jäsenvaltiot soveltavat perusoikeuskirjaa.

EU:n perusoikeusvirasto²⁹ (FRA) edistää oikeusvaltiokehitystä neuvomalla EU:n toimielimiä sekä jäsenvaltioita muun muassa syrjintään ja oikeussuojaan liittyvissä kysymyksissä. Suomi pyrkii vahvistamaan FRA:n toimintaedellytyksiä. Viraston tiedonkeruu-, tutkimus- ja selvitystoimintaa sekä suosituksia tulee hyödyntää sekä EU-tasolla että kansallisesti. Viraston roolia EU-tason perusoikeusprosesseissa tulee vahvistaa ja sen tulisi voida toimia omasta aloitteestaan myös poliisiyhteistyön ja rikosasioita koskevan oikeudellisen

²⁸ Menettely jakaantuu ennaltaehkäisevään vaiheeseen sekä toiseen vaiheeseen, joka voi johtaa sanktioihin sekä jäsenvaltiolle kuuluvien oikeuksien, kuten äänioikeuden neuvostossa, pidättämiseen väliaikaisesti.

²⁹ Fundamental Rights Agency, FRA. [Perusoikeusviraston toimintaan on mahdollista tutustua oikeusministeriön verkkosivuilla \(https://oikeusministerio.fi/eu-n-perusoikeusvirasto-fra-\)](https://oikeusministerio.fi/eu-n-perusoikeusvirasto-fra-).

yhteistyön alalla. FRA:n työn tunnettavuutta ja hyödyntämistä lisätään myös Suomessa ja viraston hallintoelimiin ja henkilöstöön pyritään saamaan riittävä suomalaisedustus.

Euroopan demokratiatoimintasuunnitelman³⁰ toimeenpanolla vahvistetaan demokratiaa EU:n alueella muun muassa tukemalla vapaita ja oikeudenmukaisia vaaleja, tiedotusvälineiden vapautta ja riippumattomuutta sekä disinformaation torjuntaa. Toimintasuunnitelmaa täydentää komission katsaus Euroopan unionin kansalaisuuteen vuonna 2020³¹.

Suomi pitää kiinni EU:n laajentumista koskevista sitoumuksista korostaen jäsenyyskriteerien täyttämistä. Ihmisoikeudet, oikeusvaltiokehitys ja demokratia ovat Euroopan unionin perustavia arvoja, jotka tulee täyttää haettaessa EU:n jäsenvaltioksi.³² Suomi on kiinnittänyt huomiota varsinkin sananvapauden ja mediavapauden toteutumiseen laajentumisprosessissa mukana olevissa Turkissa ja Länsi-Balkanin maissa.

Valtioneuvoston toimintaa EU:n yhteisten arvojen edistämiseksi kuvataan laajemmin valtioneuvoston EU-selonteossa³³.

Oikeusvaltiotuki Suomen kehityspolitiikassa

Inklusiivisten, rauhanomaisten ja demokraattisten yhteiskuntien vahvistaminen on yksi Suomen kehityspolitiikan neljästä painopisteestä. Tavoitteena on vahvistaa oikeuslaitoksen toimintakykyä, julkishallinnon läpinäkyvyyttä sekä kansalaisyhteiskunnan vaikutusmahdollisuuksia. Toiminnassa korostetaan naisten sekä kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien henkilöiden oikeuksia ja osallistumismahdollisuuksia. Naisten roolin

30 EU:n toimintasuunnitelma: Demokratioista vahvempia. [Tutustu toimintasuunnitelmaan Euroopan unionin verkkosivuilla \(https://ec.europa.eu/finland/news/democracy-media_201203_fi\)](https://ec.europa.eu/finland/news/democracy-media_201203_fi).

31 Komission katsukseen voi tutustua Euroopan komission verkkosivuilla (https://ec.europa.eu/info/files/eu-citizenship-report-2020-empowering-citizens-and-protecting-their-rights_en).

32 EU:n jäsenyys edellyttää tiettyjen edellytysten (Kööpenhaminan arviointiperusteet) täyttämistä. Jotta jäsenyysneuvottelut voidaan käynnistää, maan on täytettävä ensimmäinen arviointiperuste: vakaat instituutiot, jotka takaavat demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeudet sekä vähemmistöjen kunnioittamisen ja suojelun. Ihmisoikeuksien, oikeusvaltion ja demokratian kattavat neuvotteluluvut avataan ensimmäisinä ja suljetaan viimeisinä jäsenyysneuvotteluissa.

33 Valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta: Vahva ja yhtenäinen EU – kohti kestävämpää Euroopan unionia. [Tutustu selontekoon valtioneuvoston verkkosivuilla \(https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162702\)](https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162702).

vahvistaminen rauhanvälityksessä sekä -ratkaisuisissa on Suomen ulkopoliitiikan keskeinen osaamisalue.

Suomi painottaa toiminnassaan oikeusvaltiokehitystä sekä hyvää hallintoa koskevan YK:n kestäväen kehityksen tavoitteen³⁴ edistämistä sekä sitä, että demokratia, ihmisoikeudet ja oikeusvaltioperiaate ovat vahvasti riippuvaisia toisistaan.

Suomen kehitysyhteistyövaroin on tuettu viime vuosina erityisesti kansallisten oikeusapu-järjestelmien kehittämistä sekä kansallisten ihmisoikeusinstituutioiden toimintaa muun muassa Kirgisiassa ja Tadžikistanissa ja tehty oikeusalan yhteistyötä Kiinassa. Tällä maaohjelmakaudella Suomi tukee Euroopan neuvoston kautta myös Ukrainan oikeussektorin laajempaa reformia.

Vuodesta 2020 valtion budjettiin on sisältynyt erityinen kolmen miljoonan euron momentti kansainvälisen demokratia- ja oikeusvaltiotuen kehittämiseksi. Ulkoministeriö ja Helsingin yliopisto allekirjoittivat maaliskuussa 2021 yhteistyösopimuksen Oikeusvaltiokeskuksen perustamiseksi.

Tietolaatikko: Oikeusvaltiokeskus

Helsingin yliopiston yhteydessä toimivan Oikeusvaltiokeskuksen tavoitteena on tukea kehittyviä maita oikeusvaltion perusteiden luomisessa ja vahvistamisessa, oikeusvaltioinstituutioiden toimintakyvyn kehittämisessä ja lainsäädännön vahvistamisessa tarjoamalla asiantuntemusta, koulutusta sekä muuta tukea. Keskukseen toiminta rahoitetaan kehitysyhteistyövaroista. Oikeusvaltiokeskus kokoaa yhteen suomalaisen yhteiskunnan oikeusvaltioasiantuntijoita sekä tukee heidän verkostoitumistaan.

Kriisinhallintatoimintaa sekä siirtymäkauden oikeuden ja oikeusvaltionäkökulman vahvistamista on kuvattu myös valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa.

³⁴ Tavoite 16 edistää rauhanomaisia yhteiskuntia ja taata kaikille pääsy oikeuspalveluiden pariin; rakentaa tehokkaita ja vastuullisia instituutioita kaikilla tasoilla.

4.6 Yhdenvertaisuuden ja oikeusvaltion puolustaminen koronapandemian hallinnassa

Koronapandemian puhkeaminen koettelee maailmanlaajuisesti kansalais- ja poliittisten oikeuksien sekä taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien toteutumista kaikkialla maailmassa. Erytynen uhka on kohdistunut oikeuteen elämään sekä oikeuteen riittäviin terveyspalveluihin.

Suomen kansallisen ja kansainvälisen toiminnan tavoitteena on myös pandemian oloissa ja sen jälkeisissä toimissa, että ihmisoikeudet toteutuvat ilman syrjintää. Myös Euroopan komissio on ilmoittanut seuraavansa jäsenvaltioiden toteuttamia toimenpiteitä koronaepidemian poikkeusolojen vallitessa.

Pandemia on kohdellut eri väestöryhmiä eri tavoin niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Rajoitukset ovat muun muassa heikentäneet taloudellista ja työelämän tasa-arvoa, siirtäneet vastuuta hoivasta kotitalouksille ja lisänneet naisiin kohdistuvaa väkivaltaa sekä vaikeuttaneet väkivallan uhrien palvelujen saantia. Rajoitustoimet ovat koetelleet erityisesti vähemmistöjä ja muita syrjittyjä väestöryhmiä ja henkilöitä erityisesti kehittyvissä maissa sekä valtioissa, joiden kyky vastata kriiseihin on alhainen.

Suomessakin etäopetus on heikentänyt usean nuoren oppimisedellytyksiä ja sen arvioidaan kasvattavan koulutuksellista eriarvoisuutta. Henkilökohtaisten kontaktien rajoitustoimet ovat vaikeuttaneet erityisesti laitoshoidossa olevien, ikääntyneiden sekä vammaisten henkilöiden elinoloja, henkilökontakteja ja pääsyä palveluihin.

Rajoitukset ovat Suomessakin kohdistuneet laajasti myös elinkeinovapauteen sekä ansio mahdollisuuksiin erityisesti kulttuurin ja taiteen sekä palvelualoilla ja matkailussa sekä eräin osin uskonnonharjoittamiseen. Koronapandemialla on kielteisiä vaikutuksia useissa maissa myös työmarkkinoihin. Kriisin hoidossa tarvitaan yhdensuuntaisia kansallisen ja kansainvälisen tason toimia, joilla voidaan tukea heikommassa asemassa olevien oikeutta ihmisarvoiseen työhön.

Maailmanlaajuinen koronapandemia on testannut suomalaista perusoikeusjärjestelmää sekä oikeusvaltion toimintakykyä. Koronavirusepidemian hallinta ja tartuntojen leviämisen hillitseminen on edellyttänyt Suomessakin rajoitustoimenpiteitä, joilla on puututtu ihmisten perusoikeuksiin.³⁵ Rajoituksilla on pystytty hillitsemään pandemiaa ja siten suojelemaan ihmisten oikeutta terveyteen ja oikeutta elämään.

³⁵ Ihmisoikeuskeskuksen verkkosivuille (<https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/covid-19/>) on koottu päivitettävää tietoa koronapandemiaan liittyvistä päätöksistä ja tietolähteistä.

Poikkeusolojen vallitessa kansainvälisistä ihmisoikeusvelvoitteista voidaan poikkeusoloissa poiketa tai niitä voidaan rajoittaa sopimusten sallimissa rajoissa.³⁶

Suomen perustuslaissa turvattujen perusoikeuksien rajoittaminen edellyttää perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten täyttymistä. Ne sisältävät vaatimukset lailla säätämisestä, lain täsmällisyydestä ja tarkkarajaisuudesta, rajoituksen hyväksyttävyydestä ja suhteellisuudesta, perusoikeuden ydinalueen koskemattomuudesta, oikeusturvajärjestelyjen riittävydestä ja ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisesta.³⁷ Esimerkiksi oikeasuhtaisuus edellyttää, että rajoitusten tulee olla välttämättömiä hyväksyttävän tavoitteen saavuttamiseksi sekä oikeassa suhteessa tavoiteltavaan hyötyyn. Rajoitus on sallittu vain, jos tavoite ei ole saavutettavissa kyseiseen oikeuteen vähemmän puuttuvien keinoin. Eduskunnan perustuslakivaliokunta arvioi koronaepidemian torjumiseen käytettyjen rajoitustoimien välttämättömyyttä ja oikeasuhtaisuutta.

Oikeasuhtaisuuden vaatimus sisältää myös ajallisen ulottuvuuden: rajoitus tulee poistaa heti, kun sen käyttäminen ei enää ole välttämätöntä. Perusoikeusrajoitukset eivät saa olla myöskään ristiriidassa Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Suomessa keväällä 2020 käyttöön otettuja valmiuslain toimivaltuuksia käytettiin ainoastaan kansainvälisillä ihmisoikeussopimuksilla sallittuun rajoittamiseen.

Eräät autoritaariset hallinnot ovat käyttäneet koronaviruspandemiaa verukkeena kriminalisoidakseen tai estääkseen poliittisen opposition, tautitilanteesta raportoivan itsenäisen median tai kansalaisyhteiskunnan toimintaa. Suomi tuomitsee koronapandemian varjolla tehdyt ihmisoikeusloukkaukset. Itsenäisen median ja kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuudet tulee turvata myös pandemian aikana ja sen jälkitoimissa.

4.7 Kansalaisyhteiskunnan merkitys – tuki ihmisoikeuspuolustajien toiminnalle

Ihmisoikeuspuolustajien³⁸ toiminnan tukeminen on olennainen osa Suomen ihmisoikeusperustaista ulko- ja turvallisuuspolitiikkaa. Suomi toimii ja edellyttää myös muiden valtioiden toimivan kansainvälisten ihmisoikeussäännösten mukaisesti ja suojelevan ja tukevan

36 Poikkeuksena ovat oikeudet, joista ei voida poiketa missään olosuhteissa. Näihin oikeuksiin lukeutuvat muun muassa oikeus elämään ja kidutuksen kieltö.

37 PeVM 25/1994 vp, s. 4–5.

38 YK:n yleiskokous on vuonna 1988 hyväksynyt ihmisoikeuspuolustajien työn suojelua koskevan julistuksen, [johon voi tutustua YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimiston verkkosivuilla \(https://www.ohchr.org/EN/Issues/CivicSpace/Pages/DeclarationHumanRightsDefenders.aspx\)](https://www.ohchr.org/EN/Issues/CivicSpace/Pages/DeclarationHumanRightsDefenders.aspx).

ihmisoikeuspuolustajien toimintaa. YK:n ihmisoikeuspuolustajia koskeva julistus (1998) kehottaa valtioita luomaan edellytyksiä ihmisoikeustyölle.

Kansalaisyhteiskunnan merkitys perus- ja ihmisoikeuksien täytäntöönpanon valvonnassa ja edistämisessä on kasvanut. Ihmisoikeuspuolustajien toiminta vaikuttaa myönteisesti perus- ja ihmisoikeuskehitykseen paikallisesti, kansallisesti, alueellisesti sekä maailmanlaajuisesti. Suomelle ihmisoikeuspuolustajat, joiden pyrkimys on edistää ja suojella ihmisoikeuksia ovat tärkeitä kumppaneita, joilla on arvokasta tietoa perus- ja ihmisoikeustilanteesta ja siihen vaikuttamisesta.

Ihmisoikeuspuolustajalla tarkoitetaan henkilöä tai henkilöistä koostuvaa ryhmää tai järjestöä, joka pyrkii edistämään tai suojelemaan ihmisoikeuksia väkivallattomasti. Ihmisoikeuspuolustajat voivat olla esimerkiksi ihmisoikeusjärjestöjen jäseniä, ammattiyhdistys- tai ympäristöaktiiveja, juristeja, toimittajia, opettajia tai yksittäisiä kansalaisia. Suomi tuomitsee ihmisoikeuspuolustajiin kohdistuvan väkivallan ja tukee heidän toimintamahdollisuuksiaan.

Ihmisoikeuspuolustajien työn rajoittaminen ei ole uusi ilmiö, mutta viime aikoina työstä on tullut entistä vaarallisempaa. Autoritaaristen hallintojen lisäksi myös muut vaikutusvaltaiset toimijat kuten ihmisoikeusnormeista piittaamattomat yritykset ja aseelliset ryhmät pyrkivät estämään ihmisoikeuspuolustajien toimintaa.

Erityisessä vaaravyöhykkeessä ovat ne toimijat, jotka näkyvästi puolustavat perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista, paljastavat poliittisia ja taloudellisia väärinkäytöksiä sekä esittävät kritiikkiä valtaapitäviä kohtaan. Ihmisoikeuspuolustajiin ja erityisesti naisihmisoikeuspuolustajiin kohdistuvat uhkaukset, leimaaminen ja suoranainen väkivalta ovat lisääntyneet. Afganistanin nopea vallanvaihdos synnytti nopeasti edenneen ja vakavan vaaratilanteen myös tuhansille ihmisoikeuspuolustajille, joista osa pyysi apua päästä pois maasta. Kansainvälisen yhteisön on syytä varautua jatkossakin tilanteisiin, joissa ihmisoikeuspuolustajiin kohdistuu äkillistä, vakavaa ja laajamittaista uhkaa.

Suomen ulkopolitiikassa painopiste on EU:n ulkopuolella toimivien ihmisoikeuspuolustajien toimintaedellytysten tukemisessa. Ihmisoikeuspuolustajien toimintaa tulee suojella ja tukea myös EU:n alueella sekä Suomessa. Suomi tuomitsee myös EU:n jäsenvaltioissa tapahtuneen ihmisoikeusjärjestöjen sekä toimittajien työn häirinnän ja väkivallan. Suomessa perus- ja ihmisoikeuksien puolesta toimivilla ihmisoikeus- ja muilla kansalaisjärjestöillä on erityinen merkitys kaikkein heikoimmassa asemassa olevien väestöryhmien ja yksilöiden oikeuksien puolustajana.

EU:lla on keskeinen asema maailmanlaajuisessa toiminnassa ihmisoikeuspuolustajien työn suojelemiseksi. EU on hyväksynyt tätä koskevat ihmisoikeussuuntaviivat³⁹ ja Suomi tukee niiden johdonmukaista toimeenpanoa ja seuranta.

Suomi vaikuttaa niin, että EU ja ulkosuhdehallinnon osana toimivat edustustot vastaavat EU:n yhteisellä toiminnalla ja viestinnällä ihmisoikeuspuolustajiin kohdistuviin ihmisoikeusloukkauksiin. Tarvittaessa Suomi ottaa kantaa loukkauksiin yhdessä muiden valtioiden kanssa tai omatoimisesti.

Ihmisoikeuspuolustajien toiminnan tukeminen ja suojele olivat yksi Suomen EU-puheenjohtajakauden (2019) painotuksista. Suomi nosti ihmisoikeuspuolustajien tilanteen näkyvästi esille muun muassa Helsingissä järjestetyssä EU:n ulkoministereiden epävirallisessa kokouksessa. Suomi rohkaisee EU:n muita jäsenvaltioita jatkamaan tätä käytäntöä.

Ulkoministeriö julkaisi vuonna 2014 Suomen ulkoasiainhallinnon julkiset ohjeet Euroopan unionin ihmisoikeuspuolustajia koskevien suuntaviivojen käytännön toteuttamisesta.⁴⁰ Ohjeiden toimeenpanon ansiosta erityisesti ulkomaanedustustojen yhteydenpito ja tuki paikallisille ihmisoikeuspuolustajille lisääntyi tuntuvasti. Ulkoministeriön tavoitteena on päivittää koko ulkoasiainhallintoa koskevat ohjeet vuoden 2021 loppuun mennessä ottaen huomioon vuonna 2017 tehdyn riippumattoman selvityksen⁴¹ suositukset Suomen työstä ihmisoikeuspuolustajien tukemisessa.

Suomi painottaa erityisesti tukea naisten ja tyttöjen oikeuksien sekä haavoittuvimmassa asemassa olevien väestöryhmien⁴² oikeuksien puolesta tehtävälle työlle sekä näihin väestöryhmiin lukeutuville ihmisoikeuspuolustajille. Ihmisoikeuspuolustajien toiminnan tukemisessa otetaan huomioon teemat, joiden merkitys Suomen ihmisoikeuspolitiikassa lisääntyy eli digitaalisen ympäristön mahdollisuudet ja haasteet, ympäristöpuolustajien ja ilmastonmuutoksen torjumisen kasvava merkitys sekä yritysten ihmisoikeusvastuu.

39 Ihmisoikeussuuntaviivat on luettavissa Euroopan unionin verkkosivuilla (https://eeas.europa.eu/sites/default/files/eu_guidelines_hrd_en.pdf).

40 Tutustu ohjeisiin ulkoministeriön verkkosivuilla (https://um.fi/julkaisut/-/asset_publisher/TVOLgBmLyZvu/content/suomen-ulkoasiainhallinnon-julkiset-ohjeet-euroopan-unionin-ihmisoikeuspuolustajia-koskevien-suuntaviivojen-kaytannon-toteuttamisessa).

41 Susan Villa: Ihmisoikeuspuolustajat yhä ahtaammalla – miten Suomen tukea ihmisoikeuspuolustajille pitäisi kehittää? *Selvitys on saatavilla ulkoministeriön verkkosivuilla.* (https://um.fi/documents/35732/0/UM_Ihmisoikeuspuolustajat_FI%20%281%29.pdf/92c5bd3e-9b15-c571-adc2-2aad239d2daa?t=1529498114547).

42 Tämän osana on tärkeää tunnistaa moniperusteisen ja risteävän syrjinnän kohteena olevien väestöryhmien ja yksilöiden oikeudet ja tarpeet.

Suomi tukee myös jatkossa ihmisoikeuspuolustajien ja kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksien vahvistamista sekä ihmisoikeustyötä tekeviä ja ihmisoikeuspuolustajia tukevia järjestöjä osana kehitysyhteistyötään. On tärkeää, että jatkossakin myös suomalaiset ihmisoikeus- ja kansalaisjärjestöt voivat tukea kansainvälisesti ihmisoikeuspuolustajien toimintaa.

Suomi tukee Euroopan neuvoston⁴³ sekä Etyjin toimintaa ja mekanismeja ihmisoikeuspuolustajien toiminnan suojelemiseksi. Lisäksi monet EIT:n tuomioiden täytäntöönpanon valvonnassa olevat tapaukset koskevat ihmisoikeuspuolustajia.

Kaupunkien rooli ihmisoikeuspuolustajien suojelemiseksi on vahvistunut. Useissa Suomen kaltaisissa valtioissa on otettu käyttöön ns. turvakaupunkijärjestelmä, joka tarjoaa väliaikaista suojaa ihmisoikeuspuolustajille, joiden henkeä uhataan omassa kotimaassaan. Suomeksiin yksittäisissä kunnissa on luotu tai on kehitteillä vastaavia tukijärjestelmiä. Valtioneuvosto tulee selvittämään mahdollisuuksia käytänteen laajentamiseen Suomessa.

4.8 Yritysten ihmisoikeusvastuun merkitys

Kansainvälisesti toimivien yritysten ja muun yritystoiminnan merkitys on lisääntynyt perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa. Monikansalliset yritykset toimivat useiden valtioiden lainkäyttöalueella erilaisin omistus- ja sopimusjärjestelyin. Yritystoiminnalla on erityinen merkitys työelämän perusoikeuksien, useiden TSS-oikeuksien sekä luonnonvarojen käyttöön liittyvien oikeuksien toteutumisessa.

Valtioiden ohella yksityiset yritykset voivat rajoittaa suoraan tai välillisesti kansalaisyhteiskuntien toimintaa. Yritystoiminta kuitenkin kehittyy parhaiten toimintaympäristössä, joka on ennakoitava, demokraattisesti hallittu ja avoin ja jossa on vahva ja yhteiskuntaa uudistava kansalaisyhteiskunta.

Suomi edistää vastuullista liiketoimintaa ja valtioiden velvollisuutta suojella ihmisoikeuksia yritystoiminnassa sekä yritysten velvoitetta ihmisoikeuksien kunnioittamiseen niin kansallisesti kuin kansainvälisesti.

Yritystoiminnan kansainvälistyessä myös ihmisoikeussäännöksiä sekä ihmisoikeuksia kunnioittavan yritystoiminnan toimintatapoja ja sääntelyä tulee kehittää. Valtioita sitovien,

43 Esimerkiksi Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutetun toiminta sekä EN:n pääsihteerin perustama mekanismi, jonka kautta ihmisoikeuspuolustajat voivat ilmoittaa heihin kohdistuvista toimista suoraan pääsihteerin toimistoon.

voimassa olevien kansainvälisten ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanon ohella tarvitaan toimintaa laajemmin ohjaavia yhteisiä periaatteita ja ohjeistoja. Suomi on sitoutunut noudattamaan ja edistämään aktiivisesti YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevien ohjaavien periaatteiden (2011)⁴⁴ sekä OECD:n monikansallisille yrityksille annettujen toimintaohjeiden⁴⁵ toimeenpanoa. Suomen hallitus hyväksyi vuonna 2014, neljäntenä valtiona maailmassa, YK:n periaatteita koskevan kansallisen toimeenpanosuunnitelman⁴⁶.

YK:ssa on neuvoteltu vuodesta 2015 alkaen hallitusten välisessä työryhmässä oikeudellisesti sitovasta asiakirjasta ihmisoikeuksista monikansallisten yhtiöiden ja muiden yritysten toiminnassa.⁴⁷

Suomi järjesti EU-puheenjohtajakaudellaan joulukuussa 2019 yritykset ja ihmisoikeudet -aiheisen konferenssin, jonka tavoitteena oli vahvistaa EU:n toimintaa teemassa yhteisen toimintaohjelman avulla.⁴⁸ Euroopan unionin neuvoston päätelmiin kirjattiin joulukuussa 2020 tavoite EU:n toimintasuunnitelman laatimisesta kestävästä toimintaketjuista sekä ihmisoikeuksien, sosiaalisten ja ympäristöllisten due diligence -standardien ja sitovien velvoitteiden edistämisestä vuoden 2021 aikana.⁴⁹

Suomi jatkaa aktiivisuuttaan EU:ssa sekä laajemmin kansainvälisesti yritysten ihmisoikeusvastuiden alueella. Erityistä huomiota kiinnitetään niin sanotun asianmukaisen

44 Tutustu YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskeviin ohjaaviin periaatteisiin YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimiston verkkosivuilla (https://www.ohchr.org/documents/publications/guidingprinciplesbusinesshr_en.pdf).

45 OECD:n monikansallisille yrityksille annetut toimintaohjeet ovat saatavilla OECD:n verkkosivuilla (<http://mneguidelines.oecd.org/guidelines/OECDn-toimintaohjeet-monikansallisille-yrityksille.pdf>).

46 Toimeenpanosuunnitelmaan voi tutustua työ- ja elinkeinoministeriön verkkosivuilla (<https://tem.fi/documents/1410877/2132280/yritykset-ja-ihmisoikeudet-toimeenpanosuunnitelma/25887fdf-aacf-42fa-a3c4-6e0454963d69/yritykset-ja-ihmisoikeudet-toimeenpanosuunnitelma.pdf>).

47 Lisätietoja löytyy YK:n verkkosivuilla (<https://www.ohchr.org/en/hrbodies/hrc/wgtranscorp/pages/igwgontnc.aspx>).

48 Konferenssin loppuasiakirja: Agenda for Action on Business and Human Rights. Asiakirja on luettavissa ulkoministeriön verkkosivuilla (<https://um.fi/documents/35732/0/Agenda+for+Action+on+Business+and+Human+Rights+02122019.pdf/54eb2f6f-04a5-3060-7377-e6fcd4847121?t=1575292990419>).

49 Lue lisää Eurooppa-neuvoston verkkosivuilta (<https://www.consilium.europa.eu/fi/press/press-releases/2020/12/01/human-rights-and-decent-work-in-global-supply-chains-the-council-approves-conclusions/>).

huolellisuuden⁵⁰ noudattamiseen. Euroopan parlamentti on hyväksynyt keväällä 2021 päätöslauselman suosituksista komissiolle yritysten huolellisuusvelvoitteesta ja vastuuvollisuudesta.⁵¹ Komission tavoitteena on antaa yritysten kestävä hallinnointia ja asianmukaista huolellisuutta koskeva lainsäädäntöesitys ennen vuoden 2021 loppua. Suomi tukee komission aloitetta asianmukaiseen huolellisuuteen perustuvasta yritys vastuusääntelystä EU-tasolla, jossa otetaan huomioon eri kokoiset yritykset ja kansainväliset arvoketjut.

Valtioneuvosto selvitti hallitusohjelman mukaisesti vuonna 2020 kansallista sääntelymahdollisuutta asianmukaisesta huolellisuudesta⁵² ja on myös teettänyt tutkimuksen⁵³ suomalaisyritysten ihmisoikeusvastuun toteutumisesta suhteessa YK:n periaatteissa yrityksille asetettuihin odotuksiin. Hallitusohjelman mukaisesti tehdään selvitys, jonka tavoitteena on yritys vastuulain säätäminen. Tätä koskeva virkavalmistelu on käynnissä työ- ja elinkeinoministeriössä. Asiaa koskeva arviomuistio on määrä julkistaa alkuvuodesta 2022, jonka jälkeen valtioneuvosto harkitsee jatkotoimia.

Suomi tukee EU:n vapaakauppasopimusten kestävä kehityksen määräyksiä sekä EU:n yleisen tullietuusjärjestelmän (GSP) vaikutusten vahvistamista ottaen huomioon ihmisoi-keudet, työelämän sääntelyn, ympäristöstandardit ja vastuullisen yritystoiminnan.

50 YK:n ohjaavien periaatteiden mukaan ihmisoi-keuksiin liittyvä huolellisen ennakoarvioinnin prosessissa ”on arvioitava todelliset ja mahdolliset ihmisoi-keusvaikutukset, ryhdyttävä toimiin havaintojen perusteella, seurattava toimien suorittamista ja ilmoitettava, miten vaikutuksiin on puututtu.” Tutustu aiheeseen työ- ja elinkeinoministeriön verkkosivuilla. (https://tem.fi/documents/1410877/2870803/Yrityksi%C3%A4+ja+ihmisoi-keuksia+koskevat+ohjaavat+periaatteet_su.pdf/ba12d115-4b4d-47e8-a94c-af07956a032a/Yrityksi%C3%A4+ja+ihmisoi-keuksia+koskevat+ohjaavat+periaatteet_su.pdf) (periaate 17, s.12)

51 Päätöslauselma on luettavissa Euroopan parlamentin verkkosivuilla (https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0073_FI.html).

52 Aiheesta voi lukea lisää työ- ja elinkeinoministeriön verkkosivuilta (<https://tem.fi/-/oikeudellinen-selvitys-konkretisoi-millainen-yritysvastuulaki-voisi-olla-suomessa>).

53 Suomalaisyri-tysten ihmisoi-keussuorituksen tila (SIHTI) -hanke: Selvitys suomalaisyri-tysten ihmisoi-keussuorituksen tilasta (2021). *Selvitys on saatavilla valtioneuvoston verkkosivuilla* (https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162648/VNTEAS_2020_57.pdf).

5 Yhdenvertaisuuden, sukupuolten tasa-arvon ja osallistumisoikeuksien vahvistaminen toiminnan painopisteenä

Suomen perus- ja ihmisoikeuspolitiikassa korostetaan yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon merkitystä osana perus- ja ihmisoikeuksia. Suomen kansainvälisessä ihmisoikeuspolitiikassa painotetaan sukupuolten tasa-arvoa sekä haavoittuvimpien väestöryhmien oikeuksia. Valtioneuvosto toimii eriarvoisuuden vähentämiseksi kansallisella, EU- ja kansainvälisellä tasolla. Tuemme kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksia ja erityisesti naisten osallistumisoikeuksia sekä syrjinnän kohteeksi yleisimmin joutuvien väestöryhmien yhdenvertaisia osallistumisoikeuksia.

Tasa-arvo ja yhdenvertaisuuskysymyksiä käsitellään läpileikkaavasti valtioneuvoston linjauksissa sekä tarkemmin myös useissa muissa valtioneuvoston selonteoissa ja ohjelmissa.⁵⁴ Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2020–2023⁵⁵ ja valmisteilla oleva tasa-arvopoliittinen selonteko sisältävät valtioneuvoston toimenpiteitä tasa-arvon edistämiseksi ja linjaavat tasa-arvotavoitteita. Kansallinen demokratiaohjelma 2025⁵⁶ kattaa pääministeri Marinin hallitusohjelman lukuisat kansalaisyhteiskuntaa ja osallisuutta edistävät toimet.

Ihmisoikeusselonteon tämä osa käsittelee kattavasti Suomen kansainvälistä toimintaa, kohdennetusti kansallista toimintaa sekä painottuu osallistumisoikeuksien ja osallisuuden edistämiseen.

54 Näitä ovat esimerkiksi kolmas kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2020–2023, kansallinen lapsistrategia, kansallinen ikäohjelma ja laatusuositus ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi sekä rasmin vastainen ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelma.

55 Suomi tasa-arvon kärkimaaksi: Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2020–2023. Tutustu ohjelmaan valtioneuvoston verkkosivuilla (<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162588>).

56 Kansallisen demokratiaohjelman etenemisestä on tietoa oikeusministeriön verkkosivuilla. (<https://oikeusministerio.fi/demokratiaohjelma-2025>).

5.1 Syrjivien rakenteiden purkaminen

Syrjinnän kieltö on keskeinen määräys YK:n ja Euroopan neuvoston piirissä hyväksytyissä ihmisoikeussopimuksissa sekä EU:n perussopimuksissa ja lainsäädännössä. Suomi korostaa sopimusmääräysten täytäntöönpanoa ja toimii aktiivisesti syrjinnän poistamiseksi. Esimerkiksi Euroopan neuvostossa Suomi tukee uuden syrjimättömyyden, moninaisuuden ja osallisuuden johtokomitean toimintaa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen sekä romani oikeuksien puolesta ja vihapuhetta vastaan.

Suomen perustuslaki takaa ihmisten yhdenvertaisuuden lain edessä ja kieltää syrjinnän. Yhdenvertaisuuslaki kieltää kattavasti syrjinnän⁵⁷ eri perusteilla ja edellyttää yhdenvertaisuuden aktiivista edistämistä. Tasa-arvolaki kieltää sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvan syrjinnän ja velvoittaa edistämään tasa-arvoa tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti sekä parantamaan naisten asemaa erityisesti työelämässä.

Yhdenvertaisuuslain ja tasa-arvolain täytäntöönpano on keskeisessä roolissa rakenteellisen syrjinnän ennaltaehkäisemisessä ja siihen puuttumisessa.⁵⁸ Myös viranomaisten ja viranhaltijoiden tietoisuuden lisääminen yhdenvertaisuus- ja syrjimättömyysvaatimuksista on tärkeää. Esimerkiksi lainvalmistelijoille tulee taata riittävät edellytykset arvioida valmisteltävien säädösehdotusten yhdenvertaisuusvaikutuksia. Valtioneuvoston toimintaa ohjaavat myös EU-lainsäädäntö ja sen ympärille muodostetut rakenteet.

Vuonna 2017 julkaistun Euroopan unionin vähemmistöjä ja syrjintää koskevan kyselytutkimuksen (EU-MIDIS II) mukaan Suomi on yksi niistä Euroopan valtioista, joissa etniset vähemmistöt kokevat eniten syrjintää. Myös EU:n perusoikeusviraston (FRA) vuoden 2018 julkaiseman tutkimuksen mukaan kokemukset rasismista ovat Suomessa yleisempiä kuin muissa tutkimukseen osallistuneissa 12 valtioissa. YK:n ihmisoikeusneuvoston yhteydessä tapahtuvassa yleismaailmallisessa määrääkaistarkastelussa vuonna 2017 Suomi sai lukuisia suosituksia rasismiin, syrjinnän ja vihapuheen torjumiseksi.

Rasismiin vastainen ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelma hyväksyttiin lokakuussa 2021 valtioneuvoston periaatepäätöksenä. Ohjelma pitää sisällään kahdeksan keskeistä tavoitetta sekä 52 toimenpidettä toteutettavaksi eri hallinnonaloilla vuosina 2021–2023.

57 Yhdenvertaisuuslakiin sisältyvä syrjintäkieltö kattaa iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen ja muun henkilöön liittyvän syyn perusteella tapahtuvan syrjinnän.

58 Oikeusministeriön teettämässä vuonna 2019 käynnistyneessä yhdenvertaisuuslain arviointihankkeessa tarkasteltiin uudistetun yhdenvertaisuuslain (2015) vaikutuksia syrjintää kokeneiden oikeussuojaan, syrjinnän ehkäisemiseen ja yhdenvertaisuuden edistämiseen. Tasa-arvolaki velvoittaa edistämään tasa-arvoa tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti sekä laatimaan tasa-arvosuunnitelman oppilaitoksissa ja vähintään 30 hengen työpaikoilla.

Toimenpiteillä pyritään muun muassa purkamaan yhteiskunnan eriarvoistavia rakenteita, edistämään suomalaisen työelämän monimuotoisuutta, vahvistamaan viranomaisten yhdenvertaisuusosaamista, kasvattamaan tietoisuutta rasismien eri muodoista, kehittämään rasismiin liittyvää tutkimusta sekä puuttumaan vihapuheeseen systemaattisella toiminnalla. Lisäksi toimenpiteillä luodaan edellytyksiä hyvien väestösuhteiden politiikalle paikallisesti ja valtakunnallisesti.

Suomen kansainvälisessä rasismien, muukalaisvihan ja suvaitsemattomuuden vastaisessa toiminnassa lähtökohtina ovat lisäksi YK:n ja Euroopan neuvoston piirissä hyväksytyt ihmisoikeussopimukset. Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (ECRI) arvioi viiden vuoden välein kunkin Euroopan neuvoston jäsenvaltion ihmisoikeustilannetta erityisesti rasismien ja suvaitsemattomuuden osalta. Vuonna 2019 ECRI arvioi ja antoi suosituksia Suomelle⁵⁹.

Valtioneuvosto painottaa toiminnassaan risteävää ja leikkaavaa lähestymistapaa⁶⁰, joka ottaa huomioon sukupuolen ohella muun muassa yksilöiden taloudellisen ja sosiaalisen aseman, iän, alkuperän, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuoli-identiteetin sekä kuulumisen kielelliseen, kulttuuriseen tai uskonnolliseen vähemmistöön.

Yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon edistäminen edellyttää järjestelmällistä perus- ja ihmisoikeusarviointia, kuten väestöryhmittäin eriteltyä tietoa sekä sen arviointia, miten eriarvoisuutta vähentävät toimenpiteet kohdentuvat oikein ja tehokkaasti. Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmassa käsitellään tarkemmin myös yhdenvertaisuuden edistämiseen liittyviä mittaus- ja seurantatapoja.⁶¹ Käynnissä on myös muun muassa kehittämis- ja etnisyyden perusteella eriytetyn tiedon saatavuuden parantamisesta sekä YK:n ihmisoikeusvaltuutetun julkaisemien tiedonkeruun ihmisoikeusperiaatteiden⁶² jalkauttaminen Suomeen. Suomi on myös EU-tasolla aktiivisesti mukana tiedonkeruuseen liittyvässä kehittämisessä.

59 ECRI:n Suomea koskeva raportti on saatavilla Euroopan neuvoston verkkosivuilla (<https://rm.coe.int/fifth-report-on-finland-finnish-translation-/1680972fa8>).

60 Kansainvälisessä keskustelussa risteävistä ja leikkaavista eroista käytetään usein termiä intersektionaalisuus. Intersektionaalisuuden käsite kuvaa sitä, miten ihmisen asemaan yhteiskunnassa vaikuttavat sukupuolen ohella monet muutkin erot, muun muassa sosiaalinen asema, ikä, alkuperä ja seksuaalinen suuntautuminen. Intersektionaalisuudesta voidaan puhua risteävinä tai leikkaavina eroina. Eriarvoisuuden näkökulmasta sitä voidaan kutsua myös risteäväksi eriarvoisuudeksi.

61 Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2020–2023: Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen seurannan kehittäminen. *Ohjelma on luettavissa valtioneuvoston verkkosivuilla* (<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163280>).

62 Tiedonkeruun ihmisoikeusperiaatteista voi lukea lisää YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimiston verkkosivuilla (<https://www.ohchr.org/Documents/Issues/HRIndicators/GuidanceNoteonApproachtoData.pdf>).

5.2 Osallisuuden ja yhdenvertaisten osallistumisoikeuksien vahvistaminen

Valtioneuvosto edistää osallisuuden vahvistumista kaikilla politiikka-alueilla. Suomi edistää kansalaisyhteiskunnan merkityksellistä osallistumista⁶³ kansainvälisten järjestöjen toimintaan sekä neuvotteluprosesseihin.

Oikeus kokoontua, perustaa yhdistyksiä, sanan- ja ilmaisunvapaus sekä yhdenvertainen oikeus hakeutua julkisiin toimiin ovat keskeisiä perus- ja ihmisoikeuksia, joiden kunnioittamista ja toteutumista aktiivisesti edistämme. Suomessa jokaisella on perustuslain mukaan oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen ja julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon. Valtioneuvosto korostaa lain-säädäntötyössä ja toimeenpanossa läpinäkyvyyttä, osallistumisoikeuksia ja oikeutta saada päätökset uudelleentarkasteluun.

Teknologian kehittyessä nopeasti on yhä tärkeämpää varmistaa, että sananvapaus ja yhdenvertaiset osallistumisoikeudet toteutuvat myös digitaalisissa tietoverkoissa ja palveluissa. Erityistä huomiota kiinnitetään naisten sekä haavoittuvimmassa asemassa olevien väestöryhmien, mukaan lukien ikääntyneiden henkilöiden osallistumismahdollisuuksien turvaamiseen. Lasten osallisuutta yhteiskunnalliseen päätöksentekoon vahvistetaan kansallisen lapsistrategian⁶⁴ toimeenpanolla.

Ikääntyneiden henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksiin tulee kiinnittää entistä enemmän huomiota. Erityisen tärkeää on huolehtia taloudelliselta ja sosiaaliselta asemaltaan tai terveydentilaltaan heikoimmassa asemassa olevien ikääntyneiden henkilöiden yhdenvertaisista oikeuksista, kohtelusta, osallisuudesta sekä pääsystä palveluihin ja tiedonsaantiin. Kansallisessa ikäohjelmassa⁶⁵ kannustetaan mahdollisimman toimintakykyisen ikääntymisen turvaamiseen ja laatusuosituksella palvelujen kehittämiseen.

Kansainväliset ja alueelliset ihmisoikeussopimukset suojaavat soveltuvilta osin myös ikääntyneiden henkilöiden oikeuksia. Joissakin näistä sopimuksista, kuten uudistetussa

63 Merkityksellinen osallistuminen määritellään tässä oikeudeksi olla myötävaikuttamassa päätöksentekoon, sisältäen päätösten valmistelun ja toimintojen suunnittelun sekä näiden vaikutusten arvioinnin. Osallistujilla tulee olla mahdollisuus arvioida osallistumisensa vaikutuksia päätöksentekoprosessissa. Suomi tukee kansainvälisessä päätöksenteossa vahvoja kirjauksia, kuten: täysi, merkityksellinen ja vaikuttava osallistuminen (full, effective and meaningful participation).

64 Kansallinen lapsistrategia on luettavissa STM:n verkkosivuilla (<https://stm.fi/lapsistrategia>).

65 Kansallinen ikäohjelma on luettavissa STM:n verkkosivuilla (<https://stm.fi/ikaohjelma>).

Euroopan sosiaalisessa peruskirjassa, on myös erityisesti ikääntyneitä henkilöitä koskevia määräyksiä. YK:n yleiskokouksessa on vuonna 1991 hyväksytty YK:n ikääntyneitä henkilöitä koskevat periaatteet, jotka käsittelevät itsenäistä elämää, osallisuutta, hoivaa, itsensä toteuttamista ja ihmisarvoa. Euroopan unioni osallistuu rakentavasti YK:n ihmisoikeusfoorumeilla käytävään keskusteluun ikääntyneiden henkilöiden oikeuksista.

Eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävänä on valvoa ja edistää laillisuutta ja perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista viranomaistoiminnassa, myös silloin, kun on kyse ikääntyneiden henkilöiden oikeuksista. Myös eduskunnan oikeusasiamiehen kansainvälisiin yleis-sopimukseen perustuvilla erityistehtävillä on yhtymäkohtia ikääntyneiden henkilöiden oikeuksien toteutumisen valvontaan. Oikeusasiamies toimii YK:n kidutuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan mukaisena kansallisena valvontaelimenä.

Suomeen on perustettu vanhusasiavaltuutetun tehtävä vuonna 2021. Itsenäisenä ja riippumattomana viranomaisena valtuutettu edistää ikääntyneiden oikeuksien toteutumista.

YK:n ihmisoikeusneuvoston ikääntyvien oikeuksista vastaava itsenäinen asiantuntija vieraili Suomessa syksyllä 2021. Asiantuntija raportoi YK:n ihmisoikeusneuvostolle ja antaa syksyllä 2022 Suomelle suosituksia ikääntyneiden henkilöiden oikeuksien liittyvästä lainsäädännöstä ja oikeuksien toteutumisesta.

Tutkimusten⁶⁶ mukaan taloudellisten ja sosiaalisten erojen vaikutus äänestysaktiivisuuden eroihin on lisääntynyt myös Suomessa. Valtioneuvosto pyrkii vahvistamaan taloudellisesti ja sosiaalisesti heikommassa asemassa olevien henkilöiden ja väestöryhmien osallisuutta ja yhdenvertaisia osallistumismahdollisuuksia niin kansallisella, EU- kuin kansainväliselläkin tasolla.

Oikeus kulttuuriin ja sivistykseen on perus- ja ihmisoikeus. Suomessa julkinen valta tukee näiden oikeuksien toteutumista muun muassa tarjoamalla alueellisesti kattavia, esteettömiä ja saavutettavia sekä sisällöllisesti monipuolisia opetus-, kirjasto- ja kulttuuripalveluita sekä tukemalla mahdollisuuksia taiteelle, luovalle toiminnalle ja kulttuuriperinnön säilyttämiselle.

Kielelliset oikeudet turvataan Suomen perustuslaissa. Suomi on osapuolena useissa kielellisiä oikeuksia koskevissa valtiosopimuksissa⁶⁷ ja edistää niiden täytäntöönpanoa.

66 Poliittisen osallistumisen eriytyminen: Eduskuntavaalitutkimus 2015. [Tutustu tutkimukseen valtioneuvoston verkkosivuilla \(https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75240\)](https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75240).

67 Lisätietoa kielellisiä oikeuksia koskevista valtiosopimuksista löytyy oikeusministeriön verkkosivuilta (<https://oikeusministerio.fi/internationella-forpliktelser>).

Kielellisten oikeuksien käytännön toteutumisessa on kuitenkin yhä haasteita. Valtioneuvosto ottaa toiminnassaan huomioon suosituksia, joita Suomi on saanut kansainvälisiltä sopimusvalvontaelimiltä muun muassa tietoisuuden ja suvaitsevaisuuden lisäämisestä eri kieliryhmiä kohtaan, ruotsin- ja saamenkielisten sosiaali- ja terveystalvelujen saatavuudesta, saamen kielten opetuksen tukemisesta sekä romanikielen ja karjalan kielen opetuksen edistämisestä. Myös viittomakieliset ovat kieli- ja kulttuuriryhmä, jonka osallistumismahdollisuudet tulee turvata.

Hallitusohjelmaan sisältyy kirjauksia, joiden tavoitteena on edistää kielellisten oikeuksien toteutumista, kielten elinvoimaisuutta sekä suvaitsevampaa kieli-ilmapiiiriä. Hallitusohjelman keskeisimmät kielipoliittiset kirjaukset koskevat uudistettua kansalliskielistrategiaa, kieli-ilmapiiirin parantamista ja hallituksen kielipoliittista ohjelmaa.

Suomen perustuslaki takaa oikeuden uskonnon ja omantunnon vapauteen. Valtioneuvosto turvaa uskonnonvapauden toteutumista ja edistää mahdollisuuksia uskontojen tunnustamiseen ja harjoittamiseen. Merkittävä osa poliisin vastaanottamista viharikosilmoituksista⁶⁸ liittyy uskuntoon tai vakaumukseen. Viranomaistoimintaa viharikollisuutta vastaan on tehostettu viime vuosina.

Uskonnollisiin ja vakaumuksellisiin vähemmistöihin, mukaan lukien uskonnottomiin, kohdistuu syrjintää eri puolilla maailmaa. Jokaisella ihmisellä on ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapaus. Suomi toimii johdonmukaisesti uskonnon- ja vakaumuksen vapauden loukkauksia vastaan. Myös tässä yhteydessä kiinnitämme erityistä huomiota naisten ja tyttöjen sekä useisiin eri vähemmistöihin samanaikaisesti kuuluvien henkilöiden tilanteeseen. Suomi on edistänyt kansainvälisesti uskonnollisten toimijoiden välistä vuoropuhelua osana konfliktien ehkäisyä ja rauhan rakentamista. Valtioneuvosto tekee yhteistyötä kirkollisten toimijoiden, muiden uskonnollisten yhteisöjen sekä niiden välisten yhteistyöverkostojen kanssa kehitysyhteistyössä ja laajemmin ulkopoliitikassa.

International Holocaust Remembrance- järjestön (IHRA) jäsenenä Suomi on hyväksynyt IHRA:n määritelmän antisemitismistä ja määritelmää on käytetty muun muassa poliisikoulutuksessa. Suomi tuo IHRA:n toiminnassa esiin erityisesti holokaustia käsittelevän korkeatasoisen kouluopetuksen kehittämiseen sekä romanien joukkotuhonnan muistoon liittyviä kysymyksiä.

68 Aiheeseen voi tutustua yhdenvertaisuus -sivustolla (<https://yhdenvertaisuus.fi/viharikokset-ja-vihapuhe>).

Valtioneuvosto pyrkii laajentamaan ihmisten vaikutusmahdollisuuksia ja rohkaisee osallistumaan päätösten valmisteluun ja päätöksentekoon julkisen hallinnon strategian⁶⁹ toiminlinjausten mukaisesti. Joulukuussa 2020 hyväksytty avoimen hallinnon strategia⁷⁰ painottaa kansallisen työn lisäksi Suomen aktiivista roolia myös kansainvälisesti avoimuuden ja osallisuuden edistämiseksi. Valtioneuvoston demokratiaohjelman tavoitteena on edistää hallinnon avoimuutta, osallisuutta sekä uudenlaista vuorovaikutusta hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Kansalaisyhteiskunnan ja hallinnon vuorovaikutusta edistää myös valtioneuvoston asettama ja oikeusministeriön yhteydessä toimiva kansalaisyhteiskuntapolitiikan neuvottelukunta KANE⁷¹, joka painottaa avoimen ja osallistavan valmistelun merkitystä.

Kansalaisyhteiskunnalle ja kansalaisjärjestöjen edustajille tulee taata päätöksenteossa merkitykselliset vaikutus- ja osallistumismahdollisuudet. Valtioneuvosto edistää kansalaisyhteiskunnan edustajien kuulemis- ja osallistumismahdollisuuksia kansallisesti, EU:n toiminnassa sekä hallitusten välisissä järjestöissä. Esimerkiksi Euroopan neuvoston ministeriökomitean Suomen puheenjohtajakaudella, Helsingin ulkoministerikokouksessa keväällä 2019 tehtiin päätös kansalaisjärjestöjen osallisuudesta neuvoston työssä.

Suomalaisten ja kansainvälisten kansalaisjärjestöjen asiantuntemusta hyödynnetään valmisteltaessa valtioneuvoston poliittisia linjauksia sekä edistettäessä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista kansallisesti, EU:ssa ja kansainvälisesti.

5.3 Sukupuolten tasa-arvon edistäminen

Suomi edistää sukupuolten tasa-arvoa⁷² sekä naisten ja tyttöjen oikeuksia kansallisella, pohjoismaisella, EU- sekä kansainvälisellä tasolla. Sukupuolten tasa-arvon edistäminen edellyttää puuttumista sukupuolittuneisiin toiminta- ja valtarakenteisiin sekä haitallisiin sosiaalisiin normeihin, asenteisiin ja yleistyksiin. Risteävien ja leikkaavien erojen näkökulma on yhä vahvemmin mukana tasa-arvotyössä; esimerkiksi vammaisten naisten ja tyttöjen oikeudet, tarpeet ja toiminta tulee huomioida riittävästi tasa-arvotyössä. Kaikkien sukupuolten mukanaolo tasa-arvotyössä on välttämätöntä.

69 Lue lisää julkisen hallinnon strategiasta valtiovarainministeriön verkkosivuilla (<https://vm.fi/julkisen-hallinnon-strategia>).

70 Avoimen hallinnon strategiaan voi tutustua avoin hallinto -sivustolla (https://avoinhallinto.fi/assets/files/2020/12/VM_Avoimen_Hallinnon_Strategia2030.pdf).

71 Tutustu KANE:n toimintaan oikeusministeriön verkkosivuilla (<https://oikeusministerio.fi/kane>).

72 Suomi toimii johdonmukaisesti EU:ssa ja kansainvälisesti ”sukupuolten tasa-arvo”- käsitteen käyttämiseksi.

Naisten ja tyttöjen aseman ja oikeuksien vahvistaminen on yksi Suomen ihmisoikeusperustaisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan sekä kehityspolitiikan painopisteistä. Suomi korostaa erityisesti naisten poliittista ja taloudellista osallistumista, naisiin ja tyttöihin kohdistuvan väkivallan torjumista sekä seksuaali- ja lisääntymisterveyttä ja -oikeuksia⁷³.

Useat kansainväliset ihmisoikeussopimukset sisältävät sukupuoleen perustuvan syrjinnän kiellon. Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen⁷⁴ tavoitteena on edistää ihmisoikeuksien tasa-arvoista toteutumista naisten osalta. Suomen perustuslaissa, tasa-arvolaissa ja EU:n perussopimuksissa taataan naisten ja miesten tasa-arvo. Suomen tasa-arvolaissa kielletään lisäksi syrjintä sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisen perusteella.

Suomessa tasa-arvotilanne on kansainvälisesti ja EU:n jäsenvaltioita vertaillen hyvä.⁷⁵ Suomessakin on tasa-arvohaasteita, joihin valtioneuvosto pyrkii puuttumaan määrätietoisesti. Tavoitteita ja toimintaa käsitellään tarkemmin valtioneuvoston tasa-arvopoliittisessa selonteossa.

Laaja kansainvälinen tuki sukupuolten tasa-arvolle ja oikeuksille

Kansainväliset jakolinjat ovat syventyneet viime vuosina erityisesti naisten ja tyttöjen sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia koskevissa kysymyksissä. Naisten sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien edistämistä vastustava anti-gender -liikkeitä on yhä järjestäytyneempää, aloitteellisempaa ja runsaammin rahoitettua. Kyse ei ole vain vastareaktiosta vaan pyrkimyksestä muuttaa tasa-arvon sekä yhdenvertaisuuden perustana olevaa sopimusjärjestelmää. Ilmiö on nähtävissä myös EU:n alueella.

73 Suomen käyttämässä merkityksessä termi kattaa muun muassa seksuaalikasvatuksen, ehkäisyn, äitiysterveysten, sekä tarvittaessa mahdollisuuden turvalliseen raskauden keskeytykseen.

74 Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW)

75 Maailman talousfoorumin Global Gender Gap Indexissä sekä Euroopan tasa-arvoinstituutin Gender Equality Indexissä Suomi sijoittuu sijalle neljä.

Tietolaatikko: Anti-gender -liikehdintä

Anti-gender -liikehdintä vastustaa naisten sekä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien edistämistä ja sukupuolten tasa-arvoa. Nämä toimijat eivät hyväksy sukupuolen moninaisuutta eivätkä sukupuolen määrittelemistä yhteiskunnallisesti (gender). Lisäksi ne pyrkivät aktiivisesti heikentämään seksuaali- ja lisääntymisterveyttä ja -oikeuksia ja tietopohjaista seksuaalikasvatusta. Ne hyväksyvät ainoastaan heteroseksuaaliselle avioliitolle perustuvan perhemallin. Liikehdintä koostuu joukosta valtiollisia ja ei-valtiollisia toimijoita.

Suomi toimii siten, että sukupuolten tasa-arvon, naisten ja tyttöjen oikeuksien, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien sekä seksuaali- ja lisääntymisterveyden ja -oikeuksien toteutumiseksi saadaan mahdollisimman vahva kansainvälinen tuki. Kiinnitämme erityistä huomiota EU:n yhteiseen kannanmuodostukseen, jotta EU edistää naisten ja tyttöjen oikeuksia ja sukupuolten tasa-arvoa vahvasti ja johdonmukaisesti kaikessa toiminnassaan.

Myös EU:n jäsenmailla on perustavia näkemyseroja tasa-arvokysymyksissä sekä naisten ja tyttöjen ja sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksien puolustamisessa. Tämä lisää tarvetta tiivistää Pohjoismaiden ja muiden naisten oikeuksia johdonmukaisesti puolustavien maiden välistä yhteistyötä sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi.

Suomi osallistuu aktiivisesti Pohjoismaisen ministerineuvoston työhön ja jatkaa sukupuolten tasa-arvon ja vähemmistöjen oikeuksien edistämistä pohjoismaisessa yhteistyössä. Vuodesta 2020 LHBTIQ-asiat tulivat osaksi Pohjoismaista yhteistyötä. Pohjoismaiden tulee jatkossakin olla edelläkävijöitä tasa-arvon saralla. Yhteistyöllä edistetään myös maiden kansainvälisiä tasa-arvotavoitteita esimerkiksi YK:n naisten asemaa käsittelevässä toimikunnassa (CSW). Ihmisoikeuskysymyksiä, kuten naisten ja tyttöjen oikeuksia sekä vähemmistöjen oikeuksia, käsitellään aktiivisesti myös Pohjoismaiden ja Baltian maiden välisessä NB8-yhteistyössä.

Suomi toimii jatkossakin aktiivisesti kansainvälisissä järjestöissä ja toimielimissä seksuaali- ja lisääntymisterveyden sekä -oikeuksien (SRHR) puolesta sekä korostaa tätä työtä tekevien järjestöjen toimintamahdollisuuksien turvaamista kansainvälisesti ja maatasolla.

Tietolaatikko: Suomen rahoitus seksuaali- ja lisääntymisterveyttä sekä -oikeuksia edistävälle toiminnalle

Vuonna 2020 Suomen YK:n väestörahasitolle (UNFPA) antamaa yleistukea nostettiin merkittävästi 20 miljoonasta eurosta 33 miljoonaan euroon. Tukea on annettu myös SRHR-työtä tekeville kansainvälisille kansalaisjärjestöjille, kuten International Planned Parenthood Federation ja IPAS sekä SRHR-työlle esimerkiksi Somaliassa ja Myanmarissa.

Suomi jatkaa aktiivista toimintaansa ja tukeaan YK:n tasa-arvotyölle. Vuonna 2020 Suomi toimi YK:n tasa-arvojärjestö UN Womenin johtokunnan puheenjohtajana ja tuki UN Womenia 19 miljoonan euron yleisrahoituksella. Koronapandemian aikana UN Women on toiminut naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi ja varmistaa, että tasa-arvonäkökulma otetaan huomioon myös kriisiä koskevassa päätöksenteossa. Järjestön kautta tavoitetaan myös kaikkein haavoittuvimmassa asemassa ja vaikeimmassa tilanteessa olevia naisia, kuten perheissä työskentelevät kotiapulaiset, pakolaiset ja vammaiset naiset. Suomi toimii myös aktiivisesti naisten ja tyttöjen oikeuksia edistävässä Generation Equality prosessissa.

Valtioneuvosto perusti vuonna 2017 kansainvälisen tasa-arvopalkinnon (International Gender Equality Prize) edistämään sukupuolten tasa-arvoa eri puolilla maailmaa ja tukemaan kansainvälistä tasa-arvokeskustelua.

Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjuminen

Naisiin kohdistuva väkivalta⁷⁶ on maailmanlaajuisesti vakava ihmisoikeusloukkaus ja merkittävä este muun muassa naisten osallistumisoikeuksien toteutumiselle. Kansainväliset sopimusvalvontaelimet ovat kiinnittäneet erityistä huomiota naisiin kohdistuvan väkivallan määrään myös Suomessa. Myös poikiin ja miehiin kohdistuvaa väkivaltaa tulee ehkäistä tehokkaasti.

76 Naisiin kohdistuvalla väkivallalla tarkoitetaan mitä tahansa, niin julkisen kuin yksityiselämänkin piirissä tapahtuvaa sukupuolittunutta väkivaltaa, joka aiheuttaa tai saattaa aiheuttaa naiselle henkistä, fyysistä, taloudellista tai seksuaalista haittaa tai kärsimystä. Määritelmä kattaa väkivallalla uhkaamisen, ja pakottamisen, puuttumisen keholliseen itsemääräämisoikeuteen sekä mielivaltaisen vapaudenriiston. Esimerkiksi perheen piirissä tapahtuva väkivalta, seksuaalinen häirintä, raiskaus, naisten sukupuolielinten silpominen, pakkoavioliitto, ihmiskauppa, ja erityisesti naiskauppa muun muassa seksuaalista hyväksikäyttöä varten, tietoverkoissa ilmenevä verkkoväkivalta sekä naisten ja tyttöjen oikeuksien loukkaukset aseellisissa konflikteissa ovat naisiin kohdistuvan väkivallan muotoja.

Suomi toimii naisiin kohdistuvan ja perheväkivallan torjumiseksi kansallisesti, EU-tasolla sekä kansainvälisesti. Suomi toteuttaa Istanbulin sopimuksen velvoitteita kansallisesti ja toimii aloitteellisesti naisiin kohdistuvan ja muun perheväkivallan torjumiseksi ja edistää aktiivisesti Istanbulin sopimuksen⁷⁷ mahdollisimman laajaa ratifiointia ja täytäntöönpanoa sekä EU:n liittymistä sopimukseen. Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunta koordinoi Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanoa.⁷⁸

Hallitusohjelman mukaisesti oikeusministeriö julkaisi lokakuussa 2020 yhteensä 32 toimenpidettä sisältävän Naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelman vuosille 2020–2023⁷⁹. Torjuntaohjelman läpileikkaavana teemana on väkivallan ennaltaehkäisy. Toimenpiteiden toteutuksesta vastaavat muun muassa useat eri ministeriöt. Kansalaisjärjestötoiminnalla on keskeinen merkitys väkivallan ennaltaehkäisyssä sekä väkivallan uhrien auttamisessa.

Hallituksen esitys naisiin kohdistuvan väkivallan raportoinnin tehtävän perustamisesta annettiin eduskunnalle 16.9.2021. Itsenäisenä ja riippumattomana raportoinnina toimisi yhdenvertaisuusvaltuutettu. Perheväkivallan osalta raportoinnin tehtävät kattaisivat myös esimerkiksi miehiin ja poikiin kohdistuvan väkivallan.

Tietolaatikko: Toimintahankkeita naisiin kohdistuvaa ja perheväkivaltaa vastaan

Sisäministeriön sekä sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonaloilla on meneillään naisiin kohdistuvia rikoksia torjuva ja uhrien tukea parantava MARAK-hanke. Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunnan poliisihallinnon toiminnan painopisteitä vuodelle 2021 ovat poliisin osaamisen kehittäminen etenkin valvonta- ja hälytystoiminnassa sekä THL:n koordinoiman moniammatillisen MARAK-menetelmän levittäminen. Barnahus-hankkeessa puolestaan etsitään ja vahvistetaan hyviä toimintamalleja lapsiin kohdistuvien väkivalta- ja seksuaalirikosepäilyjen tutkintaprosesseihin.

77 Sopimus velvoittaa sen osapuolena olevia valtioita ehkäisemään naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja perheväkivaltaa, suojelemaan ja tukemaan uhreja sekä saattamaan rikoksenteijät vastuuseen teoistaan.

78 Voimassa oleva toimeenpanosuunnitelma on vuosille 2018–2021 ja valmisteilla uusi toimeenpanosuunnitelma vuosille 2022–2025.

79 Naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelma on luettavissa valtioneuvoston verkkosivuilla (<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162499>).

Suomi on aloitteellinen myös lapsiin kohdistuvan väkivallan vastaisessa työssä. Vuosille 2020–2025 laadittu Väkivallaton lapsuus -toimenpidesuunnitelma⁸⁰ ja sen toteuttamissuunnitelma muodostavat ministeriöiden ja lukuisten eri toimijoiden yhteisen työn kansallisen pohjan. Suomi on myös laatimassa ensimmäistä lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan tehdyn Lanzaroten sopimuksen kansallista täytäntöönpanosuunnitelmaa vuosille 2022–2025.

5.4 Kansainvälinen toiminta haavoittuvimpien väestöryhmien puolesta

Suomen kansainvälisen ihmisoikeuspolitiikan painopisteitä ovat alkuperäiskansat, vammaiset henkilöt, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt sekä eurooppalaisessa yhteistyössä romanit. Näihin ryhmiin kuuluvat henkilöt ovat yhteiskunnissaan hyvin usein haavoittuvassa asemassa.

Suomi kiinnittää johdonmukaisesti huomiota moniperusteisen ja risteävän syrjinnän torjumiseen.

Alkuperäiskansojen oikeudet

Suomi edistää johdonmukaisesti, aktiivisesti ja näkyvästi alkuperäiskansojen oikeuksia, mukaan lukien osallistumisoikeutta heitä itseään koskevaan päätöksentekoon ja tukee alkuperäiskansojen oikeuksia puolustavien ihmisoikeuspuolustajien toimintaa.

Perustuslain mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan ja heillä on kotiseutualueellaan kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto. Suomi on sitoutunut kunnioittamaan ja edistämään kaikkien saamelaisten ja saamelaisryhmien kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia ottaen huomioon kansainväliset sopimukset. Osana tätä työtä selvitetään Kansainvälisen työjärjestön (ILO) itsenäisten maiden alkuperäis- ja heimokansoja koskevan yleissopimuksen (ILO 169 -sopimuksen) ratifioinnin

80 Väkivallaton lapsuus -toimenpidesuunnitelmaan voi tutustua valtioneuvoston verkkosivuilla (<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161899>).

edellytyksiä sekä jatketaan työtä saamelaiskäräjälain uudistamiseksi. Saamelaiskäräjälain uudistaminen on tarpeellista kansainvälisoikeudelliseen kehitykseen vastaamiseksi⁸¹.

Suomessa toteutetaan Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio, jonka työn tavoitteena on tunnistaa ja arvioida saamelaisten kokemaa historiallista ja nykyistä syrjintää. Tähän kuuluvat muun muassa valtion sulauttamispolitiikka, sekä oikeuksien loukkaukset. Komission työn tehtävänä on selvittää, miten nämä vaikuttavat saamelaisiin ja heidän yhteisöihinsä nykyisessä tilanteessa. Ensiarvoisen tärkeää on, että komission työn seurauksena vuoropuhelu ja luottamus saamelaisten ja valtion välillä lisääntyy. Komission työllä halutaan edistää saamelaisten mahdollisuuksia ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Proessin aikana pyritään myös vahvistamaan saamelaisuuden ja saamelaiskulttuurin tuntemusta valtaväestön keskuudessa.

Suomi tukee YK:n julistusta alkuperäiskansojen oikeuksista (UNDRIP), jonka mukaisesti valtiot sitoutuvat neuvottelemaan ja toimimaan yhteistyössä alkuperäiskansojen kanssa. Edistämme alkuperäiskansojen oikeuksien käsittelyä YK:n yleiskokouksessa, ihmisoikeusneuvostossa ja sen alkuperäiskansojen oikeuksien asiantuntijamekanismissa (EMRIP) sekä alkuperäiskansa-asioiden pysyvässä foorumissa. Alkuperäiskansojen oikeudet on otettava huomioon osana EU:n ihmisoikeuspolitiikan toimeenpanoa. YK:ssa Suomi toimii alkuperäiskansoja koskevissa asioissa tiiviissä yhteistyössä Pohjoismaiden ja Viron kanssa ja EU:ssa erityisesti Tanskan ja Ruotsin kanssa.

Saamelaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia turvataan ja kehitetään YK:n alkuperäiskansajulistuksen tavoitteiden ja sopimusvalvontaelinten antamien suositusten pohjalta. Tavoitteena on vapaan, ennakkotietoon perustuvan suostumuksen periaatteen toteutuminen asioissa, joilla on erityistä merkitystä alkuperäiskansaoikeuksien toteutumiselle.

81 YK:n ihmisoikeuskomitea julkisti 1.2.2019 kaksi Suomea koskevaa ratkaisua saamelaiskäräjien vaaliluetteloon hyväksymistä koskevissa valitusasioissa (CCPR/C/124/D/2668/2015 ja CCPR/C/124/D/2950/2017). Ratkaisuissa komitea katsoo, että Suomi on asiassa loukannut YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen 25 artiklaa (muun muassa vaalioikeudet), sekä erikseen luettuna että yhdessä 27 artiklan (vähemmistöjen oikeudet) kanssa ja tulkittuna 1 artiklan (kansojen itsemääräämisoikeus) valossa. Komitea toteaa, että Suomen tulee arvioida uudelleen saamelaiskäräjistä annetun lain 3 § ja että Suomi on sopimusvaltiona velvollinen toteuttamaan kaikki tarvittavat toimet estääkseen vastaavat oikeudenloukkaukset jatkossa.

Tietolaatikko: YK:n alkuperäiskansa-asioiden pysyvä foorumi

YK:n alkuperäiskansa-asioiden pysyvä foorumi on merkittävin alkuperäiskansojen kysymyksiä ja oikeuksia käsittelevä vuosittainen tapahtuma YK:ssa. Se on korkean tason neuvoa-antava, YK:n talous- ja sosiaalineuvoston (ECOSOC) alainen toimielin, joka perustettiin vuonna 2000. Foorumi käsittelee alkuperäiskansoja koskevia kysymyksiä erityisesti taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen, kulttuurin, ympäristön, koulutuksen, terveyden ja ihmisoikeuksien aloilta. Foorumin 16 jäsentä kokoontuivat Inarissa helmikuussa 2020 käsittelemään muun muassa rauhan ja turvallisuuden kysymyksiä sekä totuus- ja sovintokomissioiden roolia. Saamelainen Anne Nuorgam toimii foorumin puheenjohtajana vuosina 2019–2022. Ulkoministeriö tukee taloudellisesti foorumin toimintaa.

Vammaisten henkilöiden oikeudet

Suomi jatkaa vahvaa tukeaan vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiselle kaikilla elämänaloilla. Vammaispolitiikan periaatteina ovat vammaisten henkilöiden oikeus yhdenvertaisuuteen, osallisuuteen, esteettömyyteen ja saavutettavuuteen⁸² ja syrjimättömyyteen sekä tarpeellisiin palveluihin ja tukitoimiin. Valtioneuvosto sitoutuu edistämään vammaisten henkilöiden täysimääräistä yhdenvertaisuutta myös omassa toiminnassaan, kuten edistämällä positiivista erityiskohtelua vammaisten henkilöiden työllistymiseen. Suomeen perustetaan valtionyhtiö edistämään vaikeimmassa asemassa olevien osatyökykyisten työllistymistä.

Suomen vammaispolitiikan perustana ovat perus- ja ihmisoikeudet, erityisesti YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista⁸³. Suomi on saattanut lainsäädännössään voimaan yleissopimuksen sekä sen valinnaisen lisäpöytäkirjan valitusmenettelystä⁸⁴. Lisäksi Suomi on sitoutunut YK:n muiden sekä eurooppalaisten ihmisoikeussopimusten

82 Suomessa esteettömyyttä ja saavutettavuutta käytetään usein sanaparina. Esteettömyydellä tarkoitetaan tällöin lähinnä fyysistä ympäristöä, kuten rakennuksia, ulkoalueita ja julkisia liikennevälineitä. Saavutettavuudella tarkoitetaan "aineetonta" ympäristöä, kuten tietoa, verkkosivuja, palveluja ja asenteita. Englanninkielisenä molemmista käytetään termiä: accessibility.

83 YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksista tehtyyn yleissopimukseen voi tutustua ulkoministeriön verkkosivuilla (https://um.fi/yk-n-voimassa-olevat-ihmisoikeussopimukset/-/asset_publisher/vcCt60yvIDdt/content/yleissopimus-vammaisten-henkiloiden-oikeuksista-2006-).

84 Valinnainen lisäpöytäkirja valitusmenettelystä on luettavissa ulkoministeriön verkkosivuilla (https://um.fi/yk-n-voimassa-olevat-ihmisoikeussopimukset/-/asset_publisher/vcCt60yvIDdt/content/yleissopimus-vammaisten-henkiloiden-oikeuksista-2006-).

osapuolena ja Euroopan unionin jäsenvaltiona edistämään vammaisten henkilöiden oikeuksien täytäntöönpanoa. Vammaisten henkilöiden syrjinnän kieltä on kirjattu Suomen perustuslakiin.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma⁸⁵ korostaa vammaisten henkilöiden osallisuutta muuttuvassa toimintaympäristössä sekä esteettömyyttä ja saavutettavuutta muiden oikeuksien toteutumisen edellytyksenä. Ohjelman valmistelussa vammaisjärjestöt korostivat muun muassa vammaisten henkilöiden eriarvoisen kohtelun poistamista työelämässä sekä sosiaaliturvan riittävää tasoa.⁸⁶

Vammaisten henkilöiden taloudellinen tilanne ja yhteiskunnallinen asema ovat edelleen erittäin heikkoja useimmissa YK:n jäsenvaltioissa ja koronapandemian aikana vammaisten henkilöiden terveys- ja muiden julkisten palvelujen saatavuus on vaikeutunut. Useimmissa maissa vammaiset naiset ja tytöt jäävät julkisten palvelujen kuten opetuksen sekä seksuaali- ja lisääntymisterveyspalvelujen ulkopuolelle ja kokevat seksuaalista väkivaltaa huomattavasti muita naisia ja tyttöjä todennäköisemmin. Suomi korostaa ulko- ja kehityspolitiikassaan vammaisten tyttöjen ja naisten oikeuksia.

Suomi painottaa vammaisten henkilöiden asiantuntemuksen hyödyntämistä sekä tukee kehitysyhteistyövaroillaan vammaisten henkilöiden oikeuksia edistäviä hankkeita mukaan lukien suomalaisten ja kansainvälisten vammaisjärjestöjen kehitysyhteistyötä.

Humanitaariset kriisit lisäävät merkittävästi vammaisiin henkilöihin kohdistuvia ihmisoikeusloukkauksia. Suomi tuo esiin vammaisten henkilöiden asemaa ja oikeuksia yhteydenpidossaan humanitaarista työtä tekevien toimijoiden kanssa.

Rahoituksen seurannan vahvistamiseksi otettiin vuonna 2016 käyttöön niin sanottu vammaisrahoitusmarkkeri⁸⁷.

85 Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen: YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2020–2023. [Toimintaohjelmaan voi tutustua valtioneuvoston verkkosivuilla \(https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162687\)](https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162687).

86 Vammaisjärjestöjen esiin nostamista kysymyksistä tarkemmin em. julkaisu ss.20–22.

87 Vammaismarkkeri on ulkoministeriön kehitysyhteistyörahoituksen seurantaan kehitetty mittari, jolla seurataan, kuinka paljon rahoitusta myönnetään ja maksetaan vuosittain vammaisten henkilöiden oikeuksia edistävään työhön. [Ohje markkerin käyttöön löytyy ulkoministeriön verkkosivuilta \(https://um.fi/documents/397000/0/Haavoittuvassa+asemassa+olevat+hy%C3%B6dynsaajat.pdf/f383f40a-1f38-ed4b-596d-eda25407ca58?t=1617970070541\)](https://um.fi/documents/397000/0/Haavoittuvassa+asemassa+olevat+hy%C3%B6dynsaajat.pdf/f383f40a-1f38-ed4b-596d-eda25407ca58?t=1617970070541).

Tietolaatikko: Kansalaisjärjestötuki vammaisten henkilöiden oikeuksien edistämiseen

Suomi on merkittävä vammaisten henkilöiden oikeuksien tukija. Tuemme kehitysyhteistyövaroilla sekä suomalaisten että kansainvälisten vammaisjärjestöjen työtä. Viime vuosina tukea on annettu muun muassa Vammaiskumppanuuden ja Abilis- säätön hankkeille sekä International Disability Alliance- järjestölle. Ulkoministeriö edellyttää muiltakin tukemiltaan järjestöiltä vammaisten henkilöiden oikeuksien kunnioittamista ja huomioon ottamista.

Suomi edistää YK:n vammaisinklusiostategian⁸⁸ aktiivista toimeenpanoa. Suomi toimii vuonna 2021 YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen osapuolten kokouksen puheenjohtajana, mikä antaa hyvän mahdollisuuden kehittää vammaistointia maailmanlaajuisesti. Osallistumme myös yleissopimuksen ystävyyshän toimintaan sekä vammaisten henkilöiden oikeuksien käsittelyyn YK:n ihmisoikeusneuvostossa ja muissa YK-elimissä. Suomi on yksi YK:n Partnership on the Rights of Persons with Disabilities -rahaston perustajista ja jatkaa sen merkittävänä tukijana. Suomi osallistuu aktiivisesti Global Action on Disability (GLAD) -verkoston ohjausryhmän ja usean temaattisen työryhmän työhön.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeudet

Valtioneuvosto edistää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen⁸⁹ yhdenvertaisuutta ja oikeuksia niin kansallisessa, EU-tason kuin kansainvälisessä toiminnassaan.

88 YK:n vammaisinklusiostategia on YK:n kaikkea toimivaa ohjaava linjaus vammaisten henkilöiden aseman ja oikeuksien huomioon ottamiseksi kestävällä sekä ajattelutapaa ja toimintaa uudistavalla tavalla. *Strategia on saatavilla YK:n verkkosivuilla* (<https://www.un.org/en/content/disabilitystrategy/>).

89 Selonteossa tätä termiä käytetään kuvaamaan laajasti seksuaalinen suuntautumista, sukupuolen ilmaisua tai sukupuoli-identiteettiä. LHBTIQ kirjainlyhenne koostuu sanoista: lesbot, homot, biseksuaalit, transihmiset, intersukupuoliset sekä queerit. Suomi käyttää kansainvälisessä ihmisoikeuspolitiikassaan myös lyhennettä LGBTIQ+, jolloin määritelmään sisältyy vielä muitakin mahdollisia sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmenemisen muotoja.

Useissa valtioissa LHBTIQ-henkilöiden oikeudellinen asema on parantunut esimerkiksi tasa-arvoisen avioliiton sallivan lainsäädännön myötä. Myös homoseksuaalisuuden kieltävää lainsäädäntöä on kumottu, mikä on usein ensimmäinen askel tilanteen parantumiselle muissakin kysymyksissä.

Tilanteen osittaisesta paranemisesta huolimatta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt kohtaavat syrjintää kaikkialla maailmassa. Erityisen heikossa asemassa ovat LHBTIQ-henkilöt, jotka kuuluvat samanaikaisesti useaan syrjittyyn vähemmistöön tai vainottuun ryhmään. Järjestöjen raporttien mukaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden syrjintä ja äärimmäisissä tapauksissa kuolemaan tai vammautumiseen johtava väkivalta on lisääntynyt.

Suomi toimii maailmanlaajuisesti homoseksuaalisuuden kriminalisoinnin lopettamiseksi ja vaatii tähän perustuvien kuolemantuomioiden välitöntä lopettamista. Tavoitetta edistään muun muassa YK:n yleiskokouksen päätöslauselmalla laittomien teloitusten lopettamiseksi. Suomi ja Ruotsi vastaavat vuorottain päätöslauseلمان neuvotteluista.

Suomi puolustaa johdonmukaisesti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia osana Pohjoismaiden sekä Pohjoismaiden ja Baltian maiden NB8-yhteistyötä sekä Euroopan unionissa, Euroopan neuvostossa⁹⁰, Etyjissä ja YK:ssa. Esimerkiksi Etyjissä Suomi on ollut aktiivisesti mukana lausunnoissa ja aloitteissa Etyjin osallistujavaltioissa tapahtuviin vakaviin, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kohdistuneisiin ihmisoikeusloukkauksiin puuttumiseksi. Edistämme SOGI-verkoston⁹¹ työn virallistamista Euroopan neuvoston puitteissa. Suomi osallistuu vuonna 2016 perustetun Equal Rights Coalition -ryhmittymän toimintaan.

Suomi osallistuu aktiivisesti pohjoismaista tasa-arvoyhteistyötä täydentävään yhteistyöalueeseen, jonka tavoitteena on edistää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden yhdenvertaista kohtelua ja oikeuksia sekä kansalaisyhteiskunnan kehitystä, verkostoja ja kokemustenvaihtoa.⁹²

90 Euroopan neuvoston ministerikomitean suositukset seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin perustuvan syrjinnän vastustamiseksi (2010) ovat ensimmäinen oikeudellinen instrumentti, joilla valtioita ohjataan toteuttamaan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksia.

91 SOGI on lyhenne englanninkielisestä termistä Sexual orientation and gender identity, seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuoli-identiteetti.

92 Osana yhteistyötä on perustettu pohjoismainen rahasto, jonka kautta suunnataan rahoitusta seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhdenvertaisia oikeuksia, kohtelua ja mahdollisuuksia edistäviin pohjoismaisiin hankkeisiin.

Suomi antaa tukensa YK:n itsenäisen asiantuntijan mandaatille⁹³, jonka tarkoituksena on ehkäistä syrjinnän ja väkivallan kohdistumista seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin perusteella.

Suomi tukee kansainvälisiä kansalaisjärjestöjä ja Global Equality Fund -rahastoa, joiden tavoitteena on edistää sateenkaari-ihmisten oikeuksia maailmanlaajuisesti.

Tietolaatikko: Global equality fund (GEF)

Global Equality Fund tukee sateenkaariyhteisöjä kaikkialla maailmassa. Se antaa sekä laajempaa tukea että pienavustuksia paikallisille kansalaisjärjestöille ja yksittäisille LHBTIQ-toimijoille. Toiminnan tavoitteena on LHBTIQ-ihmisten ja -ryhmien yhteiskunnallinen voimaannuttaminen ja viranomaiskoulutus. Viime vuosina rahasto on painottanut muun muassa haastavissa olosuhteissa elävien sateenkaari-ihmisten digitaalisen turvallisuuden lisäämistä.

Myös Suomi on saanut kansainvälisiltä sopimusvalvontaelimiltä sekä ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa tarkastelussa (UPR) useita suosituksia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksien osalta. Erytisen paljon suosituksia on tullut lainsäädännön muuttamiseksi niin että sukupuolen juridinen vahvistaminen eli sukupuolimerkinnän muuttaminen henkilötietoihin perustuu omaan ilmoitukseen ilman ennakkoehtoa sterilisaatiosta. Hallitusohjelman mukaisesti valmistellaan lakiehdotus itsemääräämisoikeutta kunnioittavaksi laiksi sukupuolen vahvistamisesta. Hallituksen esityksellä, joka on tarkoitus antaa eduskunnalle vuonna 2022, korjataan ihmisoikeussopimusten vastainen oikeustila. Suomi edistää sukupuolen moninaisuuden huomioimista kaikessa EU:n päätöksenteossa ja lainsäädännössä.

Romanien oikeudet

Suomi toimii johdonmukaisesti romanien yhdenvertaisten oikeuksien puolesta. Kansallista, EU- ja kansainvälistä toimintaa ohjaa valtioneuvoston romanipoliittinen ohjelma

⁹³ Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity.

2018–2022⁹⁴, jota raamittaa EU:n strateginen puiteohjelma romanien yhdenvertaisuudesta, osallisuudesta ja osallistumisesta 2030⁹⁵. Erityisen tärkeää on, että romaneja ja romanijärjestöjä kuullaan heitä itseään koskevassa päätöksenteossa.

Romanit ovat yksi suurimmista etnisistä vähemmistöryhmistä Euroopassa. EU:n perusoikeusviraston arvioiden mukaan yli kaksi-kolmannesta EU-alueen romaneista elää köyhyysrajan alapuolella. Romanit kokevat, että romanivastaisuus (antigypsyismi) on viime vuosina lisääntynyt.

Romaneihin kohdistuu syrjintää eri elämänalueilla myös Suomessa. Valtioneuvosto edistää romanien sosiaalisen aseman parantamista sekä yhdenvertaisten oikeuksien toteutumista. Suomessa romanien yhdenvertaista oikeutta asumiseen on tuettu muun muassa järjestämällä koulutusta ja neuvontaa kuntien viranomaisille ja valtion tukemien asuntojen omistajille.

Romanien oikeuksien edistäminen on yksi Suomen painotuksista Euroopan neuvostossa (EN) sekä Etyjin ihmisoikeustoiminnassa. Suomi osallistuu aktiivisesti Euroopan neuvoston romanasioita käsittelevän alakomitean (ADI-ROM)⁹⁶ toimintaan ja ohjaa vapaaehtoisrahoitusta romanityölle EN:ssa ja Etyjissä, erityisesti romaninaisten ja -nuorten osallistumismahdollisuuksien tukemiseen. Lisäksi Suomi tarjoaa romanikysymysten asiantuntijoita eurooppalaisille järjestöille.

Ulkoministeriö teetti vuoden 2021 keväällä ulkoisen selvityksen Suomen eurooppalaisen romanitoiminnan kehittämiseksi ja erityisesti tukemaan romanien osallistumismahdollisuuksia sekä yhteistyötä Pohjoismaiden ja Baltian alueella.

94 Suomen romanipoliittinen ohjelma (Rompo) 2018-22 on luettavissa valtioneuvoston verkkosivuilla (<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160845>).

95 Tutustu EU:n strategiseen puiteohjelmaan romanasiaian neuvottelukunnan verkkosivuilla (<https://romani.fi/-/eu-n-strateginen-puiteohjelma-romanien-yhdenvertaisuudesta-osallisuudesta-ja-osallistumisesta-2030>).

96 ADI-ROM aloitti toimintansa vuonna 2020. Sen työmuotoina ovat muun muassa temaattisten raporttien laatiminen sekä temaattiset maavierailut. ADI-ROM:n on tarkoitus osallistua vihapuhetta koskevan alatyöryhmän toimintaan. Vihapuheesta on tarkoitus saada aikaan uusi oikeudellinen instrumentti.

6 Perus- ja ihmisoikeudet erottamattomana osana kestävästä kehitystä

Kehitys ei voi olla kestävä, jos perus- ja ihmisoikeudet eivät toteudu. Korostamme Ketään ei jätetä jälkeen -periaatetta sekä kansalaisyhteiskunnan osallistumisoikeuksia osana kestävästä kehitystä. Toimimme ilmastomuutoksen hillitsemiseksi ja luonnon monimuotoisuuden puolesta siten, että perus- ja ihmisoikeudet toteutuvat. Edistämme oikeutta sosiaaliseen turvallisuuteen ja toimimme köyhyyden vähentämiseksi. Suomi kunnioittaa kansainvälisiä velvoitteita ja on vastuullinen toimija pakolaispolitiikassa ja kansainväliseen muutto- liikkeeseen liittyvissä toimissa.

6.1 Perus- ja ihmisoikeuksien ja kestävästä kehityksen tiivistävä yhteys

Rauha, turvallisuus, kestävä kehitys ja ihmisoikeudet ovat kiinteästi yhteydessä toisiinsa ja Suomi korostaa niiden välistä yhteyttä muun muassa YK:n toiminnassa. Kestävästä kehityksen tavoitteiden saavuttaminen edistää myös perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista sekä Suomessa että kansainvälisesti.⁹⁷ Suomi korostaa kansainvälisten ihmisoikeussopimusten määräysten noudattamista kestävästä kehityksen tavoitteiden toimeenpanossa.

YK:n kestävästä kehityksen toimintaohjelman (Agenda 2030)⁹⁸ maailmanlaajuisessa toimeenpanossa ympäristön tila, yhteiskunta- ja talouskehitys sekä perus- ja ihmisoikeudet tulee ottaa huomioon toisiaan täydentävästi. Valtaosalla toimintaohjelmaan liittyvistä tavoitteista (SDG-tavoitteet) on yhteys yhden tai useamman kansainvälisen

⁹⁷ Muun muassa kestävästä kehityksen tavoite 5 keskittyy sukupuolten tasa-arvoon ja tavoite 10 eriarvoisuuden vähentämiseen valtioiden sisällä ja kansainvälisesti. Myös useat muut tavoitteet sisältävät syrjinnän vähentämiseen sekä perus- ja ihmisoikeuksien täytäntöönpanoon tähtäviä toimia.

⁹⁸ YK:n huippukokous hyväksyi syyskuussa 2015 toimintaohjelman, joka sisältää 17 kestävästä kehityksen tavoitetta ja 169 alatavoitetta. Tavoitteet ja alatavoitteet ohjaavat päätöksentekoa vuoteen 2030 asti. Hallituksilla on ensisijainen vastuu tavoitteiden toimeenpanosta, seurannasta ja arvioinnista kansallisella, alueellisella ja maailmanlaajuisella tasolla.

ihmisoikeussopimuksen mukaisiin velvoitteisiin. Perus- ja ihmisoikeuksien täytäntöönpano auttaa tavoitteiden yhteisessä ja johdonmukaisessa täytäntöönpanossa.

Kestävän kehityksen tulee vahvistaa yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa. Agenda 2030:n kantavana ajatuksena on, ettei ketään jätetä kehityksessä jälkeen. Suomi toimii siten, että kaikki ihmiset taustastaan ja ominaisuuksistaan riippumatta voitaisiin pitää mukana kehityksessä ja että kehitys ja osallistuminen tapahtuvat ilman syrjintää. Järjestelmällinen perus- ja ihmisoikeusarviointi edistää kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamista sekä eriarvoisuuden vähentämistä.

Kestävän kehityksen seurannan kehittämistä syrjintää ja eriarvoisuutta koskevien tietolähteiden avulla on esitelty laajemmin oikeusministeriön julkaisussa ”YK:n kestävän kehityksen tavoitteet ja syrjinnän seuranta”⁹⁹.

Valtioneuvoston toimintaa Agenda 2030:n toimeenpanossa kuvataan laajemmin erillisessä kestävän kehityksen selonteossa¹⁰⁰.

Tietolaatikko: Kestävän kehityksen toimintaohjelma ja vammaisten henkilöiden oikeudet

Esteettömyys ja saavutettavuus ovat YK:n vammaisyleissopimuksen takaamia oikeuksia ja yhdenvertaisuuden toteutumisen edellytys. Agenda 2030 on asettanut osallistavat (inklusiiviset) ympäristöt keskeiseksi keinoksi edetä kohti kestävän kehityksen tavoitteita. Jotta ketään ei jätetä jälkeen, vammaisyleissopimuksen velvoitteet tulee ottaa huomioon kaikessa toiminnassa ja vammaiset henkilöt on otettava mukaan toiminnan suunnitteluun. Kaikille sopivan suunnittelun (Universal Design / Design for All) tulee olla lähtökohtana esimerkiksi niin kaupunkialueiden kuin maaseudunkin suunnittelussa ja rakentamisessa.

99 YK:n kestävän kehityksen tavoitteet ja syrjinnän seuranta. Oikeusministeriö, Policy Brief 3, Syrjintä Suomessa, 2020. [Asiakirja on luettavissa yhdenvertaisuus.fi -verkkosivuilla \(https://yhdenvertaisuus.fi/documents/5232670/11141214/Kest%C3%A4v%C3%A4+kehitys+ja+syrjinn%C3%A4n+seuranta+Policy+brief.pdf/250c1cfd-003c-1bd1-43d1-4429d8fd7e27/Kest%C3%A4v%C3%A4+kehitys+ja+syrjinn%C3%A4n+seuranta+Policy+brief.pdf?t=1591885009000\)](https://yhdenvertaisuus.fi/documents/5232670/11141214/Kest%C3%A4v%C3%A4+kehitys+ja+syrjinn%C3%A4n+seuranta+Policy+brief.pdf/250c1cfd-003c-1bd1-43d1-4429d8fd7e27/Kest%C3%A4v%C3%A4+kehitys+ja+syrjinn%C3%A4n+seuranta+Policy+brief.pdf?t=1591885009000).

100 Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta: Kohti hiilineutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa (2020). [Selonteko on saatavilla valtioneuvoston verkkosivuilla \(https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162475\)](https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162475).

6.2 Perus- ja ihmisoikeudet osana kestävän kehityksen politiikkaa

Agenda 2030:n tavoitteet koskevat kaikkia valtioita, myös Suomea. Suomi on myös osana EU:ta sitoutunut sekä YK:n kestävän kehityksen tavoitteiden että Pariisin ilmastopöytäkirjan toimeenpanoon.

Valtio on päävastuussa tavoitteiden toteuttamisesta, mutta toimeenpano tapahtuu kiinteässä yhteistyössä kansalaisyhteiskunnan, yritysten ja muiden sidosryhmien kanssa. Suomessa tätä yhteistyötä tukee muun muassa laaja-alainen pääministerin johtama kestävän kehityksen toimikunta sekä konkreettisiin toimiin kannustava yhteiskuntasitoumus ”Suomi jonka haluamme 2050”. Pääministeri Marinin hallitusohjelma (2019) rakentuu kestävälle kehitykselle.

Suomi on muiden Pohjoismaiden rinnalla kansainvälisten ja EU:n jäsenvaltioiden välisten kestävän kehityksen vertailujen kärjessä. Olemme saavuttaneet tai lähellä saavuttaa kestävän kehityksen tavoitteet, jotka liittyvät köyhyyden vähentämiseen, terveyteen, koulutukseen, veteen ja energiaan, eriarvoisuuden vähentämiseen sekä rauhaan ja oikeusvaltioon. Valtioneuvoston Agenda 2030 -selonteon mukaan suurimmat kansalliset haasteet liittyvät ilmastonmuutokseen, kulutus- ja tuotantotapoihin, luonnon monimuotoisuuteen sekä kehitysyhteistyörahoituksen tasoon.¹⁰¹

Valtioneuvosto korostaa yhdenvertaisuusperiaatteen sekä kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien väestöryhmien oikeuksien toteutumista kaikilla kestävän kehityksen osa-alueilla. Tarvitaan väestöryhmittäin eriteltyä tietoa, jotta eriarvoisuutta vähentävät toiminnot kohdentuvat oikein ja tehokkaasti. Suomi edistää kansainvälisesti ihmisoikeusperustaista lähestymistapaa kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamiseksi.

EU ja sen jäsenvaltiot ovat sitoutuneet Pariisin ilmastopöytäkirjan, YK:n biodiversiteettisopimuksen, useiden muiden kansainvälisten ja alueellisten ympäristösopimusten sekä YK:n kestävän kehityksen tavoitteiden (Agenda2030) toimeenpanoon. Koronapandemia on korostanut tämän toiminnan merkitystä. Suomen tavoitteena on sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä Euroopan unioni.

101 Selonteon laadinnassa on arvoitu tarkemmin Suomen Agenda2030:n toteutusta kaikkien SDG-alatavoitteiden osalta. Tutustu esiselvitykseen kansallisen Agenda2030 -tiekartan laadinnasta kestävä kehitys.fi -sivustolla (<https://kestavakehitys.fi/documents/2167391/2186383/Esiselvitys%20kansallisen%20Agenda2030%20-tiekartan%20laadinnasta%2012-2020.pdf/0291b731-ab70-ec02-00ad-d5000b0c988c/Esiselvitys%20kansallisen%20Agenda2030%20-tiekartan%20laadinnasta%2012-2020.pdf>).

Suomi edistää ympäristökysymysten sekä perus- ja ihmisoikeusnäkökulman yhteen saattamista EU:n toiminnassa. Ihmisoikeuksia ja demokratiaa koskevan EU:n toimintasuunnitelman 2020–2024¹⁰² toimeenpanossa Suomi muun muassa korostaa kansalais- ja poliittisten oikeuksien lisäksi taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien merkitystä, osallistumisoikeuksia sekä ihmisoikeuspuolustajien ja kansalaisyhteiskunnan asemaa.¹⁰³

6.3 Ilmastomuutoksen hillintä ja luonnon monimuotoisuuden puolustaminen

Ilmastomuutoksella ja luonnon monimuotoisuudella sekä ympäristön pilaantumisella on kytkös useisiin ihmisoikeussopimuksiin sisältyviin ihmisoikeuksiin sekä Suomen perustuslain takaamiin perusoikeuksiin.¹⁰⁴ Suomi toimii ilmastomuutoksen hillitsemiseksi ja sopeutumiseksi sekä luonnon monimuotoisuuden turvaamiseksi siten, että perus- ja ihmisoikeudet voivat toteutua täysimääräisesti.

Ilmastomuutos ja luontokato sekä ympäristön pilaantuminen koettelevat maailmanlaajuisesti voimakkaimmin niitä, joilla on jo lähtökohtaisesti huonommat mahdollisuudet sopeutua sääilmiöiden ja luontokadon aiheuttamiin muutoksiin ja epävakauksiin. Pitkäaikaisimmat vaikutukset kohdistuvat lapsiin ja tuleviin sukupolviin. Suomi painottaa yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa vahvistavia toimia osana kestävästä kehityksestä ja tehokasta ympäristöpolitiikkaa.

102 Yhteinen tiedonanto Euroopan parlamentille ja neuvostolle: Ihmisoikeuksia ja demokratiaa koskeva EU:n toimintasuunnitelma 2020–2024 (JOIN/2020/5 final). [Toimintasuunnitelmaan voi tutustua EUR-Lexissä \(https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX%3A52020JC0005&qid=1619115623550\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX%3A52020JC0005&qid=1619115623550).

103 [Laajemmin Suomen kannanmuodostuksesta voi lukea eduskunnan verkkosivuilta \(https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Liiteasiakirja/Documents/EDK-2020-AK-305056.pdf\)](https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Liiteasiakirja/Documents/EDK-2020-AK-305056.pdf).

104 Esimerkiksi seuraaviin perustuslain perusoikeuksiin: 7 § (oikeus elämään ja turvallisuuteen), 12 § (sananvapaus ja julkisuus), 15 § (omaisuudensuoja), 17 § (saamelaiset alkuperäiskansana), 18 § (elinkeinovapaus), 19 § (asuminen), 20 § (vastuu ympäristöstä, ml. tulevien sukupolvien oikeudet), 21 § (oikeusturva) ja 22 § (perusoikeuksien turvaaminen).

Tietolaatikko: Alkuperäiskansat ja ilmastonmuutoksen sekä luontokadon torjunta

Esimerkiksi arktisella alueella alkuperäiskansat asuttavat herkkiä ekosysteemejä, joihin ilmastonmuutos vaikuttaa voimakkaasti. Alkuperäiskansoilla on oikeus yhdenvertaiseen vaikutus- ja osallistumismahdollisuuksiin ilmastopolitiikassa ja biodiversiteettipolitiikassa. Alkuperäiskansojen perinteistä tietoa voidaan hyödyntää alkuperäiskansoja kuullen ja yhteistyössä heidän kanssaan etsittäessä keinoja sopeutua ilmaston ja elinympäristön muutoksiin ja estää näin luonnon monimuotoisuuden katoa.

Ilmakehän lämpeneminen yli Pariisin sopimuksessa asetetun tavoitteen¹⁰⁵, tulee todennäköisesti johtamaan kuivuuden, tulvien, myrskyjen, helteiden lisääntymiseen ja pohjoisilla leveysasteilla etenkin lumen ja jään määrän vähenemiseen. Tuloksena on mitä ilmeisimmin luonnon monimuotoisuuden ja ruokaturvan heikkeneminen sekä asuin- ja elinalueiden, sairauksien, pakottavista syistä johtuvan muuttoliikkeen sekä yhteiskuntien epävakauden kasvu. Tämä vaarantaa ihmisoikeuksien toteutumista sekä haittaa elinkeinojen harjoittamista maailmanlaajuisesti.

Monimuotoisilla, hyvin toimivilla ja muutoksia kestäville ekosysteemeille ja niihin pohjautuvilla elinkeinoilla on yhteys useisiin perus- ja ihmisoikeuksiin, kuten omaisuuden suojaan ja elinkeinovapauteen sekä oikeuksiin veteen, ravintoon sekä terveyteen. Luonnon monimuotoisuuden häviäminen ja ympäristön tuhoutuminen vaarantavat ihmisoikeuksien toteutumista. Torjumme luonnon monimuotoisuuden hupenemista ottaen huomioon myös vesistöjen tilan. Luonnon monimuotoisuudella on merkitystä myös uusien geenivarjojen ja lääkkeiden kehittymiselle.

KP-oikeuksien rinnalla on yhä välttämättömämpää panna täytäntöön myös TSS-oikeuksia, jotta luonnon monimuotoisuutta voidaan suojella ja käyttää sekä geenivarjoja hyödyntää oikeudenmukaisesti ja kestäväällä tavalla.

Suomen tavoitteena on olla hiilineutraali vuoteen 2035 mennessä ja kansallista ilmastolakia uudistetaan tavoitteen mukaiseksi. Myös kansallista luonnonsuojelulakia uudistetaan

¹⁰⁵ Tavoitteena on pitää maapallon keskilämpötilan nousu selvästi alle 2 celsiusasteessa suhteessa esiteolliseen aikaan.

vastaamaan luonnon monimuotoisuuden heikentymiseen. Vähähiiliseen talouteen siirtymisen tulee tapahtua sosiaalisesti oikeudenmukaisella tavalla sekä ottaen huomioon ekologisia reunaehtoja.

Hillintä- sekä sopeutumistoimenpiteiden tulee perustua tieteelliseen tutkimukseen. Väestöryhmien yhdenvertainen ja merkityksellinen osallistuminen ilmastotoimien suunnitteluun ja toimeenpanoon lisää toimien kestävyyttä, tuloksellisuutta, tehokkuutta ja hyväksyttävyyttä. Suomi korostaa erityisesti naisten, alkuperäiskansojen, eri ikäryhmien sekä paikallisyhteisöjen yhdenvertaisia osallistumisoikeuksia ja asiantuntemuksen hyödyntämistä.

Kansainväliset ilmasto- ja ympäristöliikkeet ovat vahvistuneet ja niiden toimintaan on tullut lisää erityisesti nuoria.

Ilmasto- ja ympäristöliikkeet ovat merkittävä osa ympäristöihmisoikeuspuolustajien maailmanlaajuisesta toiminnasta. YK määrittelee ympäristöihmisoikeuspuolustajat (Environmental Human Rights Defenders) henkilöiksi tai yhteisöiksi, jotka puolustavat ja edistävät rauhanomaisin keinoin ympäristökysymyksiin liittyviä ihmisoikeuksia, mukaan lukien vesi, ilma, maaperä, kasvisto ja eläinkunta.¹⁰⁶ Suomi tuomitsee ympäristöihmisoikeuspuolustajiin kohdistuvan väkivallan ja tukee heidän toimintamahdollisuuksiaan.

Suomi tukee EU:n tavoitetta globaalista johtajuudesta ilmastonmuutoksen hillinnässä ja ilmastoneutraaliuden saavuttamisessa kuin luonnon monimuotoisuustavoitteiden laatimisessa. EU:n ympäristö- ja kestävän kehityksen tavoitteiden, sisältäen perus- ja ihmisoikeusnäkökulman, tulee toteutua unionin toiminnassa läpileikkaavasti. EU:n ilmastopolitiikassa on huomioitava oikeudenmukainen siirtyminen.

Suomi tukee Euroopan vihreän kehityksen ohjelman toimeenpanoa, jossa tulee ottaa huomioon kansainvälisten ja eurooppalaisten ihmisoikeussopimusten velvoitteiden ohella muun muassa yritystoiminnan ihmisoikeusvelvoitteita koskeva YK- ja OECD-ohjeistus. Toimintojen tulee ottaa huomioon myös heikoimmassa asemassa olevien väestöryhmien edut ja oikeudet sekä antaa kaikille täysimittaiset, merkitykselliset ja yhdenvertaiset vaikutusmahdollisuudet.

¹⁰⁶ Lue lisää YK:n verkkosivuilta (<https://www.unep.org/explore-topics/environmental-rights-and-governance/what-we-do/advancing-environmental-rights/who>).

Oikeudellinen sitovuus ja ympäristödemokratia

Olemassa olevissa ihmisoikeussopimuksissa ei ole nimenomaista oikeutta turvalliseen, puhtaaseen, terveeseen ja kestäväan ympäristöön, vaan ympäristöön liittyvät ihmisoikeusnäkökulmat tulevat oikeus- ja tulkintakäytännön kehittymisen kautta. Valtioilla on positiivisia toimintavelvoitteita, kuten ympäristövaikutusten arviointi, riittävän lainsäädännön turvaaminen ja viranomaisvalvonta. Suomi suhtautuu myönteisesti siihen, että sopimusvalvontaelinten oikeus- ja tulkintakäytäntö ympäristöstä ja ihmisoikeuksista täsmentyy.

Suomi kannasuositti lokakuussa 2021 YK:n ihmisoikeusneuvoston oikeudellisesti sitomattomaa päätöslauselmaa¹⁰⁷, jossa tunnustettiin oikeus puhtaaseen, terveeseen ja kestäväan ympäristöön ihmisoikeutena. Osallistumme keskusteluun oikeuden kansainvälisestä määrittelystä, muun muassa Euroopan neuvoston puitteissa käytävään keskusteluun sekä ei-sitovasta että mahdollisesta oikeudellisesti velvoittavasta instrumentista ympäristön ja ihmisoikeuksien alalla.

Ensisijaista on selvittää, onko nykyisessä suojan tasossa puutteita ja jos on, mikä on tarkoituksenmukaisin keino niiden korjaamiseksi. Mahdollisen uuden ympäristöihmisoikeuden osalta lähtökohtana tulisi olla, ettei se alittaisi nykyisen suojan tasoa (kuinka pitkälle suoja ulottuu) tai rajoittaisi sen soveltamisalaa (mitä kaikkea suojataan). Tavoiteltavaa olisi niinkään, ettei uusi mahdollinen ihmisoikeusasiakirja vain kokoaisi nykyistä tulkintakäytäntöä, vaan että se parantaisi suojan tasoa.

Suomi tunnustaa oikeudet veteen ja sanitaatioon ihmisoikeuksiksi ja edistää näitä oikeuksia kansainvälisesti painottaen naisten oikeuksia. Vesidiplomatia ja kehitysyhteistyön vesihankkeet ovat merkittävä osa Suomen ulko- ja kehityspolitiikkaa.

Oikeus riittävään ravintoon on ihmisoikeus. Suomessa ruokaturva¹⁰⁸ toteutuu hyvin. Suomi vahvistaa kehittyvien maiden ihmisten mahdollisuuksia tuottaa ja hankkia turvallista, terveellistä ja ravitsevaa ruokaa.

Ympäristöä ja ihmisoikeuksia koskevan YK:n erityisraportoijan mandaatti ja toimintamahdollisuudet tulee turvata ottaen huomioon ympäristökysymysten painoarvon kasvu myös ihmisoikeuspolitiikassa.

107 YK:n ihmisoikeusneuvoston päätöslauselma on luettavissa YK:n verkkosivuilla. (48/13 (A/HRC/48/L.23/Rev.1 (as orally revised)), 1 kappale). (<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session48/Pages/ResDecStat.aspx>).

108 YK-järjestöjen määritelmän mukaan ruokaturva tarkoittaa tilaa, jossa kaikilla ihmisillä on fyysiset, sosiaaliset ja taloudelliset mahdollisuudet saada riittävästi turvallista ja ravitsevaa ruokaa, ja joka vastaa heidän ruokatottumuksiinsa sekä mahdollistaa aktiivisen ja terveen elämän.

Ympäristö- ja ihmisoikeusjärjestöt ovat osaltaan alkaneet ajaa ympäristötoimien riittämättömyyttä koskevia kanteita perustellen, että kyseessä on ihmisoikeusloukkaus. Yhtenä esimerkinä on Alankomaiden korkeimman oikeuden vuonna 2019 antama ratkaisu, jolla hallitus veloitettiin välittömästi vähentämään kasvihuonekaasujen päästöjä. Näiden ratkaisujen myötä ympäristöön, erityisesti ilmastonmuutoksen hillitsemiseen, ja ihmisoikeuksiin liittyvä oikeuskäytäntö kehittyy. Mahdollisten ihmisoikeusloukkausten ja korjaavien toimenpiteiden arviointi voi tätä kautta tulla myös kansainvälisten lainkäyttö- ja tutkintaelinten käsiteltäväksi. On tärkeää lisätä tietoisuutta ilmastonmuutoksen ja ympäristötoimien vaikutuksista ihmisoikeuksien toteutumiseen.

Suomen perustuslaissa turvataan yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen sekä jokaisen mahdollisuus osallistua ympäristöä koskevaan päätöksentekoon.

Ympäristödemokratiaa tulee vahvistaa. Kansainvälisellä tasolla Århusin yleissopimus¹⁰⁹ pyrkii takaamaan tiedonsaanti-, muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeuden sekä oikeuden osallistua päätöksentekoon ympäristöasioissa. Rion julistuksen¹¹⁰ kymmenennessä periaatteessa tunnustetaan, että kestävä kehitys edellyttää yksilöiden tasavertaista osallistumista ja oikeutta tiedonsaantiin ympäristökysymyksissä. Suomi edistää kansainvälisten ja alueellisten sopimusten sekä niihin sisältyvien tiedonsaantia ja osallistumista koskevien velvoitteiden ja sitoumusten täytäntöönpanoa.

6.4 Sosiaalinen turvallisuus ja oikeudenmukaisuus osana kestävä kehitystä

Suomi edistää kehitystä, joka on sosiaalisesti oikeudenmukaista ja joka toteutuu paneamalla perus- ja ihmisoikeudet täytäntöön täysimääräisesti ja ilman syrjintää.

Sosiaalinen oikeudenmukaisuus¹¹¹ on arvokkaan elämän perusedellytys. Jokaisella tulee olla mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä ja elinympäristöönsä sekä hyödyntää

109 Ks. Tasavallan presidentin asetus (122/2004) tiedon saannista, yleisön osallistumisoikeudesta päätöksentekoon sekä muutoksenhaku- ja vireillepano-oikeudesta ympäristöasioissa tehdyn yleissopimuksen voimaansaattamisesta ja yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta. [Asetukseen voi tutustua finlexissä \(https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2004/20040122\)](https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2004/20040122).

110 Vuonna 1992 Rio de Janeirossa pidetyssä YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssissa hyväksyttiin julistus, joka perustuu ympäristön kestävä kehityksen periaatteille.

111 Sosiaalinen oikeudenmukaisuus osana kestävä kehitystä (ml. Agenda 2030-tavoitteet) sisältää ajatuksen, että eri toimien hyväksyttävyyttä tulee tarkastella niin ympäristönäkökulmasta, taloudellisesta, kulttuurisesta kuin sosiaalisesta näkökulmasta.

voimavarojaan hyvinvoinnin lisäämiseksi. Hyvinvoinnin edellytysten tulee siirtyä myös tuleville sukupolville.

Köyhyys on merkittävä ja moniulotteinen maailmanlaajuinen ihmisoikeushaaste ja sen poistaminen on keskeinen SDG-tavoite¹¹². Köyhyydessä elävillä henkilöillä on useimmiten muita rajallisemmat mahdollisuudet nauttia esimerkiksi laadukkaasta opetuksesta ja terveyspalveluista ja heidän asumistasonsa on keskimääräistä selkeästi heikompi. Varallisuus on usein suorassa suhteessa todellisiin yhteiskunnallisiin vaikutusmahdollisuuksiin. Suomen tavoitteena on köyhyyden merkittävä vähentäminen ja lopulta sen poistaminen.

Kansainväliset ja alueelliset ihmisoikeussopimukset sekä kansallinen lainsäädäntö määrittävät osaltaan arvokkaan elämän edellytyksenä olevan sosiaalisen turvallisuuden sisältöä. Lisäksi EU:n perussopimukset ja lainsäädäntö, mukaan lukien EU:n perusoikeuskirja, sisältävät EU:n kansalaisille ja asukkaille kuuluvia oikeuksia.

Suomen perustuslain mukaan jokaisella on oikeus hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla. Julkisen vallan on huolehdittava työvoiman suojelusta, edistettävä työllisyyttä ja pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus ja mahdollisuudet työhön. Ketään ei saa ilman lakiin perustuvaa syytä erottaa työstä. Jokaisella on oikeus ihmisarvoisen elämän edellyttämään toimeentuloon ja huolenpitoon. Jokaisen omaisuus on turvattu.

Suomessa on kaikki maassa asuvat henkilöt kattava perusoikeus- ja sosiaaliturvajärjestelmä, joka lisää vakautta, turvallisuutta ja yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa. Suomen perustuslakiin sisältyvillä perusoikeuksilla turvataan muun muassa oikeuksia maksuttomaan perusopetukseen, välttämättömään toimeentuloon ja sosiaaliturvaan sekä riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin. Oikeus välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon sisältää mahdollisuuden sellaiseen asumiseen, joka on edellytyksenä henkilön terveyden ja elinkyvyn säilymiselle. Julkisen vallan tulee edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä.

TSS-oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen mukaan alkeisopetuksen jälkeinen opetus on käytettävissä olevin keinoin tehtävä asteittain yleisesti saavutettavaksi ja mahdolliseksi kaikille. Suomessa oppivelvollisuutta laajennettiin 18 ikävuoteen asti vuonna 2021 niin, että se kattaa myös maksuttoman toisen asteen koulutuksen.

Yhdenvertaisuuden, sukupuolten tasa-arvon, hyvän hallinnon ja oikeusturvan suoja ulottuu myös TSS-oikeuksiin.

112 SDG-tavoite 1 on poistaa köyhyys sen kaikissa muodoissa kaikkialta ja sen alataavoite 1.2. on vähentää vuoteen 2030 mennessä ainakin puolella niiden henkilöiden määrää, jotka kansallisten määritelmien mukaan elävät köyhyydessä.

Suomi edistää Kansainvälisen työjärjestön (ILO) toimia ihmisarvoisen työn sekä vastuullisen liiketoiminnan alueilla. Liike- ja investointitoiminnan, vastuullisen yritystoiminnan sekä ihmisarvoisen työn edellytyksiä vahvistetaan EU-yhteistyöllä sekä Suomen kansainvälisessä toiminnassa, erityisesti työ-, kehitys- ja kauppapolitiikassa.

Valtioneuvosto turvaa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen hyvinvointipolitiikassaan sekä edistää yhdenvertaisuutta meneillään olevissa sosiaali- ja terveyspalveluiden, sosiaaliturvan sekä koulutusjärjestelmän uudistushankkeissa. Sosiaali- ja terveyspalveluja koskevan uudistuksen tavoitteena on kaventaa hyvinvointi- ja terveyseroja, turvata yhdenvertaiset ja laadukkaat sosiaali- ja terveyspalvelut sekä parantaa palvelujen saatavuutta ja saavutettavuutta. Sosiaaliturvauudistuksen tavoitteena on nykyistä selkeämpi ja toimivampi järjestelmä, joka mahdollistaa työnteon ja sosiaaliturvan yhteensovittamisen muuttuvissa elämäntilanteissa. Sosiaaliturvauudistuksessa käsitellään perusturvaa, ansioturvaa, toimeentulotukea ja niiden välistä yhteyttä ja rahoitusta sekä palvelujen nykyistä parempaa yhteensovittamista etuuksiin.

Ihmisoikeusperustainen kehityspolitiikka osana kestävästä kehityksestä

Suomen kehityspolitiikka on sovitettu YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda 2030:n mukaiseksi. Kehityspolitiikassa keskitytään vahvuusalueisiin, joissa juuri Suomella on hyvät mahdollisuudet tukea kestävästä kehityksestä. Suomen kehityspolitiikkaa ohjaa ylivaalikautinen selonteko¹¹³.

Kuten muukin Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka, on myös kehityspolitiikka ihmisoikeusperustaista. Kehitysyhteistyöllä edistetään ihmisoikeus-oikeussopimuksiin sisältyvien sekä KP- että TSS-oikeuksia koskevien määräysten toteutumista kohdemaissa sekä varmistetaan, että keskeiset ihmisoikeusperiaatteet¹¹⁴ otetaan huomioon kehitysyhteistyön kaikissa vaiheissa. Vähimmäisvaatimuksena on, ettei millään Suomen tukemalla tai rahoittamalla kehitysyhteistyöllä ole haitallisia ihmisoikeusvaikutuksia. Toiminnan tulee samalla olla ympäristöllisesti kestävä.

Suomi edistää kehityspolitiikassaan läpileikkaavina tavoitteina sukupuolten tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta, ilmastokestävää ja vähäpäästöistä kehitystä sekä ympäristön suojelua painottaen luonnon monimuotoisuuden turvaamista. Läpileikkaavien tavoitteiden avulla

113 Suomen kehityspolitiikkaa ohjaava ylivaalikautinen selonteko on luettavissa valtioneuvoston verkkosivuilla (<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163171>).

114 Keskeisiä ihmisoikeusperiaatteita ovat muun muassa syrjimättömyys ja tasa-arvo; osallistuminen ja inklusio; tilivelvollisuus ja läpinäkyvyys.

varmistetaan, että kehitysyhteistyön kaikissa toimissa arvioidaan vaikutuksia erityisesti sukupuolten tasa-arvolle, naisten ja tyttöjen sekä vammaisten henkilöiden asemalle ja oikeuksille sekä ilmastolle.

Kehitysyhteistyön tulee tukea kaikkien yksilöiden ja väestöryhmien, mukaan lukien kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien, oikeuksien toteutumista, osallistumista sekä mahdollisuuksia hyötyä kehityksestä. Suomi edistää YK:n ihmisoikeuslinten ja -edustajien päätösten ja suositusten hyödyntämistä kehitystavoitteiden asettamisessa ja seurannassa.

Oikeutta kehitykseen¹¹⁵ ei tule nähdä muista ihmisoikeuksista irrallisena ihmisoikeutena. Se rakentuu ihmisoikeussopimukseen sisältyvien määräysten täytäntöönpanon tuloksena. Kaikkien yksilöiden, ja soveltuvin osin väestöryhmien, ihmisoikeudet tulee turvata ihmisoikeussopimukseen sisältyvien määräysten mukaisesti osana kehitystä.

Afrikan painoarvo vahvistuu Suomen ulkopolitiikan kaikilla sektoreilla. Valtioneuvoston hyväksymässä Suomen Afrikka-strategiassa¹¹⁶ painotetaan erityisesti poliittisten ja taloudellisten suhteiden syventämistä Afrikan maiden, Afrikan unionin (AU) ja muiden alueellisten organisaatioiden kanssa. Strategian linjausten mukaisesti Suomi pitää demokratia-, ihmisoikeus-, tasa-arvo- ja oikeusvaltiokysymyksiä vahvasti esillä yhteydenpidossa Afrikan maiden ja AU:n kanssa sekä tukee ihmisoikeuksia, demokratiaa, oikeusvaltiota ja hyvää hallintoa edistäviä alueen toimijoita.

115 Lue lisää oikeudesta kehitykseen YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimiston verkkosivuilta (<https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/righttodevelopment.aspx>).

116 Suomen Afrikka-strategia on luettavissa ulkoministeriön verkkosivuilla (<https://um.fi/suomenafrikkastrategia>).

6.5 Vastuullinen pakolaispolitiikka ja muuttoliikkeen hallinta

Maailmassa on meneillään suurin pakolaiskriisi sitten toisen maailmansodan. YK:n pakolaisjärjestön mukaan kymmenet miljoonat ihmiset ovat joutuneet pakenemaan kodeistaan sotia, vainoja ja konflikteja. Kansainvälisen suojelun tarjoaminen sitä tarvitseville on keskeinen eurooppalainen arvo. Jos vainon tai vakavien ihmisoikeusloukkauksien kohteena oleva henkilö hakee suojelua Suomesta, Suomi on sitoutunut sitä antamaan. Kansainväliset sopimukset velvoittavat myös Suomea ottamaan vastaan kansainvälistä suojelua tarvitsevia turvapaikanhakijoita. Hallitus on nostanut kiintiöpakolaisten määrää.

Muuttoliikkeiden näkökulmasta on tärkeää luoda sekä kahdenvälisesti että EU-tasolla tasaveroisia ja kestäviä kumppanuuksia lähtö- ja kauttakulkumaiden kanssa ja edistää niiden kautta yhteisiä tavoitteita liittyen esimerkiksi säännösten vastaisen muuttoliikkeen¹¹⁷ perimmäisiin syihin vaikuttamiseen. Kumppanuuksissaan Suomen ja EU:n tulee pyrkiä vaikuttamaan siihen, että myös kumppanimaiden maahanmuutto- ja turvapaikkapolitiikka on kansainvälistä oikeutta ja ihmisoikeuksia kunnioittavaa.

Hallitus on sitoutunut huolehtimaan perus- ja ihmisoikeusveloitteiden toteutumisesta kaikessa toiminnassaan. Varmistamme perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen turvapaikkamenettelyssä ja huolehdimme, että turvapaikkahakemukset käsitellään viivytyksettä yksilöllisessä ja oikeusturvan takaavassa menettelyssä. Turvapaikanhakijoiden oikeusturva sisältyy valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman seurattaviin indikaattoreihin sekä valtioneuvoston rasmin vastaisen ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelman toimenpiteisiin.

Kansainvälisten sopimusvalvontaelinten suositusten osalta toistuvia maahanmuuttoa koskevia teemoja ovat muun muassa ihmiskaupan uhrien huomioiminen turvapaikkaprosessissa ja vastaanotto-olosuhteiden osalta, kansalliseen turvapaikkalainsäädäntöön tehdyt muutokset, kansallisen turvapaikkaprosessin laatu ja oikeusvarmuus, erityisesti alaikäisten säilöönotto ja säilöönotto-olosuhteet sekä perheenyhdistäminen ja oikeus perhe-elämään. Useisiin saatuihin suosituksiin on jo reagoitu, lisäksi seuraamme oikeuksien toteutumisesta käytännössä ja valmistelemme tarvittavat säädösmuutokset.

Ulkomaalaislainsäädäntöä koskevien säädösmuutosten ja soveltamiskäytäntöjen vaikutuksia on selvitetty muun muassa VN TEAS -tutkimuksessa¹¹⁸ sekä yhdenvertaisuusvaltuutetun tekemässä kansainvälistä suojelua saaneiden alaikäisten perheenyhdistämistä

117 Siirtyminen uuteen kauttakulku- tai asuinpaikkaan lähtö-, kauttakulku- ja vastaanottajamaiden säännösten vastaisesti.

118 VN TEAS -Tutkimus on saatavilla valtioneuvoston kanslian verkkosivuilla (<https://vnk.fi/-/tutkimus-selvitti-ulkomaalaislain-muutosten-yhteisvaikutusta>).

koskeneessa selvityksessä¹¹⁹. Nämä jo tehdyt selvitykset otetaan huomioon kehitettäessä ulkomaalaisia koskevaa lainsäädäntöä.

Kiintiöpakolaisten vastaanotto on vaikuttava keino tarjota suojelua kaikkein haavoittuvimmassa asemassa oleville pakolaisille ja jakaa vastuuta globaalisti. Suomi on yhdessä Euroopan komission kanssa kannustanut myös muita EU-jäsenvaltioita osallistumaan kiintiöpakolaisten vastaanottoon eli uudelleensijoittamiseen.

EU:n yhteistä turvapaikkajärjestelmää on kehitetty jo noin 20 vuoden ajan. Syksyllä 2020 Euroopan komissio antoi maahanmuutto- ja turvapaikka-asioiden laajan tiedonannon¹²⁰, joka ohjaa EU:n toimintaa tällä politiikan alueella tulevina vuosina. Suomi on sitoutunut yhteisiin eurooppalaisiin ratkaisuihin maahanmuutto- ja turvapaikkapolitiikan kehittämiseksi. Kaikessa kansallisessa ja EU:n toiminnassa on kunnioitettava kansainvälisen oikeuden velvoitteita sekä perus- ja ihmisoikeuksia. Suomelle on tärkeää, että oikeudenmukaisen menettelyn lisäksi riittävä oikeus muutoksenhakuun takaa oikeusturvan toteutumisen kaikissa tilanteissa, ja että haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden tarpeet huomioidaan asianmukaisesti. Komissio on korostanut lapsen oikeuksien toteutumisesta huolehtimista muuttoliikkeessä, ja Suomi omalta osaltaan edistää lapsen oikeuksien ja lapsen edun ensisijaisuuden toteutumista.

119 Selvitykseen voi tutustua yhdenvertaisuusvaltuutetun verkkosivuilla (<https://syrjinta.fi/-/yhdenvertaisuusvaltuutetun-selvitys-lapsen-oikeudet-eivat-toteudu-perheenyhdistamisaapaatoksissa>).

120 Tiedonantoon voi tutustua valtioneuvoston verkkosivuilla (<https://valtioneuvosto.fi/-/1410869/hallitus-otti-kantaa-eu-n-laajaan-maahanmuutto-ja-turvapaikkapolitiikan-uudistukseen>).

7 Perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen digitalisaatiossa ja tiedonvälityksessä

Suomi edistää sananvapauden toteutumista ja korostaa oikeutta tietoon keskeisenä perus- ja ihmisoikeutena. Toimimme johdonmukaisesti vihapuheen sekä disinformaation torjumiseksi. Korostamme eriarvoisuuden vähentämistä sekä saavutettavuutta osana uuden teknologian ja digitaalisten palvelujen kehittämistä ja käyttöönottoa. Internetin tulee olla turvallinen ympäristö kaikille, myös tytöille, naisille sekä muille, joihin kohdistuu syrjintää tai häirintää.

Yhteiskunta ja maailma digitalisoituvat yhä nopeammin ja toimivat yhä enemmän sähköisissä tietoverkoissa välitettävän datan, informaation sekä niistä muodostetun tiedon ja palvelujen varassa. Nopeasti kehittyviä aloja ovat olleet muun muassa koneoppiminen, analytiikka, lohkoketjut, pilvipalvelut ja ihmisten ajattelutapoja muuttavat kognitiiviset teknologiat.

Tietovarantojen ja -virtojen määrän kasvulla sekä uuden teknologian kehittämisellä ja käyttöönotolla on kasvavaa, sekä myönteistä että kielteistä, vaikutusta useisiin perus- ja ihmisoikeuksiin¹²¹. Uuden teknologian perus- ja ihmisoikeusvaikutukset eroavat ratkaisevasti demokraattisten ja autoritaaristen yhteiskuntien välillä. Digitalisaation ja autoritaarisen vallankäytön yhteyteen sisältyy merkittäviä ihmisoikeusriskejä, joita Suomi pyrkii määrätietoisesti torjumaan.

Suomen lähtökohtana ja tavoitteena on, että uutta teknologiaa kehitettäessä ja käyttöönotettaessa perus- ja ihmisoikeuksia kunnioitetaan, oikeusvaltioperiaatetta noudatetaan ja että niiden tukena on tehokas laillisuusvalvonta. Toimimme niin, että teknologisen kehityksen tuloksena yksilönsuoja, demokratia sekä sukupuolten tasa-arvo voivat vahvistua. Suomi pyrkii vahvistamaan alan kansainvälistä oikeudellista sääntelyä ja tekee tämän saavuttamiseksi yhteistyötä erityisesti muiden demokraattisten valtioiden kanssa. Suomi painottaa ja edistää digitalisaation sääntelyssä sekä internetin hallinnassa monitoimijayhteistyötä julkisen vallan, yritystoimijoiden, tiedeyhteisön ja kansalaisyhteiskunnan välillä.

¹²¹ Esimerkiksi: sananvapaus, osallistumisoikeudet, yksityisyyden ja henkilötietojen suoja, oikeus opetukseen, yhdenvertaisuus, oikeussuoja sekä useat muut perus- ja ihmisoikeudet.

Valtioneuvoston monitoimijaista yhteistyötä tukevat Digi arkeen -neuvottelukunnan¹²² toiminta ja Digitalisaation edistämisen ohjelma¹²³. Valtioneuvoston tavoitteena on tukea digitaalisten palvelujen kehittämistä niin, että eri väestöryhmät pystyisivät käyttämään niitä yhdenvertaisesti. Neuvottelukunta järjesti keväällä 2021 kaksi pyöreän pöydän tilaisuutta teemasta ihmis- ja perusoikeudet digitaalisissa palveluissa Suomessa ja EU:ssa.

7.1 Sananvapauden turvaaminen

Edistämme sananvapauden toteutumista kansallisesti, EU- toiminnassa sekä kansainvälisessä yhteistyössä. Mielipiteen- ja sananvapaus¹²⁴ on keskeinen osa perus- ja ihmisoikeuksia sekä demokraattista yhteiskuntaa. Suomi on osapuolena useissa eurooppalaisissa ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa, jotka velvoittavat kunnioittamaan, suojelemaan ja edistämään sananvapautta.

Kansainvälinen toiminta mediavapauden sekä toimittajien työn turvallisuuden puolesta on lisääntynyt tuntuvasti. Suomi on liittynyt kansainväliseen Media Freedom Coalition-yhteistyöhön ja osallistuu toimittajien turvallisuutta edistävän maaryhmän toimintaan muun muassa Etyjin ja Unescon piirissä. Suomi tukee pitkäjänteistä toimintaa itsenäisen ja moniarvoisen median toimintaedellytysten vahvistamiseksi myös muun muassa kanavoimalla rahoitusta Unescon Kansainvälisen tiedonvälityksen kehitysohjelmalle (IPDC).

Sananvapauden tila on heikentynyt useissa valtioissa osana muuta autoritaarista vallankäyttöä. Autoritaariset hallinnot pyrkivät rajoittamaan tiedonsaantia ja -välitystä häiritsemällä ja estämällä internetin käyttöä sekä painostamalla tietoverkoissa toimivia yrityksiä haluamiinsa rajoituksiin. Suomi toimii avoimen, saavutettavan ja maailmanlaajuisesti toimivan internetin puolesta muun muassa hallitusten välisen Freedom Online Coalition-järjestön puheenjohtajana vuonna 2021 ja toimintaa jatketaan myös tulevana vuosina.

122 Digi arkeen -neuvottelukunta on yhteistyö- ja vuoropuhelukanava kansalaisjärjestöjen, tutkijoiden, eri viranomaisten ja julkisten palveluiden digitalisoinnista vastaavan valtiovarainministeriön välillä. Lue lisää valtiovarainministeriön verkkosivuilla (<https://vm.fi/digi-arkeen-neuvottelukunta>).

123 Digitalisaation edistämisen ohjelmaan voi tutustua valtiovarainministeriön verkkosivuilla (<https://vm.fi/digitalisaation-edistamisen-ohjelma>).

124 Mielipiteen- ja sananvapauden sisältyä oikeus häiritsemättä pitää mielipiteensä sekä oikeus hankkia, vastaanottaa ja levittää tietoja riippumatta valtioiden välisistä rajoista sekä kaikkien tiedotusvälineiden ja -kanavien kautta.

Tieteellisen tiedon tuottamisen ja hyödyntämisen merkitys lisääntyy perus- ja ihmisoikeuksien valvonnassa ja toimeenpanossa. Tieteen ja taiteen vapaus on olennainen osa sananvapautta sekä oikeuksia tietoon, sivistykseen ja kulttuuriin. Tieteen- ja taiteentekijöiden tulee voida tehdä työtään sekä saattaa sitä julkisuuteen ilman heihin kohdistuvaa uhkailua ja häirintää.

Perus- ja ihmisoikeutena sananvapaus ei ole rajoittamaton ja sen rajoja on arvioitava suhteessa muihin oikeuksiin ja lainsäädäntöön. Ihmisoikeuksia, kuten esimerkiksi sananvapautta, ei saa käyttää muiden ihmisoikeuksien loukkaamiseen. Sananvapauden rajoitusten tulee olla välttämättömiä ja tapahtua kansainvälisen ja eurooppalaisen ihmisoikeusnormiston sallimissa puitteissa. Suomen rikoslaki kieltää muun muassa toisen henkilön yksityisyyttä tai kunniaa loukkaavan informaation levittämisen, uskontorauhan rikkomisen, lapsiin kohdistuvan seksuaalisen väkivallan sekä kiihottamisen kansanryhmää vastaan.

Sananvapauden rajoja määritellään lisääntyvästi tuomioistuinten päätösin. EIT:n vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan vihapuhe ei nauti sananvapauden suojaa.

7.2 Oikeus tietoon perus- ja ihmisoikeuskysymyksenä

Suomi edistää oikeutta tietoon olennaisena osana sananvapautta.

Asiakirjajulkisuus eli jokaisen, mukaan lukien tiedotusvälineiden, oikeus saada viranomais-tietoa lisää kansalaisten luottamusta demokraattiseen päätöksentekoon ja hallintoon sekä viestintään. Viranomaisten hallussa olevien tietojen pitää jatkossa olla hyödynnettävissä helpommin.¹²⁵ Informaatiolähteiden ja -määrän sekä digitaalisten palvelujen lisääntyessä on entistä tärkeämpää, että jokaisella on yhdenvertaiset mahdollisuudet tiedon hankkimiseen myös tietoverkkojen kautta.

Perustuslain mukaan viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta.

Joulukuussa 2020 tuli kansainvälisesti voimaan Euroopan neuvoston yleissopimus viranomaisten asiakirjojen julkisuudesta (Tromssan sopimus), jonka Suomikin on aiemmin ratifioinut. Kyseessä on ensimmäinen kansainvälinen yleissopimus oikeudesta saada tietoja

¹²⁵ Avoimen datan ja julkisen sektorin tietojen uudelleenkäytöstä annettu EU-direktiivi (EU 2019/1024) edellyttää uutta lainsäädäntöä. [Lisätietoa löytyy valtioneuvoston verkkosivuilta \(https://valtioneuvosto.fi/-/10623/avoimen-datan-direktiivin-myota-muutoksia-julkisen-tiedon-luovuttamiseen\)](https://valtioneuvosto.fi/-/10623/avoimen-datan-direktiivin-myota-muutoksia-julkisen-tiedon-luovuttamiseen).

viranomaisten asiakirjoista. Suomi rohkaisee muita valtioita liittymään sopimukseen ja tekee sopimusta tunnetuksi. Suomi edistää asiakirjajulkisuuden toteutumista myös EU:ssa.

Valtioneuvosto haluaa edelleen vahvistaa julkisuusperiaatteen toteutumista. Oikeusministeriö on asettanut työryhmän, joka on ryhtynyt ajantasaistamaan julkisuuslakia ja paneutuu siihen, voidaanko viranomaisten asiakirjojen julkisuuden ja henkilötietojen suojan välistä suhdetta selkeyttää. Työn aikana selvitetään ja arvioidaan julkisuusperiaatteen asianmukaisen toteutumisen ongelmakohtia ja niihin vaikuttavia toimia sekä julkisuuslainsäädännön soveltamisalan riittävyttä. Tavoitteena on nykyistä selkeämpi ja toimivampi lainsäädäntö, joka edistää yhteiskunnan avoimuutta ja vastaa nyky-yhteiskunnan vaatimuksia.

Disinformaation torjuminen

Tarkoituksellisesti luotua ja julkisesti levitettävää väärää ja vahingollista tietoa (disinformaatiota) on levitetty laajasti sähköisissä tietoverkoissa ja yhteisöpalveluissa yli kansallisten rajojen ja muun muassa vaalien alla. Disinformaatio¹²⁶ voi rapauttaa luottamusta demokraattisiin instituutioihin ja niiden jakamaan tietoon, synnyttää jakolinjoja ja epäsuoraa väestöryhmien kesken sekä vahvistaa vähemmistöryhmiin kuuluviin henkilöihin kohdistuvaa leimaamista ja syrjintää. Terveyttä tai turvallisuutta uhkaavien kriisien aikana sillä voidaan uhata esimerkiksi oikeuksia elämään tai parhaaseen mahdolliseen terveydenhuollon tasoon. Disinformaatiota käytetään myös lainvastaiseen toimintaan, kuten kiihottukseen kansanryhmiä vastaan.

Valtioiden tulee pidättäytyä kaikesta disinformaation levittämisestä tukevasta toiminnasta. Toimimme johdonmukaisesti disinformaatiota vastaan kansallisella, EU- ja kansainvälisellä tasolla.

Torjuntatoimien tulee olla kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden mukaisia eikä loukata perusoikeuksia. Tietoympäristön ja tietosisältöjen hallinnan tulee olla avointa sekä vastuavelvoitteiden selkeitä. Kansalaistaitoja sekä avointa keskustelua tulee vahvistaa disinformaation tunnistamiseksi ja torjumiseksi.

126 Disinformaation ohella levitetään tahallisesti tai tahattomasti väärää tai virheellistä informaatiota eli misinformaatiota, joka myös on usein haitallista perus- ja ihmisoikeuksien kannalta. Erheellisen tiedon, vaikkapa huhujen, tahattoman leviämisen torjuminen tapahtuu usein eri keinoin kuin disinformaation torjuminen.

Suomi osallistuu EU:n valmiuksien kehittämiseen disinformaation torjunnassa sekä EU:n strategisen viestinnän kehittämiseen. Suomi vaikuttaa aktiivisesti EU-aloitteisiin¹²⁷, joilla pyritään puuttumaan disinformaation leviämiseen verkkoalustoilla ja ulkomaiseen informaatio- ja vaalivaikuttamiseen sekä on aktiivisesti mukana kansainvälisessä yhteistyössä disinformaation torjumiseksi. Alustayhtiöiden sääntelyssä on pyrittävä puuttumaan manipuloivaan toimintaan, ei viestin sisältöön, millä on merkitystä sananvapauden kannalta.

Tietolaatikko: Freedom Online Coalition

Hallitusten välinen Freedom Online Coalition (FOC) hyväksyi vuoden 2020 lopulla disinformaation levittämistä koskevan kannanoton, jota Suomi valmisteli yhdessä Ison-Britannian kanssa. Kannanotto korostaa sananvapauden ja muiden ihmisoikeusvelvoitteiden kunnioittamista sekä valtioiden ja yritystoimijoiden vastuuta ja kansainvälistä yhteistyötä. Suomi edistää disinformaatiota vastustavaa kansainvälistä toimintaa erityisesti toimiessaan FOC:n puheenjohtajanaan vuonna 2021.

Kansainvälisessä toiminnassa Suomi tuo esiin kansallisia vahvuuksiaan, kuten kaikkien lasten oikeutta laadukkaaseen perusopetukseen, media- ja digitaalisen lukutaidon asemaa opetussuunnitelmissa ja yleisten kirjastojen toiminnassa, kirjastolaitoksen vahvuutta luotettavan tiedon tarjoajana, viranomaistiedon julkisuutta sekä korkeaa luottamusta viranomaistiedotuksen faktapohjaisuuteen. Suomessakin on tärkeää edelleen vahvistaa erityisesti lasten ja nuorten kykyä kriittiseen digitaaliseen ja medialukutaitoon. Faktantarkastuksen lisääntyminen järjestöissä, mediassa sekä oppilaitosten opetusmenetelmänä on myönteinen ilmiö.

7.3 Perus- ja ihmisoikeusnäkökulma digitalisaatioon

Toimiva ja demokraattinen digitaalinen yhteiskunta perustuu luottamukselle ja osallisuudelle. Perus- ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen ja edistäminen ovat oleellinen osa luottamuksen ja osallisuuden vahvistamista.

¹²⁷ Esimerkiksi säädösehdotus digitaalisista palveluista ja Euroopan demokratiatoimintasuunnitelma.

Uutta teknologiaa kehitettäessä ja käytettäessä valtioiden tulee noudattaa kansainvälisten ihmisoikeussopimusten velvoitteita sekä kunnioittaa ja suojella kansalaisille kuuluvia perusoikeuksia. Voimassa olevat keskeiset ihmisoikeussopimukset kattavat tulkinnan kehittymisen myötä toiminnan myös digitaalisessa ympäristössä ja palveluissa. Digitaalisen teknologian kehittämisen ja käytön perus- ja ihmisoikeuksia vahvistavasta sääntelystä neuvotellaan niin kansainvälisesti kuin Euroopassa. Suomi osallistuu aktiivisesti tähän työhön.

Yksityisillä yrityksillä on keskeinen asema uuden teknologian kehittämisessä sekä sosiaalisen median palvelujen tarjoajana. Merkittävä osa kansalaisten mielipiteisiin vaikuttavasta julkisesta ja poliittisesta keskustelusta tapahtuu sähköisissä tietoverkoissa ja yhteisöpalveluissa, jotka ovat lähtökohtaisesti yksityistä yritystoimintaa. Tietoverkoissa toimivilla yrityksillä on oltava vastuunsa niiden hallinnassa olevan informaation haitallisten vaikutusten ehkäisemisestä ja havaitun laittoman informaation poistamisesta ja levittämisen estämisestä.

Yritysten tulee toiminnassaan kohdella internetin käyttäjiä ja tietoliikennettä syrjimättömästi ja kunnioittaa sananvapautta sekä muita perus- ja ihmisoikeuksia. Suomi toimii niin, että YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevat periaatteet, mukaan lukien huolellisuusperiaate, ohjaavat yritysten toimintaa myös sähköisissä tietoverkoissa¹²⁸.

Suomi toimii aktiivisesti YK:n ihmisoikeusneuvostossa ja muissa YK-elimissä sekä Euroopan neuvostossa siten, että digitaalisessa kehityksessä ja sen sääntelyssä noudatetaan ihmisoikeussopimukseen sisältyviä määräyksiä sekä toimeenpannaan hyväksytyjä ohjeistoja ihmisoikeusperustaisesti.

Suomen tavoitteena on, että osaamista, teknologiaa ja innovaatioita hyödynnetään yhä paremmin kestäväen kehityksen tavoitteiden saavuttamiseksi. Suomi tukee aktiivisesti YK:n pääsihteerin digitaalisen yhteistyön tiekartan toimeenpanoa ja on ollut muun muassa tekoälyä käsittelevän ryhmän yksi johtajista sekä digitaalisia julkishyödykkeitä koskevan ryhmän ja digitaalisen inklusion ja datan ryhmän jäsen.¹²⁹

Suomi on tällä hetkellä mukana, myös johtoroolissa, useissa innovaatioihin ja digitaaliseen kehitykseen liittyvissä globaaleissa prosesseissa. Aktiivista toimintaa näillä alueilla jatketaan.

128 Suomen toimintaa ohjaa valtioneuvoston päätös: YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet ja Suomen kansallinen toimeenpanosuunnitelma. [Lue lisää työ- ja elinkeinoministeriön verkkosivuilta \(https://tem.fi/yritykset-ja-ihmisoikeudet\)](https://tem.fi/yritykset-ja-ihmisoikeudet).

129 [Lue lisää ulkoministeriön verkkosivuilta \(https://um.fi/kehitysyhteistyon-uusimmat-rahoituspaatokset/-/asset_publisher/5mDkc1Hn9MUP/ahaKytInterventionType/id/33431426\)](https://um.fi/kehitysyhteistyon-uusimmat-rahoituspaatokset/-/asset_publisher/5mDkc1Hn9MUP/ahaKytInterventionType/id/33431426).

Tietolaatikko: Suomen globaali rooli teknologian ja innovaatioiden alalla

Suomi tukee UNICEFin ja UNFPA:n innovaatorahastoja ja isännöi YK:n keskeisiä innovaatio-, ennakointi- ja vaikuttavuussijoitusaloitteita Helsingissä. Freedom Online Coalitionissa Suomi korostaa uuden teknologian sekä internetin käytön avoimuutta, yhdenvertaisuutta ja saavutettavuutta sekä Generation Equality aloitteen toimeenpanossa erityisesti naisten ja tyttöjen osallisuutta digitaalisessa kehityksessä. Suomen Afrikka-strategian toimeenpanossa Suomi vahvistaa kumppanuuksia kestäväen ja ihmisoikeuksia kunnioittavan digitalisaatio- ja talouskehityksen edistämiseksi. Yhteistyötä tehdään yksityissektorin kanssa, jotta sen digitaaliset ratkaisut tukevat ihmisoikeuksien toteutumista.

Euroopan unionin merkitys digitalisaation oikeudellisessa kansainvälisessä sääntelyssä on merkittävä muun muassa EU:n tietosuojalainsäädännön ansiosta. Tietosuojalainsäädännön suomat yksilön oikeudet toteutuvat vain, jos ihmisillä on tosiasiallisia keinoja päästä, ymmärtää ja hallita dataansa sekä sen käyttöä. Suomi edistää ihmislähtöisen datatalouden ja niin sanotun omadatan periaatteita EU:ssa ja globaalisti.

EU:n komissio antoi vuoden 2020 lopussa lainsäädäntöehdotuksen digitaalisista palveluista¹³⁰. Digipalvelusäädöksen tavoitteena on luoda verkkoalustoille toimintamalli, jolla voidaan puuttua selvästi laittomaan sisältöön ilman yksilön oikeuksien sivuuttamista.

EU:ssa yritysten toimintaa sääntelevät muun muassa kilpailuoikeus sekä tietosuojaa koskevat säännökset. Suomi tukee EU:n digitalisaation kehittämistä koskevan lainsäädännön kehittämistä siten, että perus- ja ihmisoikeuksia kunnioitetaan ja otetaan samalla huomioon liiketoiminnan globaali luonne sekä datan vapaa liikkuvuus. Alan suurilla yrityksillä on voimavaroja vaikuttaa säännösten valmisteluun; lainvalmistelun tulee olla avointa ja taata kansalaisten yhdenvertaiset ja merkitykselliset osallistumis- ja vaikutusmahdollisuudet.

130 Lainsäädäntöehdotukseen voi tutustua Euroopan komission verkkosivuilla (https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/digital-services-act-ensuring-safe-and-accountable-online-environment_fi).

Perus- ja ihmisoikeudet tekoälyn kehittämisessä ja käytössä

Tekoälyn hyödyntäminen sekä automatisoitu päätöksenteko lisääntyvät nopeasti sekä julkisella että yksityisellä sektorilla. Uudenaista teknologiaa, automatisointia ja algoritmeja sekä lohkoketjuteknologiaa innovoidaan ja käytetään yhä enemmän muun muassa palvelujen kehittämisessä. Suomalaisessa viranomaistoiminnassa tekoälyä käytetään yhä laajemmin, esimerkiksi Kansaneläkelaitoksen (Kela) ja verohallinnon hallintopäätöksissä sekä rajavalvonnan kasvojentunnistuksessa.

Automatisoidun päätöksenteon ja tekoälyn kehittämisessä ja käytössä tulee kunnioittaa ja toimeenpanna perus- ja ihmisoikeuksia, mukaan lukien sananvapaus, yksityiselämän ja henkilötietojen suoja ja osallistumisoikeudet sekä turvata palvelujen käyttäjien yhdenvertaisuus. Ihmisläheisemmän, käyttäjäystävällisemmän, turvallisemman ja ympäristöstään tietoisemman robotiikan, niin sanotun yhteistyörobotiikan, sekä joustavien ja hinnaltaan halvempien robottien kehittäminen on myös perus- ja ihmisoikeuksien sekä yhdenvertaisuuden näkökulmasta myönteinen ilmiö.

Uuden sukupolven viestintäverkot tehostavat tietojenkeruuta ja sen käyttömahdollisuuksia. Esimerkiksi kehittyvillä valvontateknologioilla, muun muassa kasvojentunnistuksella ja biometriikan avulla, voidaan lisätä turvallisuutta, mutta myös kerätä tietoa yksittäisistä kansalaisista loukaten yksityiselämän suojaa, oikeutta yhdenvertaiseen kohteluun ja muita ihmisoikeuksia. Perus- ja ihmisoikeuksia tulee kunnioittaa tiedonkeruu- ja valvontatekniologioiden kehittämisessä ja käytössä. Kehittyvällä digitaalisella teknologialla tulee myös vahvistaa muun muassa oikeusturvaa ja kansalaisten yhdenvertaista kohtelua.

Tekoälyn kehittyminen perustuu paljolti suurimuotoiseen tiedonkeruuseen, laskentatehon paranemiseen ja algoritmeihin¹³¹. Syrjivät ja leimaavat henkilötietojen keruun menetelmät vinouttavat massadataa ja sitä hyödyntävät algoritmit voivat näin lisätä sukupuolten tai muiden eri väestöryhmien välistä eriarvoisuutta sekä syrjintää. Vääristä ja syrjivän tiedon käyttöä tulee torjua. Suomi toimii tiedonkeruun ja sitä hyödyntävien koneoppimisen menetelmien läpinäkyvyyden lisäämiseksi. Korkeariskisten tekoälysovellutusten markkinoille saattamista ja käyttöä on tärkeää säännellä perus- ja ihmisoikeuksien suojelemiseksi.

Automatisoitu päätöksenteko mahdollistaa myös tehokkaampaa hallintoa ja kansalaisten yhdenvertaista kohtelua viranomaisissa. Perus- ja ihmisoikeudet, mukaan lukien yksityiselämän ja henkilötietojen suoja, lisäävät käyttäjien luottamusta automatisoituun päätöksentekoon. Oikeusministeriön johdolla valmistellaan automatisoitua päätöksentekoa koskevan kansallisen lainsäädännön uudistamista.

¹³¹ Algoritmi on vaiheittainen, ohjelmointikielinen tai matemaattinen kuvaus tai ohje siitä, kuinka jokin tehtävä tulee suorittaa tai kuinka ohjelmiston tulee reagoida.

Tekoälyn käyttöönottoa tuetaan Suomessa useilla hankkeilla. Esimerkiksi kansallisen AuroraAI-ohjelman¹³² tavoitteena on tekoälyavusteisesti helpottaa ihmisiä palveluiden saamisessa oikea-aikaisesti ja personoidusti elämän eri tilanteissa ja tapahtumissa. Kokeiluversiona julkaistun Työmarkkinatorin¹³³ tavoitteena on tarjota muun muassa vuorovaihteisia ja oikea-aikaisia palveluja, joiden avulla työnhakijat löytävät itselleen sopivimmat työpaikat ja työnantajat parhaiten tehtävään sopivat ehdokkaat.

Tekoälyn kehittämisessä ja käytössä on otettava huomioon henkilötietojen suojaa koskevat vaatimukset. EU:n tietosuojaa-asetuksessa säädetään rekisteröidyn henkilön oikeudesta olla joutumatta sellaisen päätöksen kohteeksi, joka perustuu pelkästään automaattiseen käsittelyyn, kuten profilointiin¹³⁴. EU:n komissio antoi huhtikuussa 2021 ehdotuksen tekoälyn käytön oikeudellisesta sääntelystä¹³⁵ sisältäen veloitteen perusoikeuksien kunnioittamisesta esimerkiksi laajamittaisessa tietojenkeruussa. Suomi tukee perus- ja ihmisoikeus-suojan vahvistamista.

Suomi edisti Euroopan neuvoston ministerikomitean puheenjohtajakaudellaan (2018–2019) tekoälyn ihmisoikeusvaikutusten arviointia. Suomi osallistuu aloitteellisesti Euroopan neuvoston tekoälyä käsittelevän komitean¹³⁶ työhön.

Tietolaatikko: Euroopan neuvoston tekoälyä käsittelevä komitea

Euroopan neuvoston (EN) ulkoministerikokous toukokuussa 2019 valtuutti ministerikomitean tutkimaan tekoälyn suunnittelua, kehittämistä ja soveltamista koskevan oikeudellisen kehyksen soveltuvuutta ja sen mahdollisia elementtejä. Päätöksen pohjalta perustettu EN:n tekoälyä käsittelevä komitea aloitti työnsä vuoden 2019 lopulla. Komitean työ perustuu EN:n kolmelle pilarille: ihmisoikeuksien, demokratian sekä oikeusvaltioperiaatteen kunnioittamiselle ja edistämiselle.

132 AuroraAI-ohjelman voi tutustua valtiovarainministeriön verkkosivuilla (<https://vm.fi/tekoalyohjelma-auroraai>).

133 Työmarkkinatoriin voi tutustua työmarkkinatorin verkkosivuilla. (<https://kokeile.tyomarkkinatori.fi/Etusivu>).

134 Profilointi tarkoittaa henkilötietojen automaattista käsittelyä, jossa arvioidaan ihmisen henkilökohtaisia ominaisuuksia. Profiloinnilla tarkoitetaan erityisesti työsuoritukseen, taloudelliseen tilanteeseen, terveyteen, henkilökohtaisiin mieltymyksiin, kiinnostuksen kohteisiin, luotettavuuteen, käyttäytymiseen, sijaintiin tai liikkeisiin liittyvien piirteiden analysointia tai ennakoitua.

135 Ehdotukseen voi tutustua Euroopan komission verkkosivuilla (https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/fi/IP_21_1682).

136 Ad hoc Committee on Artificial Intelligence (CAHAI). Komiteaan voi tutustua Euroopan neuvoston verkkosivuilla (<https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence/cahai>).

YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö Unescon jäsenvaltioiden tavoitteena on hyväksyä vuoden 2021 lopulla globaalit suositusinstrumentit tekoälyn etiikasta ja tieteen avoimudesta. Suomi korostaa suosituksen ihmisoikeusulottuvuutta.

Monet kansalliset ja kansainväliset järjestöt, yritykset, yliopistot ovat laatineet tekoälyn käyttöä koskevia eettisiä periaatteita. Niissä korostetaan tekoälyn kehittämisen ja käytön läpinäkyvyyttä, oikeudenmukaisuutta, hyvään pyrkimistä, vastuuta sekä yksityisyydensuojan kunnioittamista. Periaatteiden noudattaminen edistää perus- ja ihmisoikeuksien huomioon ottamista tekoälyn käytössä.

Suomi edistää tekoälyn ihmisoikeusperustaista hallintaa, kehitystä ja käyttöä Freedom Online Coalitionin kautta¹³⁷. Suomi tukee UNICEF:n kaksivuotista lapset ja tekoäly -hanketta, jossa kehitetään kansainvälisiä ohjeistuksia yrityksille, valtioille ja muille toimijoille lasten oikeuksien turvaamiseksi ja edistämiseksi tekoälyn aikakaudella.

Tietolaatikko: Tekoälyn vaikutus sananvapauteen- hanke

Suomi rahoittaa vuosina 2020–2021 ETYJ:n mediavaltuutetun ”The Impact of Artificial Intelligence on Freedom of Expression” -hanketta, joka käsittelee haasteita sekä myönteisiä vaikutuksia, joita tekoäly ja algoritmit asettavat yksilöille ja yhteiskunnalle. Lisäksi tavoitteena on lisätä ymmärrystä koneoppimista koskevasta sääntelystä ja käytännöistä sekä niiden vaikutuksesta tiedonsaantiin ja -jakamiseen sekä laatia suosituksia tehokkaimmista tavoista suojella sanan- ja mediavapautta.

Kansainvälisen oikeuden sääntöjä on noudatettava myös uusien aseteknologioiden kehittämisessä ja käytössä. Suomi edistää autonomisten asejärjestelmien globaalia sääntelyä, johon sitoutuvat myös näitä teknologioita kehittävät valtiot. Täysin autonomisia, ihmisen kontrollin ulottumattomissa olevia asejärjestelmiä ei pidä kehittää jatkossakaan.

137 Järjestö julkisti vuonna 2020 toimintaa ohjaavan kannanoton, joka on luettavissa Freedom Online Coalitionin verkkosivuilla (<https://freedomonlinecoalition.com/wp-content/uploads/2021/06/FOC-Joint-Statement-on-Artificial-Intelligence-and-Human-Rights.pdf>).

7.4 Saavutettavuus ja yhdenvertaisuus digitaalisessa ympäristössä

Uuden teknologian käyttäjämäärät kasvavat nopeasti, mutta toistaiseksi hyödyt jakaantuvat hyvin epäsuhtaisesti eri väestöryhmien välillä, ja alueellisesti sekä vauraiden ja kehittyvien valtioiden välillä. Uuden teknologian käytön kansalliset osaamiserot eri väestöryhmien välillä ovat huomattavia kaikkialla Suomessa. Erityisesti ikääntyneimmistä henkilöistä merkittävä osa ei käytä lainkaan tietotekniikkaa. Tiedon ja palveluiden lähteille pääsy sekä palveluiden yhdenvertainen saatavuus on turvattava myös silloin, kun henkilö ei itse pysty käyttämään sähköisiä palveluja.

Tavoitteenamme on vahvistaa digitaalista yhdenvertaisuutta kansallisesti ja kansainvälisesti. Suomi edistää YK:n toimielimissä sekä kansainvälisissä järjestöissä digitaalisten koulujen kapenemista sekä maailmanlaajuisista, yhdenvertaista pääsyä internetiin.

Valtioneuvosto edistää kehittyvän teknologian saavutettavuutta ja helppokäyttöisyyttä. Julkisia digitaalisia järjestelmiä ja palveluja on mahdollista laajentaa ja kehittää Suomessa niin, että ne ovat yhä useamman saavutettavissa. Julkisen vallan digitaalisten ratkaisujen tulee olla yhteen toimivia ja turvallisia sekä kaikkien käytettävissä syrjimättömin, oikeudenmukaisin ja kohtuullisin ehdoin.

Tietolaatikko: Digiosallisuus Suomessa- hanke

Teknologian tutkimuskeskuksen ja Jyväskylän yliopiston toteuttaman Digiosallisuus Suomessa- hankkeen tavoitteena on luoda kattava kokonaiskuva digiosallisuuden kansallisesta tilanteesta, hyvistä käytänteistä ja eri tahojen rooleista sekä mittaristo, jota voidaan hyödyntää digiosallisuuden arvioinnissa. Hanke on osa valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa.

Julkisen vallan tulee huolehtia siitä, että Suomessa kaikilla on varallisuudestaan riippumatta pääsy digitaaliseen ympäristöön julkisissa palveluissa esimerkiksi kouluissa tai yleisissä kirjastoissa. Teknologian kehitykseen liittyvää eriarvoisuutta voidaan vähentää

koulutuksella. EU:n digitaalisen koulutuksen suunnitelma arvioi, että Pohjoismaat voisivat olla tässä toiminnassa kansainvälisinä esimerkkeinä.¹³⁸

EU:n direktiivi tuotteiden ja palvelujen esteettömyysvaatimuksesta (niin sanottu esteettömyysdirektiivi) ja sitä seuraava kansallinen lainsäädäntö velvoittavat viranomaisia sekä yksityistä sektoria tekemään digitaalisia tuotteita ja palveluja saavutettaviksi kaikille, mukaan lukien vammaisille henkilöille. Saavutettavuusvaatimuksia laajennetaan myös tiettyihin yksityisen sektorin verkkosivustoihin ja mobiilisovelluksiin. Direktiivi on saatettava kansallisesti voimaan jokaisessa EU-maassa 28.6.2022 mennessä.

EU:n jäsenvaltioille annettu lainsäädäntöohje julkisen sektorin elinten verkkopalveluiden ja mobiilisovellusten saavutettavuudesta (niin sanottu saavutettavuusdirektiivi) ja sitä seuraava kansallinen lainsäädäntö edellyttää verkkopalvelujen ja mobiilisovellusten tekemistä saavutettaviksi kaikille. Lainsäädäntö tulee vaikuttamaan myös yksityisten digitaalisten palvelujen saavutettavuuteen.¹³⁹

Saavutettavuus toteutuu käytännössä varmimmin, kun eriarvoistumisriskin kohteena olevia väestöryhmiä kuullaan päätöksenteossa ja heillä on mahdollisuus vaikuttaa teknologisiin ratkaisuihin. Digitalisaation julkisessa tuessa sekä julkisissa tarjouskilpailuissa tulee varmistaa palvelujen saavutettavuus.

7.5 Yhdenvertainen ja turvallinen verkkoympäristö

Suomi toimii avoimen ja kaikille turvallisen verkkoympäristön puolesta. Tuemme ihmisoikeuspuolustajien oikeutta toimia vapaasti ja turvallisesti myös tietoverkoissa.

Suomi osallistuu aktiivisesti digitaalisaatiota ja kyberturvallisuutta edistävään toimintaan, jonka lähtökohtana on ihmisoikeuksien kunnioitus. Euroopan neuvoston tietoverkkorikollisuutta koskevaan yleissopimukseen¹⁴⁰ (niin sanottu Budapestin sopimus) on liittynyt lähes 80 valtiota¹⁴¹ mukaan lukien useita muitakin kuin EN:n jäsenvaltioita. Suomi torjuu pyrkimykset heikentää sopimuksen merkitystä ja puolustaa sen ihmisoikeuskieltä.

138 EU:n digitaalisen koulutuksen toimintasuunnitelmaan voi tutustua Euroopan komission verkkosivuilla (https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/digital-education-action-plan_fi).

139 Se tulee voimaan astuttuaan edistämään eri tavoin esimerkiksi rautateiden matkatie-don saavutettavuutta näkö- ja kuulovammaisille.

140 Yleissopimus on luettavissa Finlexissä (https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2007/20070060/20070060_2).

141 Tilanne syyskuussa 2021. Sopimukseen liittyneiden valtioiden määrä on kasvussa.

Tietosuojan merkityksen kasvu

Tietosuojan merkitys perus- ja ihmisoikeuskysymyksenä kasvaa. EU:n tietosuojalainsäädäntöä¹⁴² sekä Euroopan neuvoston tietosuojayleissopimusta¹⁴³ on uudistettu. Niiden arvioinnissa on nostettu esiin digitalisaation asettamat haasteet tietosuojalle, mukaan lukien säännökset automatisoidusta päätöksenteosta, kasvojen tunnistuksesta ja profiloinnista.

Kansallisella tasolla oikeusministeriö toteutti kesällä 2019 tietosuojasetuksen ja sitä täydentävän tietosuojalain soveltamiskokemuksia koskevan kansallisen kuulemisen. Kesällä 2021 toteutettiin vastaava kuuleminen niin sanotun rikosasioiden tietosuojalain¹⁴⁴ soveltamisesta. Suomen uudet yleislait ovat olleet voimassa vuodesta 2019 lähtien.

Tietoturvalle toteutetaan myös tietosuojaa, joka on perusoikeus ja jolla turvataan yksilön oikeuksien ja vapauksien toteutuminen henkilötietojen käsittelyssä. Valtioneuvosto edistää tietoturvaosaamista ja muita valmiuksia toimia turvallisesti verkossa.

Vihapuheen ja verkkohäirinnän torjuminen

Valtioneuvosto toimii johdonmukaisesti niin kansallisesti, pohjoismaisella, sekä EU-tasolla kuin kansainvälisesti vihapuheen ja verkkohäirinnän poistamiseksi ja ottaa erityisesti huomioon haavoittuvimpien väestöryhmien oikeudet sekä edistää kaikille avoimen demokraattisen yhteiskunnan vahvistumiseksi.

Myös Suomi on saanut kansainvälisiltä ja eurooppalaisilta sopimusvalvontaelimiltä suosituksia tehokkaammasta toiminnasta vihapuhetta vastaan.¹⁴⁵ Valtioneuvosto ehkäisee vihapuhetta tehokkain ja asianmukaisin keinoin. On tärkeää, että kaikki poliittiset päättäjät ja yhteiskunnalliset toimijat toimivat yhdessä ja aktiivisesti uhkailevaa ja vihaa lietsovaa julkista kielenkäyttöä vastaan.

142 Lue lisää Euroopan komission verkkosivuilla (https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection_fi).

143 ETS 108/ CETS 223

144 Laki henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä (1054/2018).

145 Esimerkiksi Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuskomitean suositukset koskien Suomen seitsemättä määräaikaisraporttia kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (KP-sopimus) täytäntöönpanosta. Lue lisää valtioneuvoston verkkosivuilta (<https://valtioneuvosto.fi/-/suomelle-suosituksia-kansalaisoikeuksien-ja-poliittisten-oikeuksien-toteutumisesta>).

Verkkohäirintä ja vihapuhe¹⁴⁶ ovat luonteeltaan usein seksistisiä ja rasistisia ja rajoittavat laajemminkin niiden kohteena olevien henkilöiden ja väestöryhmien mahdollisuutta osallistua julkiseen keskusteluun ja yhteiskuntaelämään. Poliittisiin päättäjiin, virkamiehiin ja muihin julkisia palveluja hoitaviin, toimittajiin, ihmisoikeuspuolustajiin, tutkijoihin sekä muihin julkisuudessa toimiviin henkilöihin kohdistuvaa maalittamista tulee vastustaa.

Viharikosten yleisin motiivi on uhrin etninen tausta. Myös uskonto, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen sekä sukupuoli-identiteetti näkyvät poliisin tilastoissa viharikosten motiiveina.¹⁴⁷

Suomessa poliisin vastaan ottamien viharikosilmoitusten kokonaismäärä ei ole viime vuosina kasvanut. On kuitenkin huomattava, että vain pieni osa tapauksista tulee poliisin tietoon. Esimerkiksi laillisuusvalvojien keräämän tiedon mukaan vähemmistöryhmiin kuuluvien henkilöiden turvattomuuden kokemus on lisääntynyt.

Suomen poliisin henkilökuntaa on koulutettu¹⁴⁸ tunnistamaan viharikoksia mukaan lukien rikoksen tunnusmerkistön täyttävä vihapuhe. Esimerkiksi Tiedolla vihaa vastaan -hankkeessa¹⁴⁹ kehitetään viharikoksiin ja vihapuheeseen liittyvää tiedonkeruuta sekä paikallistason yhteistyötä sekä tuotetaan materiaalia viharikosten ja vihapuheen vastaisen työn tueksi. Osaavat-hankkeessa¹⁵⁰ testataan osaamiskeskusmallia, jolla tuetaan vihapuheen vastaisia toimia yhteistyössä myös kansalaisyhteiskunnan kanssa.

Suomessa viranomaisilla, työnantajilla ja oppilaitoksilla on velvollisuus ennaltaehkäistä ja puuttua häirintään sekä edistää yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa.

146 Vihapuheelle ei ole määritelmää Suomen lainsäädännössä. Suomessa vihapuheen määritelmänä käytetään Euroopan neuvoston ministerikomitean suositusta R(97)(20) jonka mukaisesti ”Vihapuhetta ovat kaikki ilmaisumuodot, jotka levittävät, lietsovat, edistävät tai oikeuttavat etnistä vihaa, ulkomaalaisvastaisuutta, antisemitismiä tai muuta vihaa, joka perustuu suvaitsemattomuuteen.”

147 Poliisiammattikorkeakoulu julkaisee vuosittain tilaston poliisin tietoon tulleesta viharikollisuudesta. Lue lisää [Theseus-verkkosivulta \(https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/345708/Polamk_katsaus_16_Viharikos_B5_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y\)](https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/345708/Polamk_katsaus_16_Viharikos_B5_web.pdf?sequence=1&isAllowed=y). Ilmoitusten kokonaismäärä ei ole viime vuosina kasvanut. Vähemmistöryhmiin kuuluvien henkilöiden turvattomuuden kokemus on lisääntynyt.

148 Sisäministeriö, oikeusministeriö sekä opetus- ja kulttuuriministeriö toteuttavat yhteensä 64 vihapuheen ja viharikosten vastaista toimenpidettä.

149 [Hankkeeseen voi tutustua oikeusministeriön verkkosivuilla \(https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM043:00/2019\)](https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM043:00/2019).

150 [Hankkeeseen voi tutustua oikeusministeriön verkkosivuilla \(https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM023:00/2021\)](https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM023:00/2021).

Oikeusministeriön yhteydessä toimiva yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta voi kieltää jatkamasta tai uusimasta häirintää ja asettaa päätöksensä tehosteeksi uhkasakon.

Oikeudellisten keinojen ohella tulee vahvistaa vihapuhetta torjuvia yhteiskuntarakenteita. Valtioneuvosto korostaa perus- ja ihmisoikeuksien ja oikeusturvan yhdenvertaista toteuttamista sekä hyvien väestösuhteiden, osallisuuden ja osallistumisoikeuksien vahvistamista vihapuheen torjumiseksi sekä toimii näiden tavoitteiden puolesta myös EU-, pohjoismaisella ja kansainvälisellä tasolla.

Suomi puolustaa maailmanlaajuisesti kaikkien naisten ja tyttöjen oikeutta turvalliseen verkkoympäristöön muun muassa Pohjoismaisen ministerineuvoston sekä Freedom online coalition- järjestön puheenjohtajuutensa painotuksena sekä maailmanlaajuisessa YK:n tasa-arvojärjestön Generation Equality -kampanjassa.

Tällä hallituskaudella laittoman uhkauksen syyteoikeutta on muutettu niin, että teko on virallisen syytteen alainen, jos laitton uhkaus kohdistuu henkilöön hänen työtehtävänsä tai julkisen luottamustehtävän vuoksi.

8 Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoiminnan seuranta ja kehittäminen

Valtioneuvoston ihmisoikeusselonteko ja kansalliset perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmat ovat vakiinnuttaneet asemansa ja yhdessä ne ohjaavat valtioneuvoston kansallisen, EU-tason ja kansainvälisen perus- ja ihmisoikeuspolitiikan toimeenpanoa. Ihmisoikeuspoliittinen selonteko on valmisteltu niin, että sen ohjausvaikutus voisi olla ylihallituskautinen.

Kolmas kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma¹⁵¹ ulottuu vuosille 2020–2023, ja sen valmistelu perustuu pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmaan¹⁵². Toimintaohjelma kohdentuu perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen seurannan kehittämiseen. Toimintaohjelman osana kehitettyjen perus- ja ihmisoikeusindikaattorien¹⁵³ avulla seurataan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa tapahtuvia muutoksia pitkällä aikavälillä¹⁵⁴. Indikaattoreiden lisäksi toimintaohjelmaan sisältyy myös muita seurannan kehittämiseen liittyviä toimenpiteitä, kuten tietopohjan parantamiseen tähtäviä toimia.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on pitänyt tärkeänä, että perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista edistetään tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti.¹⁵⁵ Perustuslakivaliokunta on lisäksi pitänyt perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmia tärkeänä valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeuspolitiikan kehittämisen välineenä, jollainen tulee valmistella kullekin

151 Ensimmäinen kansallinen toimintaohjelma laadittiin pääministeri Jyrki Kataisen hallituskaudella vuosille 2012–2013, ja toinen pääministeri Juha Sipilän hallituskaudella vuosille 2017–2019.

152 Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Osallistava ja saava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisu 2019:31, s. 85.

153 Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmaan 2020–2023 voi tutustua valtioneuvoston verkkosivuilla (<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163280>).

154 Indikaattorit on tarkoitettu pysyväksi rakenteeksi, jota kehitetään soveltamisesta saatavan kokemuksen perusteella.

155 PeVL 56/2017 vp.

hallituskaudelle.¹⁵⁶ Toimintaohjelmapohjaista perus- ja ihmisoikeustyötä on tarpeen jatkaa ja sitoutua samalla perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen seurantaan kehitettyjen indikaattoreiden kehittämiseen ja hyödyntämiseen pitkällä aikavälillä.

Kansainväliset ja alueelliset sopimusvalvontaelimet ovat antaneet Suomelle useita suosituksia lainsäädännön ja hallituksen politiikkaohjelmien kehittämiseksi. Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkosto käsittelee saadut suositukset ja seuraa niiden täytäntöönpanoa.

Hallitus valmistelee eri politiikkasektorien uudistusohjelmia. Niiden valmistelussa sekä tavoitteenasettelussa tarvitaan perus- ja ihmisoikeusarviointia. Erityisesti TSS-oikeuksiin liittyvien vastuiden ja vastuutahojen muuttuessa on tarpeen pitää huolta viranomaisten perus- ja ihmisoikeusosaamisesta.

Tietolaatikko: Sopimusvalvontaelinten suositusten tietopankki

Valtioneuvosto on perustamassa tietopankkia YK:n ja Euroopan neuvoston sopimusvalvontaelinten antamista Suomen ihmisoikeusvelvoitteiden täytäntöönpanoa koskevista suosituksista. Tietokannassa olisivat lisäksi ministeriöiden antamat ja säännöllisesti päivittämät tiedot tehdyistä toimista suositusten täytäntöön panemiseksi. Tietopankin avulla voitaisiin koordinoitusti seurata Suomen saamien suositusten kansallista täytäntöönpanoa ja tehostaa ihmisoikeussopimusten määräaikaishavaintointia. Se lisäisi tietoisuutta perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa sekä auttaisi tunnistamaan perus- ja ihmisoikeusvaikutuksia julkisen hallinnon toiminnassa ja lainvalmistelussa. Lisäksi tietopankki loisi tietopohjaa esimerkiksi lainsäädännön jälkiarviointia varten. Tietopankki olisi kaikille avoin, saavutettava ja julkinen verkkopalvelu. Sen käyttökielinä olisivat molemmat kansalliskielet sekä englanti. Ulkoministeriön oikeuspalvelu ylläpitää palvelua.

¹⁵⁶ PeVL 52/2014 vp.

8.1 Perus- ja ihmisoikeuksien kansallinen valvonta

Valtioneuvosto seuraa ajantasaisesti perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Suomen perustuslain 22 § edellyttää julkiselta vallalta aktiivista toimintaa perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseksi. Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen liittyvät havainnot vaikuttavat lainvalmistelun lisäksi valmisteltaviin politiikkatoimiin ja niiden toimeenpanoon.

Ylimmät laillisuusvalvojat eli valtioneuvoston oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies valvovat viranomaisten toiminnan laillisuutta. Valvontatehtävää hoitaessaan oikeuskansleri ja oikeusasiamies valvovat perustuslain mukaan perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista. Laillisuusvalvojat käsittelevät kanteluita ja suorittavat tarkastuksia valvontavaltaansa kuuluvissa viranomaisissa. Ylimpien laillisuusvalvojen valvontavaltaan kuuluvat myös muut valvontaa harjoittavat viranomaiset kuten erityisvaltuutetut. Ylimmät laillisuusvalvojat raportoivat toiminnastaan vuosittain eduskunnalle. Valtioneuvoston oikeuskansleri valvoo myös valtioneuvoston ja tasavallan presidentin virkatoimien laillisuutta. Tässä yhteydessä hän valvoo myös perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Ihmisoikeuskeskus on itsenäinen ja riippumaton asiantuntija, joka yhdessä sen yhteydessä toimivan Ihmisoikeusvaltuuskunnan ja eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian kanssa muodostaa Suomen kansallisen ihmisoikeusinstituution (NHRI). Selvitysten laatiminen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta on yksi Ihmisoikeuskeskuksen lakisääteisistä tehtävistä. Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen yleinen seuranta ja edistäminen sekä vammaisten henkilöiden ja ikääntyneiden oikeuksien seuranta ja edistäminen kuuluvat Ihmisoikeuskeskuksen toiminnan päälinjoihin. Ihmisoikeuskeskuksella on mahdollisuus esittää näkemyksiään osana Suomen määräaikaisraporttien käsittelyä kansainvälisissä ja alueellisissa sopimusvalvontaelimissä. Ihmisoikeuskeskus on julkaissut kahtena vuonna koonnin perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista valvovien ja edistävien itsenäisten ja riippumattomien toimijoiden (niin sanotut PIO-valvojat) havainnoista. Ihmisoikeuskeskus ottaa käyttöön oman alustan perus- ja ihmisoikeuksien arviointiin ja raportointiin.

Suomessa on lisäksi kuusi lailla perustettua, itsenäistä ja riippumatonta erityisvaltuutettua: yhdenvertaisuusvaltuutettu, tasa-arvovaltuutettu, lapsiasiavaltuutettu, tietosuojavaltuutettu, tiedusteluvallontavaltuutettu ja vanhusasiavaltuutettu. Erityisvaltuutetut tuottavat muun muassa valvontatehtäviensä ja laatimiensa selvitysten kautta tärkeää tietoa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta omalla toimintakentällään.

Myös muut tahot, kuten kansainväliset ja alueelliset sopimusvalvontaelimet, itsenäiset raportoijat ja mekanismit, kansalaisyhteiskunnan toimijat ja perus- ja ihmisoikeusalan tutkijat tuottavat perus- ja ihmisoikeusseurannan kannalta relevanttia tietoa oikeuksien toteutumisesta Suomessa sekä Suomen kansainvälisen ihmisoikeuspolitiikan kysymyksistä.

8.2 Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen edistäminen

Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittäminen on tärkeä osa valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeustoimintaa sekä oikeuksien toteutumista. Hallitusohjelmassa on asetettu tavoitteeksi edistää demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta sekä nuorten osallisuutta ja vahvistaa nuorten kuulemisvelvoitetta. Demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittäminen ja nuorten osallisuuden edistäminen (DINO II)- hankkeen¹⁵⁷ tavoitteena on koota yhteen ja koordinoida valtioneuvoston linjaamia toimenpiteitä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen sekä nuorten osallisuuden edistämiseksi ja nuorten kuulemisvelvoitteen vahvistamiseksi.

Opetus- ja kulttuuriministeriö yhteistyössä oikeusministeriön kanssa on asettanut vuosille 2020–2023 demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kehittämisen ohjausryhmän¹⁵⁸, jonka tehtävänä on tukea hallitusohjelmakirjausten toimeenpanoa ja tehdä esityksiä konkreettiseksi toimenpiteiksi. Kansallisen demokratiaohjelman, valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman (VANUPO) ja kansallisen lapsistrategian tavoitteet ja konkreettiset toimenpiteet muodostavat yhdessä kokonaisuuden, joiden avulla hallitus vahvistaa lasten ja nuorten yhteiskunnallista osallistumista ja vaikuttamismahdollisuuksia.

Ihmisoikeuskeskus tukee opetusalan viranomaisten, oppilaitosten ja muiden toimijoiden työtä ihmisoikeuskasvatuksessa tuottamalla ja välittämällä tietoa ja oppimateriaaleja sekä kouluttamalla etenkin viranomaisia. Keskus myös seuraa perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvän opetuksen ja koulutuksen tilannetta Suomessa ja raportoi tästä muun muassa YK:lle.¹⁵⁹

8.3 Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkoston rooli

Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkoston¹⁶⁰ tehtävänä on muun ohella seurata perus- ja ihmisoikeuspolitiikan toimeenpanoa valtioneuvoston hyväksymissä perus- ja ihmisoikeuksia koskevissa asiakirjoissa linjatulla tavalla, vahvistaa valtioneuvoston sisäistä koordinaatiota ja vuoropuhelua perus- ja ihmisoikeusasioissa sekä seurata Suomen perus- ja ihmisoikeustilannetta ja Suomen ihmisoikeusvelvoitteiden ja -sitoumusten kansallista

157 DINO II- hankkeeseen voi tutustua oikeusministeriön verkkosivuilla (<https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM030:00/2020>).

158 Ohjausryhmästä voi lukea lisää opetus- ja kulttuuriministeriön verkkosivuilta (<https://minedu.fi/-/ohjausryhma-tukemaan-demokratia-ja-ihmisoikeuskasvatuksen-kehittamista>).

159 Ihmisoikeuskeskuksen vuoden 2020 toimintakertomus (<https://bin.yhdistysavain.fi/1586428/ILgCzBUwjTGayb612j30ViUwx/IOK%20TOKE%202020%20FI.pdf>) sisältää tarkempaa tietoa toiminnasta.

160 Valtioneuvosto asetti kolmannen perus- ja ihmisoikeusverkoston 12.2.2020.

täytäntöönpanoa kansainvälisten sopimusvalvontaelinten, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen, Euroopan unionin, ylimpien laillisuusvalvojen, erityisvaltuutettujen, eduskunnan perustuslakivaliokunnan, kansallisten tuomioistuinten ja keskeisten perus- ja ihmisoikeusjärjestöjen tuottaman tiedon pohjalta. Tämän lisäksi verkostolla on keskeinen tehtävä perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelman valmistelun ohjaajana ja sen toimeenpanon valvojana.

Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkoston toimintaa jatketaan. Edellisessä vuonna 2014 annetussa ihmisoikeusselonteossa¹⁶¹ linjattiin, että valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusyhteyshenkilöiden verkoston työtä jatketaan ja varmistetaan, että kaikki ministeriöt osallistuvat verkoston toimintaan. Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusyhteyshenkilöiden verkoston perustaminen on eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan mukaan antanut uuden työvälineen perus- ja ihmisoikeuksien täytäntöönpanon järjestelmälliseen seurantaan. Perus- ja ihmisoikeusverkosto on osoittautunut hyödylliseksi koordinaation ja tietojenvaihdon kanavaksi valtioneuvoston piirissä. Ylimpien laillisuusvalvojen ja Ihmisoikeuskeskuksen osallistuminen verkoston toimintaan itsenäisinä asiantuntijoina tuo lisäarvoa verkoston toimintaan.

8.4 Selonteon tunnetusiteko ja toimeenpanon seuranta

Valtioneuvoston perus- ja ihmisoikeusverkosto seuraa selonteon tavoitteiden toteutumista. Selonteon toimeenpanon kannalta olennaiset resurssit sovitaan osana normaaleja kehys- ja talousarvioprosesseja.

Kansainvälisten ihmisoikeusasian neuvottelukunta (IONK) on valtioneuvoston asettama ja ulkoministeriön yhteydessä toimiva itsenäinen asiantuntijaelin. Vuonna 2020 asetettu neuvottelukunta koostuu kaikkien eduskuntapuolueiden sekä useiden suomalaisten ihmisoikeus- ja muiden kansalaisjärjestöjen edustajista. Neuvottelukunnalla on tärkeä asema erityisesti Suomen kansainvälisen ihmisoikeuspolitiikan toimeenpanon seurannassa sekä siihen liittyvien suositusten antajana. Kansainvälisten ihmisoikeusasioiden neuvottelukunta seuraa selonteon teemojen toimeenpanoa erityisesti kansainvälisellä tasolla.

Ulkoministeriö teettää hallituskauden lopulla riippumattoman asiantuntija-arvion selonteon teemojen toimeenpanosta sekä valmistelee selonteon pohjalta aineistoja ja muita apuvälineitä Suomen ihmisoikeusperustaisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan toteutustapojen tueksi. Ulkoministeriö tuottaa selonteon avainkohdista selkokielisen version.

161 VNS 6/2014 vp.